T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BÖLÜMÜ
İSLAM TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ

ZÜLEYHA KARAKUŞ
2501140378

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. MEHMET MAHFUZ SÖYLEMEZ

İSTANBUL-2020

ÖZ

HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ

ZÜLEYHA KARAKUŞ

"Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri" adlı bu çalışmada öncelikle Hz. Peygamber'e (s.a.v.) nispet edilen köle ve cariyelerin gerçekte onun köle ve cariyeleri olup olmadığı hususu nübüvvet öncesi ve sonrası şeklinde kronolojik olarak incelenmiş ve mevcut kaynaklarla da bu husus daha detaylı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte; araştırmanın konusu, amacı, önemi, metodu ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde; "köle" ve "cariye" kavramları, bu kavramlarla ilgili diğer kavramlar incelenerek "cariye" kavramının anlam daralmasına veya genişlemesine uğrayıp uğramadığı tespit edilmeye çalışılmış; farklı toplumlarda (Yunan, Roma, Çin, Hint, Türkler), Yahudilikte kölelik ve Hıristiyanlıkta kölelik hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci Bölümde, Hz. Peygamber'in gönderildiği coğrafya ve toplumda, kölelik ve cariyelikle ilgili uygulamalarla beraber, Hz. Peygamber'in köle ve cariyelere karşı tutumu incelenerek esir edilen eşlerinden Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimizin statülerine değinilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise ona nispet edilen köleler ve cariyeler, nübüvvet öncesi ve sonrası kronolojik sırayla incelenerek biyografileri verilmiş ayrıca hür kişilerden hizmetini gören kişilere de yer verilmiştir.

Sonuç kısmında Hz. Peygamber'in esir ve cariye eşleri, hizmetinde bulunan köle ve cariyeler hakkında ulaşılan veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Köle, Cariye, Nübüvvet, Hz. Cüveyriye.

ABSTRACT

SLAVE MAN AND SLAVE WOMEN OF THE PROPHET

ZÜLEYHA KARAKUŞ

The subject of the study "The Slave Man andSlave Women of the Prophet" is whether the concept of "concubine" has changed or not. It was aimed to investigate chronologically before and after the prophethood whether the slaves and concubines whom the Prophet belonged in fact were his slaves and concubines, and to present them with the available resources. In the first part, concepts of "slave" and "concubine" and other concepts related to these concepts were examined and slavery was mentioned throughout history. In the second part, In the geography and society where the Prophet is sent, along with the practices related to slavery and concubinage, the relation of the Prophet to the concubines and slaves was studied. In the third part, the slaves and concubines that were assigned to him were analyzed by giving their biographical characteristics by taking pre- and post-prophethood. The statues of Cüveyriye and Safiyye are mentioned. As a result, concubinage and slavery were common in Arab society. It has been found that the Prophet had the slaves and the concubines in some way were in the process, and all of them were set free until his death. In addition, the other data about wives of the Prophet, the slaves in his service were transferred in the form of materials and an evaluation was made.

Keywords: Hz. Muhammad, slave, concubine, prophethood, Cüveyriye.

ÖNSÖZ

Kişinin hürriyetinden yoksun bırakılması şeklinde kısaca tabir edilen kölelik, Hz. Peygamber öncesindeki ve onun yaşadığı toplumda da sıkça görülmüştür. İslam'dan önceki dönemlerde köle ve cariyeler bir eşya gibi alınıp satılmış, her türlü işkence ve zulümlere maruz kalmış, yaşadıkları toplum tarafından da bir değer görmemişlerdir. Hz. Peygamber döneminde köleliğin kaldırılması hususunda birçok teşvik yapılsa da hala devam ettiği görülmüştür.

Durum böyle olunca da "kölelik ve cariyelik" konusu her zaman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu ilgi günümüzde de devam etmektedir. Nitekim günümüzde bu hususta olumlu olumsuz çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların bazısında kölelik ile İslam özdeşleştirilmiş, İslam'ın köleliği savunduğu, sahiplendiği gibi haksız bir sonuca da varılmıştır. Keza Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda köle istihdam etme yerine kölelerin azat edilerek hürriyetlerine kavuşturuldukları görülmektedir. O, köle ve cariyelere şefkat ve merhametle yaklaşmış, onlara değer ve kıymet vererek, ashabına ve ümmetine onlara nasıl davranılması gerektiği konusunda en güzel şekilde örnek olmuş, vefat ettiğinde de miras olarak köle bırakmamıştır. Bu da konuyu daha da önemli kılmaktadır. Bizi bu hususta araştırma yapmaya yönelten durum bu olmuştur.

Tez sürecinde yardımını her zaman yanında gördüğüm Danışman Hocam Prof. Dr. Mehmet Mahfuz Söylemez Hocama, tez komitesinden Sayın Prof. Dr. Nurettin Gemici Hocama ve Doç. Dr. Mahmut Kelpetin Hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca maddi ve manevi fedakârlıklarını esirgemeyen, ilmi hayatıma destek olan anneme ve babama şükranlarımı sunuyorum.

Züleyha Karakuş

İstanbul – 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **vii**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Köle ve Cariye Kavramları 5

1.1.1. Köle 5

1.1.2. Abd 6

1.1.3. Cariye 7

1.1.4. Eme 8

1.1.5. Memlûk 8

1.1.6. Ümmü'l-Veled 8

1.1.7. Mevlâ 9

1.1.8. Hâdim 9

1.2. Farklı Toplumlarda Kölelik 10

1.3. Yahudilikte Kölelik 13

1.4. Hıristiyanlıkta Kölelik 16

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KÖLELİK

2.1. Nübüvvetten Önce Kölelik 18

2.2. Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyelere Karşı Tutumu 22

2.3. Hz. Peygamber'in Esir Eşleri 29

2.3.1. Cüveyriye binti Hâris (v. 56/676) 29

2.3.2. Safiyye bt. Huyey (v. 50/670) 32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜBÜVVETTEN ÖNCE VE SONRA HZ. PEYGAMBERE ATFEDİLEN KÖLE, CARİYE VE HİZMETÇİLER

3.1. Nübüvvetten Önce 36
3.1.1. Miras Yoluyla İntikal Edenler 36
3.1.1.1. Kadınlar 36
3.1.2. Satın Alınanlar 40
3.1.3. Hediye Edilenler 41
3.2. Nübüvvetten Sonra 45
3.2.1. Hediye Edilenler 45
3.2.1.1. Kadınlar 45
3.2.1.2. Erkekler 48
3.2.2. Savaş Esiri Olarak Alınanlar 53
3.2.2.1. Kadınlar 53
3.2.2.2. Erkekler 55
3.3. Nasıl İntikal Ettiği Hakkında Bilgi Bulunmayanlar 59
3.3.1. Kadınlar 59
3.3.2. Erkekler 64
3.4. Satın Alınanlar 70
3.4.1. Erkekler 70
3.5. Hürlerden Hizmetini Görenler 75
SONUÇ 85
KAYNAKÇA 89

TABLOLAR LİSTESİ

Kronolojik Açıdan Tarih Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri 98
Kronolojik Açıdan Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri 103

KISALTMALAR LİSTESİ

a. g. e.	:	Adı geçen eser
a. g. m.	:	Adı geçen makale
(a. s)	:	Aleyhisselâm
Bs.	:	Baskı
c.	:	Cilt
çev.	:	Çeviri
DİA	:	Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
h.	:	Hicri
Hz.	:	Hazreti
neş.	:	Neşriyat
r. a.	:	Radıyallâhu Anh
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
ty.	:	Tarih Yok
thk.	:	Tahkik Eden
vb.	:	ve benzeri
yy.	:	Yayın yeri yok
Yay.	:	Yayınevi/Yayınları

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Hz. Peygamber (a.s)'ı ve mesajını anlamak için İslâm'ın doğduğu coğrafya, toplum ve sosyal yapıyı tanımak büyük bir önem arz etmektedir. Hz. Peygamber'in yaşadığı çağda bütün dünyada cari bir uygulama olan kölelik çok tartışılan konulardan biridir. Bu bağlamda şu sorular hatıra gelmektedir: "Hz. Peygamber'in kölelerle ilişkisi nasıldır? Hz. Peygamber'in köle ve cariyeleri olmuş mudur? Bu köle ve cariyeler kimlerdir?" Bu sorulara tez kapsamında cevaplar aranacaktır. Konuyla ilgili ilk dönem kaynakları siyer ve megâzî, tabakât, terâcim, genel tarih kitapları ve yine konuyla ilgili hadis rivayetleri incelenerek mesele ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimizde amaç, Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve sonrası köle, cariye ve azatlıları olarak hizmetinde yer alanlar hakkında bilgi verilerek, Hz. Peygamber'in köle, cariye ve azatlılarıyla ilişkisinin ortaya konulmasıdır.

Bilindiği üzere kölelik, o dönemde dünyanın birçok toplumunda mevcut olduğu gibi Arap toplumunda da mevcuttur. Böyle bir ortamda doğup büyüyen ve risalet görevini yerine getiren Hz. Peygamber, doğumundan vefatına kadar kölelerle iç içe yaşamıştır. Bu nedenle hizmetinde bulunan köle kökenli şahsiyetlere değer verip onlara her zaman iyilik ve güzellikle muamele etmiş, bunlara karşı adeta bir sevgi ve muhabbet okyanusu olmuştur. Hz. Peygamber'in toplumun alt tabakasına mensup bu zevatlar ile ilişki ve tutumunun siyer, megâzî, tabakât, terâcim, neseb, genel tarih kitapları esas alınarak incelenmesi bir diğer amacımızdır.

Bu amaçla Hz. Peygamber'e nübüvvet öncesi ve sonrasında atfedilen köle ve cariyeler hakkında detaylı bilgi vererek, bunlar üzerinden Hz. Peygamber'in köle ve cariye algısının ne olduğunu, köle ve cariyelerin Hz. Peygamber'in hayatında nasıl yer tuttuğunu tespit etmeye çalışmaktadır. Bu, Hz. Peygamber'in tebliğinin, siyasetinin, diplomasisinin ve sosyal hayatının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Böylece "Hz. Peygamber'e nispet edilen köle ve cariyeler, İslamî ve

fıkhî açıdan Hz. Peygamber'in gerçekten köle/cariyesi midir? Bütün bunlar tarihi olarak incelenmiş midir?" sorularına cevap aranacaktır.

B. Araştırmanın Metodu ve Kaynakları

Konumuzla ilgili klasik ve modern kaynakları tespit ettik, uzun bir okuma sürecinden sonra elde ettiğimiz bilgilerin analizini yaparak, bu bilgileri elimizden geldiğince objektif, önyargısız ve bilimsel bir metodoloji ile ele alıp inceledik. Tezimizi bu doğrultuda yazmaya başladık.

Araştırmamızı yaparken konuyla ilgili klasik Arapça ve modern kitaplardan, Diyanet İslam Ansiklopedisinin ilgili maddelerinden, Hakemli Makalelerden, Ulusal ve Uluslararası Sempozyum Tebliğlerinden ve sözlüklerden yararlandık.

Hz. Peygamber'in köle ve cariyelerinin sayısı ve bunların kim oldukları hakkında gerek ilk kaynaklarda, gerek sonraki kaynaklarda birbirinden farklı rivayetlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada kaynaklardaki rivayet ve bilgilerin karşılaştırılmasına dayanan bir analiz yapılmaya çalışılmıştır.

Müracaat edilen kaynak eserlerden bazıları şunlardır:

Siyer ve Megâzi kitaplarından İbn İshâk (v. 151/768), **es-Sîretü'n Nebeviyye'**si, Vâkıdî'nin (v. 207/822) **el-Megâzî**, İbn Hişâm'ın (v. 218/833),**Sîret-i İbn Hişâm,** Zehebî'nin (v. 748/1348), **Siyer Alâmi'n-Nübela**'sı, vb. eserleri taranmış. Özellikle Vâkıdî'nin eserinde savaşlar hakkında detaylı bilgiler bulunduğundan esir edilen köleleri tespit etmek kölelerin künyeleri ve biyografilerinin yazılmasında katkı sağlamıştır.

Genel tarih kitaplarından İbn Kuteybe'nin (v. 276/889) **el-Maârif**'i İbn Ebû Hayseme'nin (v. 279/892) **Tarihu'l Kebir**'i, Ya'kûbî'nin (v. 292/905) **Tarihu'l Ya'kûbî,** Taberî'nin (v. 310/922) **Tarih'**i, İbn Asâkir'in (v. 571/1176) **Tarihu Dımaşk** gibi eserlerin Hz. Peygamber'in azatlıları ile ilgili bölümlerinden istifade edilmiştir.

Sahabe biyografilerinin önemli ölçüde yer aldığı İbn Sad'ın (v. 230/844)**et-Tabakâtü'l-Kebîr'**i, Belâzûrî'nin (v. 279/892) **Ensâbü'l-Eşrâf'**ı, İbn Abdilber en-

Nemerî'nin (v. 463/1071) **el-İstiâb'ı**, İzzedin İbnü'l-Esir'in (v. 630/1233) **Üsdü'l-Gâbe'si**, İbn Hacer el-Askalânî'nin (v. 852/1449) **el-İsâbe'si** adlı eserlere sıklıkla başvurulmuş köle ve cariyelerin biyografilerilerinden çok faydalanılmıştır.

Müracat edilen diğer bir kaynak türüde hadis kitaplarıdır. Bu kaynaklardan özellikle Buhâri'nin (v. 256/870) **Sahih-i Buhârî'**si, Müslim'in (v. 261/875) **Sahihu'l Müslim'i** ve Ebû Davûd'un (v. 275/889) **Sünenu Ebû Davûd** adlı eserlerden köle azat etme, savaşlar ile ilgili bölümler Hz. Peygamber'in köle ve cariyeliğe bakış açısını anlamamız açısından istifade ettiğimiz kaynaklarımız arasında olmuştur. Ayrıca Halîl b. Ahmed'in (v. 175/791) **Kitabu'l Ayn** ve İbn Manzûr'un (v. 711/1311) **Lisânü'l-Arab** adlı eserler köle ve cariyelerle ilgili kavramları yazmamıza katkı sağlamıştır.

Genel kaynakların yanı sıra çalışmada araştırmalardan da istifade edilmeye çalışıldı. Ülkemizde ise kölelik ve cariyelikle ilgili tefsir, hadis, fıkıh, siyer alanlarında birçok çalışma yapılmıştır. Rüveyda Sağlam'ın "*Kur'an-ı Kerim'de Kölelik Konusu*"[1], Zeki Yaka'nın "*İslam'da Kölelik*"[2], Vahide Aktoprak'ın "*İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları*"[3], Güldane Çağıran'ın "*Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Esirler"*[4], Kübra Çambay'ın*, "Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik"*[5]adlı Yüksek Lisans Tezi çalışmaları mevcuttur.

Yine konumuzla ilgili olarak; Ali Hatalmış'ın *"İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik*"[6], Mehmet Nadir Özdemir'in "*İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik (Abbasilerin İlk Yüzyılı)*"[7], Nihat Engin'in *"Osmanlı Devletinde Kölelik"*[8], Fırat

---

1 Rüveyda Sağlam, *"Kur'an'da Kölelik Konusu",* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2010.

2 Zeki Yaka, *"İslam'da Kölelik",* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE., Konya 1995.

3 Vahide Aktoprak, *"İslam Hukukunda Kadınların Köleliği ve Hakları",* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE., Van 2007.

4 Güldane Çağıran, *"Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Esirler",* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi SBE., Bursa 2019.

5 Kübra Çambay, *"Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik",* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2018.

6 Ali Hatalmış, **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik,** Araştırma Yay., Ankara 2012.

7 Mehmet Nadir Özdemir, **İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik (Abbasilerin İlk Yüzyılı),** Gökkubbe Yay., İstanbul 2006.

8 Nihat Engin, **Osmanlı Devletinde Kölelik,** İFAV Yay., İstanbul 1998.

Yaşa - Zübeyde Güneş Yağcı, *"Osmanlı Devletinde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam"*[9], Feyza Betül Köse'nin *"Cariye"*[10], Murat Sarıcık, "*Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem"*[11], Zeki Duman, *"İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı"*[12],Mehmet Nadir Özdemir, *"İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber'in Köleliğe Yaklaşımı"*[13], Ali Bakkal, *"Hz. Peygamber'in Kölelere verdiği Değer ve İslam'ın Köleliğe Bakışı"*[14], Ömer *"Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği"*[15], Hamza Aktan, *"Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım"*[16], Gülnihal Bozkurt, *"Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik",*[17] İsmail Parlatır, *"Türk Sosyal Hayatında Kölelik"*[18] adlı çalışmalarda mevcut olup konumuzla ilgili faydalandığımız diğer kaynaklar oldu.

---

[9] Fırat Yaşa - Zübeyde Güneş Yağcı, **Osmanlı Devletinde Kölelik, Ticaret, Esaret, Yaşam**, Tezkire Yay., İstanbul 2017.

[10] Feyza Betül Köse, **Cariye,** Endülüs Yay., İstanbul 2018.

[11] Murat Sarıcık, **Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem**, Tuğra Ofset, Isparta 1999.

[12] Zeki Duman, "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2011, Sayı: 12, ss. 1-54

[13] Mehmet Nadir Özdemir, "İnsan Hakları Bağlamında Hz. Peygamber'in Köleliğe Yaklaşımı", **Bilimname,** 2010/2, cilt: VIII, Sayı: 19, ss. 75-98

[14] Ali Bakkal, "Hz. Peygamber'in Kölelere verdiği Değer ve İslam'ın Köleliğe Bakışı", **Hz. Peygamber ve İnsan Sevgisi, (I. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildirileri, 21-22 Nisan 2007)**, Şanlıurfa 2008, ss. 219-262.

[15] Ömer Sabuncu , "Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği", **İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi,** Sayı: 28, 2016, ss. 307-330.

[16] Hamza Aktan, "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2001, Sayı: 16, ss. 59-79.

[17] Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", Ankara **Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Sayı:38, Ankara 1981, ss. 65-103.

[18] İsmail Parlatır, "Türk Sosyal Hayatında Kölelik", **Belleten,** Sayı: 187, Ankara 1983, ss.805-829.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Köle ve Cariye Kavramları

1.1.1. Köle

"Köle" kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de karşılığı "abd" ve "eme"dir. Bu iki kelimenin ne manalara geldiğine aşağıda değineceğiz. Vefat edene kadar kölelerle iç içe yaşayan Hz. Peygamber'in kölelerle ilişkisinden dolayı bu kelimeyi bir kavram olarak açıklayacağız.

Kâmus-ı Türkî'de köle kelimesi, "bende, ğulâm, abd ve azat olmuş kişi" manasında tarif edilmiştir.[19] Bir başka kaynakta ise köle; "Savaşlarda esir edilen veya bir şekilde ele geçirilip satın alınan erkek" anlamına gelmektedir.[20] Bahsedilen bu tanımlamaların haricinde *Sosyal Bilimler Sözlüğü'*nde köle kavramı, "Mülkiyet nesnesi kabul edilen ve mülkiyete konu olan insan, yasa ve töreler kapsamında kendisine hiçbir bedel ödenmeyen fiziksel gücü ve kazancından faydalanılan insan" demektir.[21] Türk Dil Kurumu'na ait *Büyük Türkçe Sözlük*'te ise köse, "hür olamayan, başka birisinin bağlısı olan, esir" olarak tanımlanmıştır.[22]

Köle**,** hür olmayan bir toplum tabakasından gelen, satılıp alınabilen, ekonomik bir kazanç olarak görülen sahibine bağımlı olan kişidir. Başka bir ifade ile köle;"keyfi, totaliter, müstebit bir güce veya şahsa boyun eğen erkek" şeklinde tanımlanmıştır.

---

[19] Şemseddin Sâmi, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdam Matbası, 1317, s. 1213.
[20] Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, MEB Yay., 1993, s. 300.
[21] Ömer Demir - Mustafa Acar, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstabul, Ağaç Yay., 1993, s. 220.
[22] Ali Hatalmış, **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik,** Ankara, Araştırma Yay., 2012, s.10.

Boyun eğen kişi kadın ise, ona da "cariye" denilmektedir. Ayrıcabu kelimeler Kur'an'da"abd" ve "eme" şeklinde zikredilmiştir.[23]

Köle için bu kelimeden başka "kul", "bende", "halayık", "esir" ve "kadın köle" anlamında "câriye", "odalık" kelimeleri de kullanılmıştır.[24] Farsça'da erkek köleyi ifade etmek için bende, ğulâm, kadın köleyi ifade etmek içinde "kenîz" kelimeleri, Arapça'da ise erkekler için "abd","rakik", "memlûk", "kınn", "ğulâm", "rakabe", "vasîf", "milkü'l-yemîn" ve kadın köleler için de "memlûke", "vasîfe", "câriye", "eme" ve "gurre" kelimeleri kastedilmiştir. Belirli dönemlerde beyaz köleleri ifade etmek için"memlük" kelimesinin; zenci köleler içinde "abdin" kelimesinin kullanıldığına rastlamaktayız. Endülüs'te ise siyah köleleri ifade etmek üzere "hâdim" kelimesi tercih edilmiştir.[25]

Erkek hizmetçi-köle için de şu kelimeler kullanılmaktadır. Esîr, ferrâş, kın ve nedim gibi. Savaşlarda esir alınan tüm kadın ve çocuklar için "seby" kelimesi kullanılmaktadır. Köle ticareti ile uğraşanlara "nehhâs" denilmiştir. Köle azat etme işlemi için ise "ıtk" kelimesi kullanılmıştır.[26]

1.1.2. Abd

Bu kelime sözlükte, hür ve köle olsun tüm insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Abd kelimesinin çoğulu "ibad" ve "abîd"dir. Abd kelimesi "kul","ubudiyet" ve "kulluk etmek" anlamlarına da gelmektedir. Ayrıca abd kelimesi sahibine hizmet eden kişiyi (köle) ifade etmek için kullanılmıştır. "Allah'a itaat etmek", "boyun eğmek", "kulluk etmek" ise aynı kökten gelen "abede" kelimesi ile açıklanmıştır. Bir kimseyi köle edinme veya onu kendine kul eylemek için de

[23] M. Zeki Duman, "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri, 2011/1, S. 12, s. 5.
[24] Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, "Köle", **DİA.,** c. XXVI, s. 237.
[25] Aydın - Hamidullah "Köle", **DİA**, c. XXVI, s. 238.
[26] Ali Hatalmış, **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik,** Ankara, Araştırma Yay., 2012,s. 17.

"ittehezehu abden" ifadesi kullanılmıştır. Bu kelime hürün zıttı olan "köle", "memlük", "sahip olunan şey" anlamına da gelmektedir.[27]

1.1.3. Cariye

Cariye kelimesi sözlükte güneş, gemi, "fetiyyetu'n-nisâ" genç kız demektir. Çoğulu "cevari'dir.[28] Genç kadın, genç kız anlamına gelen bir kelimedir. Hz. Âişe validemiz "İfk hadisesi"ni anlatırken "cariye" kelimesini "*küntü cariyeten hadisete sinni*" cümlesini genç kız manasında kullanmıştır. Yani "Ben genç bir kızdım"[29] diye anlatmaya devam eder "İfk hadisesi"ni. Bu tanımlara ilaveten bazı kaynaklarda denizin üzerinde hareket eden gemiye de "cariye" denilmiştir. Cariyeler, sahiplerinin emir ve hizmetlerinde hızlı hareket etmeleri sebebiyle bu isimle anılmışlardır. Bu kelime ilk etapta sadece genç olanlar için kullanılırken, daha sonraları yaşlı ve genç bütün hizmetçiler için kullanılır olmuştur.[30]

Biz de çalışmamızda genç kız ve genç-yaşlı tüm hizmetçi kadınlar karşılığında kullandık. Kaynaklarda "kadın","kız köle", "taze genç kız", "cariye" anlamında kullanılan diğer bir kelimede "fetat"tır.[31]Kur'an'da kadın köleyi ifade etmek için "mâ meleket yemînuke" ile "mâ meleket eymânüküm min-feteyâtiküm" kelimeleri kullanılmıştır. Cariye kelimesinin *Kâmus-ı Türkî*'deki anlamı "Para ile satılıp alınan

---

[27] Ebû Abdurrahman el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî'l Basrî, **Kitâbu'l Ayn**, thk.Mehdî Mahzumî ve İbrahim Sâmirî, Daru Mektebetu'l Hilal, c. II, s. 48.
Ebu'l Hüseyn Ahmet b. Faris b. Zekeriyya el-Kazvinî, , **Mu'cemuMekayisi'l Luga**, Thk.: Abdusselam Muhammed Harun, Daru Fikr, 1979, c. IV, s. 205.
Ebu'l Fadl Cemâluddîn Muhammed İbn Manzûr, **Lisânû'l Arab**, Daru's- Sadr, Beyrut, 1414, c. III, s. 270.

[28] Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub Fîruzâbâdî, **Kâmûsu'l-Muhît**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2005, c. I, s. 1270; İbn Manzûr, **A. e.**, c. XIV, s. 143.

[29] Ebû Abdullah Muhammed b. Amr b. Hasan b. Hüseyin b. Fahreddin er-Razî, **Mefâtîhu'l Gayb**, Beyrut, Dâru İhyâ, t.y., c. XXIII, s. 339.

[30] Ahmed Muhammed Ali el-Hamevi Feyyûmi, **Misbâhu'l-Münîr Fi Ğarîbi'ş-Şerhi'l-Kebir**, Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, t.y. c.

[31] İbn Manzûr, **a.g.e.,** c. XV, s. 146.

hizmetçi kız"dır. Diğer anlamlarından biri de "Savaşta esir alınmış veya sahibi eliyle satılan cinsî münasebet için alınmış kız" şeklinde tanımlanmıştır.[32]

Ayrıca hizmetçi-cariye anlamında kullanılan daha başka kelimelerde bulunmaktadır. Onlardan bazıları, berîre, esîre, ferrâşe, fetâ, feynât, ğurre, memlûke, nedîme ve vasiyedir.[33]

1.1.4. Eme

Eme kelimesinin aslı "emvetun" dur. Hür kadının zıttı karşılığında kullanılan bu kelime "malik olunan" anlamına gelmektedir. Bu kelimenin çoğul şekli şu şekilde "Emevat", "ima", "âm", "imvan", "umvan" kullanılmıştır.[34] Ayrıca "eme" kelimesi Nur ve Nisa surelerinde "imâ" çoğul formuyla yer almaktadır.[35]

1.1.5. Memlûk

Mülk kökünden türetilen memlük "malik olmak" yani sahip olunan şey olarak tanımlanır. Bu kavram savaşlarda elde edilen esirlerin köleleştirilenlerini ifade eder. Rakabe (çoğulu rikâb) kelimesi de memlük anlamında kullanılmıştır. Bazı İslam ülkelerinde bu kelimenin yerine "ğulâm" ismi de kullanılmıştır. Kuzey Afrika'da ise memlük yerine "abîd" kelimesi tercih edilmiştir.[36]

1.1.6. Ümmü'l-Veled

Sahibi tarafından hamile kalıp çocuk doğuran cariye "Ümmü'l-Veled" olarak tanımlanmıştır. Bu kelimenin fıkıhtaki karşılığı"istîlâd"tır. Sahibinden çocuk doğuran cariyeler onların vefatından sonra başka bir uygulamaya tabi tutulmadan özgür olurlar ve doğan çocukla babasının arasında soybağı kurulur ve çocuk hukuki haklara sahip olur.[37]

---

[32] Şemseddin Sâmî, **a.g.e.,** s. 464.
[33] Hatalmış, **a.g.e.,** s. 17.
[34] Halil b. Ahmed, **a.g.e.,** c. VIII, s. 432, İbn Manzûr, **a.g.e.,** c. XIV, s. 44.
[35] Nûr, 24/32, Nisâ, 4/3, 24.
[36] Süleyman Kızıltoprak, "Memlük", **DİA**, c. XXIX. s. 87.
[37] Hamza Aktan, "İstîlâd", **DİA,** c.XXIII, s. 237-238.

Bu nedenle annenin de hukuki statüsü yükselir ve köleler ile hürler arasında bir statüye ulaşır.

1.1.7. Mevlâ

Halil b. Ahmed bu kelimenin "hilf" yani "koruyucu", "yardımcı" anlamına geldiğini ifade eder. Kelimenin çoğulu "mevâlî"dir. Ayrıca bu kelime "azat eden efendi", "azat edilen köle", "komşu", "amcaoğlu", anlamlarına da gelmektedir.[38] Bu kelime Kur'an'da "sahip", "yardımcı", "dost", "efendi" anlamlarında kullanılmıştır.[39]

İbn Manzûr ise bu kelimenin tanımlamasında perspektifini oldukça geniş tutmuş bu kelimenin "veli", "asabe", "halîf (anlaşmalı)", "amca çocuğu", "azat edilen", "yardım eden", "kız kardeşin oğlu", "komşu (câr)", "ortak", "rab", "mâlik", "efendi", "nimet veren","azat eden", "seven", "tabi olan", "hısım", "köle" ve "kendisine nimet verilen" kelimeleri ile eş anlamlı olduğunu ifade etmiştir.[40] "Mevâli" terimi ile ilk fetih hareketlerinden sonra kendi hür iradeleriyle İslamiyet'i seçen arap olmayan Müslüman kişiler kastedilmiştir. Ayrıca bu daha sonra terim, Emeviler döneminde siyasi bir anlam kazanarak muhtevası genişlemiştir.[41]

Mevali dört guruba ayrılmaktadır: 1-Köle Mevaliler, 2-Azatlı Mevaliler, 3-Muvalat Mevaliler, 4-Kendileriyle velâ irtibatı olmayan hür Mevaliler.[42]

1.1.8. Hâdim

"H-d-m" kökünden türeyen bu kelime kadın ve erkek hizmetçi köleyi ifade etmek için kullanılır.[43] Bu kelimenin muzarisi "yehdimu", mastarı "hidmeten" ve "hadmeten" çoğulu "huddâm"dır. Birinin işini görmek, hizmet etmek bendelik etmek

---

[38] Halil b. Ahmed, **a.g.e.,** c. VIII, s. 365, İbn Faris, **a.g.e.,** c. VI, s. 141.
[39] Bakara, 2/286; Enfâl, 8/40, Yunus, 10/30, Tahrim, 66/2-4.
[40] İbn Manzûr, **a.g.e.,** c. XV, s. 410,411.
[41] İsmail Yiğit, "Mevâlî", **DİA**, c. XXIX, s. 424-425.
[42] Mehmet Nadir Özdemir, **İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik Abbasilerin İlk Yüzyılı**, İstanbul, 2006, Gökkube Yay., s. 20, 21; Hatalmış, **a.g.e.,** s. 15.
[43] Halil b. Ahmed, **a.g.e.,** c. IV, s. 235.

manalarında kullanılmıştır. "Ehdeme" kelimesi hizmetçi vermek, hizmetçi hibe etmek manasına gelmektedir. Hizmetçi almak içinde "teheddeme" kelimesi kullanılmaktadır. Kendi işini kendi görme manasında "ihtedeme" kelimesi kullanılmaktadır. Hizmetçi kullanmak, istihdam etmek ve hizmete alınmak için "istehdeme" kelimesi kullanılır. Çok hizmet eden kişiyede heddâm denilmiştir. Ayrıca bir kavmin efendilerini belirtmek için "mahdum" kelimesi tercih edilmiştir.[44]

Türkçe sözlükte "hadîm" kelimesi hizmet eden, hizmet edici, yarayan, yarar manalarına gelmektedir. "Hademe" kelimesi ise dairelerde kadın veya erkek hizmetçi camilerde iş gören görevliler için de hademe-i hayrat kelimesi kullanılmıştır.[45] Hademe olma durumuna da hademelik, odacılık denilirken, din kuruluşlarında temizlik ve ayak işlerine bakan görevliler hadem-i hayrât olarak adlandırılmıştır.[46] Ayrıca Allah'ın rızasını kazanmak için mutasavvıfların hizmetini gören kişilere de "hâdim" denilmiştir.[47]

1.2. Farklı Toplumlarda Kölelik

Bütün eski toplumlarda görülen kölelik, Eski Yunan, Roma, Çin, Hint ve Eski Türk Devletlerinde de görülmekteydi. Sırayla bilgi verecek olursak;

Eski Yunan'da kölelik çok yaygındı. Dönemin filozoflarının hâkim anlayışlarına göre kölelik, devlet ve aile gibi temel kurumlardan biridir. Köleliğin meşru olduğu zemin üzerine kurulu Atina Site Devletinde köle pazarları da vardı. Köle azadı çok az görülürdü; köleler ve azatlılar yurttaş sayılmazdı. Yunan ve Roma kökenli hemen hemen bütün filozoflar köleliği kabul etmiş, hatta köleliği meşrulaştırmışlardır.[48]

Eski Yunan'da kölenin sosyal, siyasî, iktisadî yönlerden olduğu gibi hukukî açıdan da konumu çok kötü idi. Öyle ki köleler, ekseriyetle tüm haklarından yoksun olup bir anlamda sahibin eşyası hükmündeydi, herhangi bir eşya gibi alınır ve satılırdı.

---

[44] İbn Faris, **a.g.e.,** c. II, s.162, İbn Manzûr, **a.g.e.,** c.XII, s.166,167, Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, **Arapça-Türkçe Büyük Lügat,** Ankara, Bayrak Matbası, 1964, c. I, s. 443,444.

[45] Mehmet Ali Ağakay, **Türkçe Sözlük**, Ankara Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1969, s. 316.

[46] Hamza Ermiş, **Arapça'dan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü,** İstanbul, Ensar yay., 2014, s. 143.

[47] Süleyman Uludağ, "Hâdim", **DİA**, c. XV, s. 23.

[48] Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** Sayı:38, Ankara 1981, s.65 vd.

Sahibi, emri altındaki kölesine sınırsız bir ceza verme yetkisine sahip idi. Sahibi, kölesine işkence yapabilir, hatta öldürebilirdi de; bütün bunlardan dolayı kölenin sahibi kimseye hesap vermezdi.[49]

Roma'daki kölelik sistemi hakkında bilgi verecek olursak; Roma düşüncesine göre, kendileri dışında kalan tüm ırk ve kavimler köle olmak için yaratılmıştı. Köleler, bir eşya gibi görülür, alınıp satılabilirlerdi. Köle; ölene kadar çalışır, arzu edilirse satılabilen ve görevi bitince de atılan bir nesne olarak görülmekte idi.[50]

Romalılar, savaşçı bir toplumdu; diğer memleketleri işgal edip savaşlarda elde ettikleri kimseleri köle olarak kullanırlardı. Öyle ki Roma Devleti'nde nüfusun neredeyse yarıya yakını kölelerden oluşmaktaydı. Romalılar; çok köle sahibi olmayı iftihar vesilesi saymışlardır. Hayvancılık, ticaret, tarım vb gibi bilhassa ekonomiye etki eden işler de köleler kullanılırdı.[51]

Çin ve Hindistan'da köleliğe gelince; İlkçağda Çin'de halk, köylüler ve asiller olmak üzere ikiye ayrılmış, bu sınıfların yanında kölelik müessesesine de yer verilmiştir. Çin hukuk sistemine göre savaş tutsakları köle sayılırdı.[52]

Çin'de köle sayısı azdı. Tarımda köle kullanılmazdı. Kölelere sadece çobanlık yaptırılırdı. Bu dönemde, Çin İmparatoru Wang Mang tahta geçince, ilk işi köklü reformlara girişmek oldu. Şahısların özel köle sahibi olmalarını yasakladı, bütün kölelerin devlet kölesi olarak çalıştırılacaklarını belirtti.[53]

Her ülkenin kendi değerleri doğrultusunda kölelere yüklenen anlam ile elde edecekleri fayda değişiklik gösterse de temel manada hepsinde köleler en alt kategoride kendilerini bulmuşlardır. Çin medeniyetinde, köleler de devletin ve toplumun ortak malı

---

[49] Kübra Çambay, "Emevî ve Abbâsî İdaresinde Kölelik", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ 2018, s. 10.
[50] Hakan Şanlıbayrak, **Erken Ortaçağda Kölelik**, İletişim Yay., İstanbul 2013, s. 14.
[51] Şanlıbayrak**, a.g.e.,** s. 16.
[52] Bozkurt, **a.g.m.,** s. 69.
[53] Çambay, **a.g. YL. Tezi,** s. 19.

olduğundan bu duruma en ufak bir karşı çıkış bile yasalara ve geleneklere karşı çıkıldığı gerekçe gösterilerek ağır yaptırımlar tatbik edilirdi.[54]

Eski Hint dininde kast sistemi köleliği son derece geniş ve sağlam olarak kurmuştu. Kastın en alt derecesinde bulunan Sudralar ve kastın dışında kalan Paryalar da köle statüsündeydiler. Bu iki grup köle çok zor koşullar altında yaşarlardı. Bu nedenle diğer bazı grup kölelere nazaran bu iki sınıf kölelerin durumu daha kötüydü. Bazı köleler sadece evde, tarlada ya da yol yapımında çalıştırılırdı. Kölenin hangi işlerde kullanılabileceğini köle oluş nedenleri tayin ederdi.[55]

Diğer medeniyetlerde olduğu gibi Eski Hindistan'da da babalara çocuklarını ya da evlatlıklarını köle olarak bir başkasına verme (borçlarına karşılık olmak üzere) ya da satma yetkisi tanınmıştır. Keza borç sebebiyle köle olanlar oldukça fazlaydı. Ancak hırsızların, kaçırarak zorla köleleştirdikleri bir kimsenin köleliği, kanunî olarak kabul edilmezdi.[56]

Hindistan'da köleler; kral, zengin tüccarlar ve kamu yararına çalışırlardı. Köleler içerisinde kadınların sayısı oldukça fazlaydı; köle kadınların çocukları da aynı şekilde, efendisinin mülkü sayılıp köle konumunda olurdu.[57]

Eski Türklerde kölelik için ise işunları söyleyebiliriz: Türkler, istiklâlini kaybeden toplumlardan elde ettikleri esirlerin köle olmasıyla kölelik, Türkler arasında yerleşmeye başlamıştır. Eski Türklerde kölelerin varlığını Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz. O dönemde Çin'de var olan kölelik müessesesi, Türk devletlerine de geçmiş, özelliklede karşılıklı yapılan savaşlar neticesinde alınan esirler, köleliğin yerleşmesine neden olmuştur.[58]

Hunlardan başlayarak eski Türklerde, köle kullanıldığından bahsedilmektedir. Hun toplumunda hayvancılık işleri için ve büyük evlerde köleler kullanılırdı. Çin

---

[54] Bozkurt, , **a.g.m.,** s. 69 vd.
[55] Bozkurt, **a.g.m.,** s. 70.
[56] Çambay, **a.g. YL. Tezi,** s. 20.
[57] Bozkurt, , **a.g.m.,** s. 71.
[58] İsmail Parlatır, "Türk Sosyal Hayatında Kölelik", **Belleten,** Sayı: 187, Ankara 1983, s. 805 vd.

kaynaklarından öğrendiğimize göre, Çinliler ile Göktürkler arasında yapılan savaşlar neticesinde, Göktürklerin ele geçirdikleri esirleri köleleştirdikleri, Çinlilerin de aynı şekilde savaşta ele geçirdikleri kimseleri, köleleştirdikleri yazılmaktadır. Uygurların yerleşik hayata geçmeleri köle/kölelik yapısının oluşmasına neden olmuştur. Uygurlar, savaş sonunda esir edilen kimseleri köle olarak kullanırlardı. Ataerkil aile özellikleri taşıyan Uygurlarda baba, diğer çocuklarına da danışmak suretiyle bir evladını satabilir ve köle olmasına neden olabilirdi.[59]

Uygurlardan sonra Karahanlılar, Harzemşahlar ve özellikle de Selçuklular devrinde eskiden beri süregelen köleliğin, artık yavaş yavaş yerleşik hayata geçen Türklerde kesin çizgilerle belirmeye başladığını görmekteyiz. Harzemşah Devleti'nin kurucusu Anuş Tigin, Selçuklu emirlerinden Bilgi Tigin tarafından Gürcistan'da satın alınarak sarayda yetiştirilmiş, sonra da Harezm Valiliğine atanmış Garca isimli bir Türk kölesidir. Ayrıca, 10. asırda en güzel ve en beğenilen kölelerin Türk illerinden satın alınanlar olduğu, Horasan'da Türk kölelerin fiyatının 3 bin dinara kadar çıktığını ilgili kaynaklardan öğrenmekteyiz.[60]

Kısacası, diğer toplumlara var olan kölelik müessesesi, eski Türklerde de varlığını devam ettirmiş, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte kölelik müessesi, İslâmî hükümlere göre yeniden düzenlenmiştir.

1.3. Yahudilikte Kölelik

İbranicede "bd" fiilinden türeyen "eved" (Çoğulu evâdim) kelimesi köle anlamında kullanılmıştır. Yahudiler kendi dindaşlarını da köle edinme de bir mahzur görmemişlerdi. Yine de eski devletler ve medeniyetler içerisinde kölelere muamele açısından en iyisi İbrani Hukukunda yer almıştır. Ancak Tevrat'ta köleliğin kaldırılması ile alakalı herhangi bir hüküm mevcut değildir. Hz. Musa'nın şeriatı, sadece efendilerin köleleri üzerinde sahip oldukları hakları sınırlamıştır. Nitekim efendisi tarafından gözü

[59] Parlatır, **a.g.m.,** s. 810.
[60] Parlatır, **a.g.m.,** s. 811.

kör edilen veya dişi kırılan Yahudi olmayan kölenin hürriyetine kavuşacağından söz edilmiştir.[61]

Yahudiler tarih boyunca, birkaç asır hariç, devamlı olarak esir kalmışlardır. Böyle bir durumda Yahudilerin köleliğe müsaade etmemesi gerekirken, bu durumun aksini görüyoruz. Bu hususta Kitab-ı Mukaddes'e başvurmadan önce, şunu belirtmekte yarar vardır: İsrailoğullarının ceddi olan Yakup peygamberin şeriatında esirlik mevcuttu. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf ile ilgili ayetlerden o dönemde hırsızlık eden ve yakalanan hırsızın, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirildiğini anlıyoruz.[62]

Önceki bütün toplumlarda mevcut olan köleliği Yahudilik de kabul etmiştir. Tevrat'ta kölelikle ilgili olarak dönemin anlayış ve uygulamasını yansıtan bazı pasajlar vardır. Hz. Nuh'un üç oğlundan Ham'ın işlediği günah sebebiyle, oğlu Kenan'ın Ham'ın kardeşleri Sam ve Yafes'e kul olarak cezalandırıldığından bahsedilir. Tevrat'ta yer alan ifadelere göre, kişinin borcuna karşılık kendisini köle olarak satması mümkündür. Ayrıca alacaklılar borçlarını ödemeden ölen kimsenin başka malı yoksa, çocuklarını köle olarak alabilirler. Bir kimse öz kızını da köle olarak satabilir. Yakalanan hırsız, malını çaldığı kimsenin kölesi haline getirilirdi.[63]

İbrani hukukunda kölelerin genellikle yabancı asıllı olmalarına dikkat edilmiş, bütün Yahudilerin kardeş oldukları devlet büyüklerince belirtilerek İbranilerin birbirlerinin köleleri olmaları engellenmiş ve istisnai durumlarda köle olabilecekleri haller ve sebepler sınırlandırılmıştır.[64]

Yahudilikte Rab, intikamcıdır; din de milliyetçidir. Uluslararası ilişkilerde kısas prensibi vardır. Diğer milletler Yahudilerin kölesidir. Çünkü Rab, Yahudileri üstün yaratmıştır; onlar tüm milletlerin üzerindedir; "seçilmiş millettir." Bu sebeple de Yahudiler, savaşta acımasızdır; düşman onlar için mubahtır; erkekler öldürülür, kadın ve

---

[61] Hatalmış, **a.g.e.,** s. 23.
[62] Yusuf, 12/75.
[63] Hamza Üzüm, "Tanah ve Talmut'ta Kölelik", **Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 12, 2013, s. 165.
[64] Hatalmış, **a.g.e.,** s. 23.

çocuklar köle edilir, evleri yakılır. Barışları sahtedir; çünkü kendileri ile diğer milletler arasında eşitlik yoktur.[65]

İnsanlık onuruna aykırı bir kurum olmasına rağmen kölelik en kadim dinlerden biri olan Yahudiliğin kutsal metinlerinde yerini almıştır. Tanah ve Talmut'ta kölelikle ilgili pasajlar ele alındığında Yahudi kökenli kölelerle, Yahudi kökenli olmayanlara farklı hükümler uygulandığı görülmüştür. Köleler İbrani soyundan olanlar ile olmayanlar diye ikiye ayrılırdı. İbrani köleler; borçlarını ödeyemedikleri veya sefalete düştükleri için kendilerini satanlardır. Bunlar, bedellerini ödeyerek veya altı hizmet yılının sonunda; ayrıca Yubile (elli senede bir genel af)'de özgürlüğüne kavuşabilirlerdi. Aslında Yahudilerde, kendi dindaşlarının köleleştirilmesine sıcak bakılmaz, ama bir şekilde köleleştirilen dindaşlarına da iyi davranılması istenilirdi. Yahudilerde esir edilip köle olarak satılan bir Yahudi'nin, satıldığı yerin cemaati tarafından satın alınıp azat edilmesi o cemaatin üzerine bir mükellefiyetti. Bu Yahudi köle satın alınıp azat edilir, giydirilir ve yeterli yolluk verilerek memleketine gönderilirdi.[66]

İbrani olmayanların köleliği ömür boyu sürerdi. Eğer sahibi ölürse köle, ölenin mirasçılarına intikal ederdi. Efendiler, köleyi te'dip edebilir, fakat öldüremezlerdi. Döverken sakatlanan köle hür olurdu. Yabancı köleler; savaş esirleri, borçlarını ödeyemeyenler, çaldığını ödeyemeyen hırsız ve kölelerin çocuklarından oluşurdu.[67]

Tanah, Yahudilere yabancı milletlerle yapılan savaşlardan elde edilen esirler ve satın alma vasıtasıyla köle elde edinilmesini ve çocuklarına miras bırakılmasını emretmiştir. Yabancıya köle satmak yasaklanmıştır Talmud'a göre Yahudiliğe giren bir kölenin Yahudi olmayan birine satılması durumunda, köleyi satan Yahudi, kölenin değerinin 10 katı para cezasına çaptırılırdı.[68]

Kısacası kölelik, Yahudilikte de var olan bir vakıa olup, özellikle de İbrani olmayan kölelere kötü muamele edilirdi. İbrani olan köleler, bedelini ödeyerek

[65] Cahit Güngör, "Çağdaş Tefsirde 'Kölelik' Yorumu", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005, s. 25.
[66] Üzüm, **a.g.e.,** s. 180.
[67] Üzüm**, a.g.e.,** s. 181.
[68] Üzüm, **a.g.e.,** s. 181 vd.

özgürlüğüne sahip olurken, İbrani olmayanlar ömür boyu köle olarak kullanılırdı. Eğer sahibi ölürse köle, ölenin mirasçılarına intikal ederdi.

1.4. Hıristiyanlıkta Kölelik

Hıristiyanlığın ortaya çıktığı zamanlarda kölelik bütün hızıyla devam etmekteydi. Hristiyanlık öğretilerinde olmasa da sonradan Kilise'nin nazarında mülkiyet ve kölelik bir bütün olarak düşünülmüş, insanın köle olarak özel mülkün bir parçası haline getirilmesine itiraz edilmemiştir.[69]

Hristiyanlık ve Hristiyanlık'ın kutsal kitapları olan dört kitapta (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) savaş esirleri ve kölelik ile ilgili kurallar yoktur. Daha çok gönül temizliginin ön plana çıktıgı görülmektedir. İncil'de: "Bir yüzünü vurana, diğer yüzünü çevir" der.[70] Hristiyan inancı köleliği, kölelerin günahkâr olmalarıyla da ilişkilendirmiştir. Bu inanışa göre kişi, Tanrı'nın gazabını üzerine çektiği için köle olarak yaratılmıştır; günahlarının bedelini de yalnızca ait olduğu efendisinin türlü zulümlerine ve işkencelerine katlanarak ödeyebilecektir.[71]

İncil'de bütün insanların birbirini kardeş bilmesi gerektiginin belirtilmesine rağmen, köleliğin yasaklanmamış olması ilginçtir. Yahudilik gibi, Hrıstiyanlık da köleliği kabul etmiştir. Mevcut olan İnciller, Tevrat'ın hükümlerini olduğu gibi kabul etmistir. Hz. İsa: "Ben Tevrat'ı değiştirmek için değil, tamamlamak için gönderildim" diyordu. Hz. İsa, köleliği reddetmedi, köleliğe sınır koymadı, köleliği azaltmadı. Bugünkü mevcut İnciller'de de köleliğin kaldırılması hususunda hiçbir kural yoktur.[72] Hz. İsa, kölelik meselesi ile ilgili bir şey söylemedigi gibi, havarileri de kesin ve net bir şey söylememişlerdir. Ancak köleliğin haram oldugunu iddia eden hiçbir Hristiyan devlet ve millet de olmamıştır. Gerek Katolik Kilisesi gerekse diğer kiliseler, köleliği

[69] Zülfiye Zeynep Bakır, **Modern Kölelik**, İnsamer Yay., İstanbul 2016, s. 4.
[70] **Kitab-ı Mukaddes,** "Matta İncili," Bölüm V.
[71] Bakır, **a.g.e.,** s. 4.
[72] Mehmet Akif Aydın - Muhammed Hamidullah, Kölelik", **DİA.,** TDV Yay., İstanbul 2002, c. XXVI, s.248.

vakıa olarak kabul etmişler, kendi dindaşlarını bile köle etmekte sakınca görmemişlerdir.[73]

Hz. İsa'nın havarilerinden Pavlos'un, Efeslilere gönderdiği bir mektupta şöyle dediği nakledilmektedir: "Ey Köleler! Hz. İsa'ya itaat ettiğiniz gibi, efendilerinize de itaat ediniz. Köle, efendisine boyun eğmelidir, her şeyde hoşnut etmelidir, itiraz etmemelidir."[74] Yine Pavlos'un Tito Matus'a yazdığı bir mektupta,"Köleler, efendilerine gayet saygılı olmalıdırlar. Onlara hizmette kusur yapmamalıdırlar. Zira bu, İsa'nın öğüdüdür"[75] dediği nakledilmiştir.

Havarilerden sonra gelen ruhani liderler de havarilerin izinde yollarına devam etmişler ve köleliği meşru görmüşlerdir. Bunlardan İzidoros söyle demektedir: "Efendin seni azat etmek istese bile, senin esir kalmanı tavsiye nasihat ederim. Çünkü bu suretle hem semadaki hem de yerdeki efendilerine hizmet etmiş olacağından hesap gününde az hesap verirsin."[76]

Hıristiyan filozof Saint Thomas d'Aguino: "Kölelik, Hz. Âdem'in ilk günahının kaçınılmaz sonucudur. Tabiat bazı insanları, köle olmaları için tahsis eylemiştir" diyerek köleliğe karşı bir hareket içerisinde yer almamıştır. Diğer Hıristiyan filozoflar da karşıt görüş belirtmemişlerdir. Onlara göre kölelik, insan fıtratına uygundur, bazı insanlar köle olarak yaratılmıştır.[77]Aziz Pavlus, köleliği doğal kabul etmiş ve (Philemon'a Mektup'ta) kaçak kölenin sahibine teslim edilmesi anlatılmış; köle ile sahibi arasındaki bağ, baba ile evladı arasındaki bağa benzetilmiştir. Köle sahiplerinin kölelerine sevgiyle yaklaşılması da vurgulanmıştır.[78]

Bütün bunlar Hıristiyanlığın köleliği kabul ettiğinin bir göstergesidir. Hıristiyanlık, kölenin efendisine davranış seklini dahi belirlemiş, köleliği meşrû bir olgu olarak kabul etmiştir.

---

[73] Güngör, **a.g. YL Tezi,** s. 28.
[74] **İncil,** VI. Bölüm.
[75] Komisyon, "Kölelik", **Rehber Ansiklopedisi,** c. XII, s. 214.
[76] İncil, VI. Bölüm.
[77] Güngör, **a.g. YL Tezi,** s. 30.
[78] Hatalmış, **a.g.e.,** s. 26.

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE KÖLELİK

2.1. Nübüvvetten Önce Kölelik

Köleliğin, dünyanın her yerinde olduğu dönemlerde İslâm'ın doğduğu coğrafya ve toplumda da var olduğu görülmektedir. Arap Yarımadasında köleler ve hürler arasında sosyal tabakalar mevcut olup köleler, bu tabakanın alt sınıfını oluşturmaktaydı. Sahibinin köle üzerindeki mülkiyet hakkı, köleye diğer kişilerden gelecek kısıtlamalara karşı bir eman sağlayarak efendisine kölesi üzerinde istediği gibi davranma hakkı veriyordu. [79]

Bazı Arap ve eski Habeş kaynaklarına göre Habeşlilerin Arap kabilelerinde çobanlık, uşaklık ve değişik işlerde çalıştırılan köleler olduğundan bahsedilmektedir.[80] VII. yüzyıl Arabistan'ında Habeşlilerin yanı sıra Persliler, Yunanlılar ve diğer toplumlardan kölelerde bulunmaktaydı. Köle kadınlar ise cariye olarak kullanılmaktaydılar. Babaları Arap ve anneleri cariye olan çocukların sayısı oldukça fazlaydı. Azat edilmedikçe bu cariye çocukları köle olarak kalıyorlardı.[81]

Araplar arasındaki köleler, ailede yapılan dinsel-sosyal-kültürel faaliyetlere de katılıp onlarla bir arada yaşarlardı.[82] Toplumsal durum itibariyle en kötü durumda olanlar köleler ve cariyelerdi. Her türlü hukukî haklardan kısıtlanmış olan köle ve cariyeler, savaşlarda esir edilen insanlardan köleleştirilenler ya da başka ülkelerden ticaret amacıyla getirilip esir pazarlarında alınıp satılanlardı. Köle ve cariyeler miras yoluyla diğer varislere geçerdi. Gelinlere mehir ve hediye olarak da verilirlerdi. Ticaret,

---

[79] Aydın- Hamidullah "Köle" **DİA**, c. XXVI, s. 238.
[80] Cevâd Ali, **el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2001, c. VII, s. 118-122.
[81] Bernard Lewis, **Ortadoğuda Irk ve Kölelik**, çev: Enver Gürsel, İstanbul, Truva Yay., 2006, s. 56.
[82] Cevâd Ali, **a.g.e.,** c. VII, s. 118-122.

tarım ve diğer birtakım işlerde çalıştırılırlardı. Evlerde hizmetçi olarak çalışanlarda bulunmaktaydı. Köle ve cariyeler bir suç işledikleri zaman onlara hürlerin yarısı bir ceza uygulanırdı. Köle ve cariyelerin doğan çocukları da köle ve cariye sayılırlardı. Bu çocuklardan zeki ve üstün kabiliyetli olanları babaları isterlerse kendi neseplerine katıp evladı olduğunu ilan ederlerdi.[83]

Azat edilen kölelere mevâlî (tekili mevlâ) denmekle birlikte bunlar toplumun orta kesiminden bir tabakaydı. Eğer köle veya cariye, efendisi tarafından hürriyetine kavuşturulursa azat edenin mevlâsı (azatlısı) olur, onun kabilesinin bir ferdi sayılırdı. Bunların diğer köleler gibi satışı gerçekleşmezdi. Hürler gibi; evlenme ve miras konularında eşit haklara sahip değillerdi. Sözgelimi mevlâ, hür bir kız veya kadınla evlenemezdi. Mevlâ'nın diyeti hürün diyetinin yarısı idi.[84]

Mevlalık ilişkisi ise, Arap toplumunda yapılan savaşlarla köle sayısının artması bu kurumun ortaya çıkışını doğurmuştur. Mevali kavramı, İslâm'ın diğer toplumlar arasında yayılmasıyla İslâmiyet'i seçen Arap olmayan kişiler için tercih edilmiştir. Azat edilme uygulaması daha çok Arap köleler için kullanılmıştır. Arap kabileleri arasında çıkan savaşlarda esir edilenlerin hürriyetlerini elde etmelerinin bir diğer yolu da azat edilmeleridir.[85]

Cahiliye döneminde kölelerin azat edilme alternatiflerinden biri de efendilerinin hoşuna giden bir hizmeti yerine getirmeleridir. Vahşî de azat ediliş şartını şu sözleriyle ifade etmektedir:*"Efendim olan Cubeyr b. Mut'im bana: 'Eğer amcam Tuayme'ye karşılık Hamza'yı öldürürsen sen hürsün' dedi"*. Cahiliye döneminin köleleri efendileriyle birlikte savaşa katılırlardı. Nitekim Uhud savaşında müşrik köleler, Müslümanlara karşı efendilerinin safında çarpışmışlardır.[86]

---

[83] Neşet Çağatay, **İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı,** Ankara, Marst ve Ş. A. S Matbaası, 1957, s. 119.

[84] Adnan Demircan, **Hz. Peygamber'in (sav) Doğduğu Çevre ve Toplum**, İstanbul, Siyer Yay., 2015, s. 110.

[85] Adnan Demircan, **Cahiliye Arapları**, İstanbul, Beyan Yay., 2015, s. 54, 55.

[86] **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I, s. 493, 494.

Cahiliye döneminde köle ticaretiyle gelirini arttıran Abdullah b. Cüd'ân', ileri yaşlarında birçok köle ve cariyeyi azat ederek bu konuda cömertliğini göstermiştir. Sahabî Suheyb-i Rumî de onun kölelerinden biridir.[87]

Ayrıca borcunu ödeyemeyen bir borçlu müşkil durumda kendisini satabilir, ekonomik açıdan zor durumda olan bir baba da çocuğunu köle olarak satabilirdi. Doğu Arabistan'da Rebîa kabilesi haricindeki kabileler ellerine geçen esirleri köleleştirmişlerdir. Bu kölelerin geneli Afrikalı siyahîlerden oluşuyordu. Nitekim Bilâl-i Habeşî de bu kölelerden biridir. Nereden geldikleri bilinmeyen bu köleler, satış yoluyla Mekke'ye kadar getirilmiş, bazı esirler de aileri tarafından kuraklık ve kıtlık gibi nedenlerle bazıları da toplumda yaygın olan kabile savaşlarında kaçırılan çocuklardı.

Arap Yarımadası'na Afrikalı zencilerin dışında diğer beldelerden getirilmiş köleler de bulunmaktaydı. Belâzurî'nin rivayetine göre Ebû Cehil'in karısı Ümmü Hakîm'in ve Hâris b. Kelede es-Sekafî'nin köleleri Rum kökenli kölelerdendi. Mekke'de yaşayan marangoz ustası olan ve aynı zamanda Kâbe'nin onarılmasında çalışan Bâkûm'da Rum kökenliydi. Aynı şekilde Ezrak b. Ukbe es-Sekafî ve Suheyb b. Sinân da Rum menşeli idiler. Selmân-ı Fârisî de İranlı bir köleydi. Kaçırılarak Yahudilere satışı gerçekleşmiş ve Müslüman olabilmek için Medine'ye kadar gelmişti. Selman'ın hürriyetine kavuşması Hz. Peygamber'in kendisine para yardımında bulunmasıyla olmuştur. Resûlullah'ın azatlılarından Sevbân ve Fedâle de Yemen ahalisindendi. Yine bu devirde Arap kölelere de rastlanmaktadır. Resûl-i Ekrem'in azat ettiği kölesi Zeyd b. Hârise bunlardan biridir.[88]

Hukuki hakları bulunmayan cariyelerin sahibleriyle yeni bir nikâh akdine gerek duyulmadan evli olarak yaşamaları mümkündü. Ancak bu durumu, bütün cariyelere

---

[87] Cevad Ali, **a. g. e.** , c. VII, s. 122, Muhammed b. Sa'd b. Menîl el-Hâşîmî el-Basrî İbn Sa'd, **Kitâbü't Tabakâti'l-Kebir**, Ed: Prof. Dr. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014, c.III, s. 256; Mustafa Fayda, "Abdullah b. Cüd'ân", **DİA**, c. I, s. 94.

[88] Cevad Ali, **a.g.e.,** c. VII, s.122; Aydın- Hamidullah "Köle" **DİA**, c. XXVI, s. 238;**Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I, s. 493, 494; Hasan Tahsin Fendoğlu, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme**, İstanbul, Beyan Yay., 1996, s. 34, 35.

teşmil etmek doğru değildir. Bazı cariyelerde ev işlerinde veya eve gelen misafirleri eğlendirmek üzere çalışırlardı. Aslında bir gelenek olarak Araplar, cariyeler yerine hür kadınla evlenerek aile kurmayı tercih ederler idi. Ancak bununla birlikte birçok cariyesi olan ve bunlardan istifade eden insanların olduğu belirtilmektedir. Bir insanın cariyeden doğan çocuğu ile hür bir kadından doğan çocuğu eşit değildi.[89] Bu dönemde bazı kimseler, cariyelerini sadece gayrimeşru bir şekilde cinsel bir meta olarak çalıştırıp para kazanmak için satın alırlardı. Bunun içinde doğurgan olan cariyeler tercih edilirdi.[90]

Cahiliyedeki cariye kadınların emeğinden yararlanan efendileri yeterli kazanç getirmedikleri takdirde cariyeler onların hırslarının kurbanı olur, sabaha kadar çalışmaya zorlanırdı. Abdullah b. Ubey b. Selul, "Musayka" adındaki cariyesine bu şekilde davrananlardandı.[91]

Köleler, hukuki açıdan çok zor şartlar altında yaşıyor hatta bir hayvan gibi muamele görebiliyorlardı. Sahibi kölesini dilediği şekilde satma ve hediye etme hakkına sahipti. Çünkü köle, mülktü ve malikin mülkiyetinde olan şeye dilediğini yapması hakkıydı. Köleler, Arap toplumunda her türlü meslek işlerinden ticarete kadar her alanda zor şartlar altında çalıştırılıyorlardı.[92]

Mükâtebe akdi, kölelerin miras olarak intikali, ıtk mevlası, sâibe cahiliye devrinde kölelik ile bazı bu uygulamalardır.

Mükâtebe Akdi: Cahiliye döneminde köle, belirlenen bedeli sahibine ödeyerek özgürlüğüne kavuşabilirdi. Köle ile sahibi arasında yapılan sözleşmeye mükâtebe akdi denir. Bu hukukî işlem, İslam dini tarafından desteklenmiştir.[93]

Kölelerin Miras Olarak İntikali: Cahiliye devrinde kişi köle satın aldığı zaman boynuna hayvan gibi ip takarak götürürdü. Eğer köle savaş esiri ise kakülü ücreti

---

89 Adnan Demircan, **Cahiliye Arapları**, s. 55.
90 Ali Osman Ateş, **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yay., 2014, s. 302.
91 İhsan Süreyya Sırma, **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**, İstanbul, Beyan, s. 31, 32.
92 Adnan Demircan, **İslam Tarihi İlk döneminde Arap-Mevali İlişkisi**, İstanbul, Beyan Yay., 1996, s.36
93 Cevad Ali, **a.g.e.,** c. VII, s.367, Ateş, **a.g.e.,** s. 356.

ödeninceye kadar kesilirdi. Köle satın almanın diğer bir yolu başkasına hediye etmek için köle satın alınmasıydı. Kölelerin intikali miras ve mal gibiydi. Köle, efendisinin ölümünden sonra azat edilmesi taahhüt edilmişse sahibinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşurdu.[94]

Itk Mevlası, Velâ'nın Satışı ve Hibesi: Cahiliye döneminde esir veya köle iken hürriyetine kavuşan kişiye Itk Mevlası denir. Bazen köle verilen görevi yerine getirmesinden dolayı da azat edilirdi. Efendisi, köleye: "Şunu yaparsan hürsün" der, köle de yapmış olduğu hizmetin karşılığında hür olur ve efendisinin mevlası sayılırdı. Böylelikle kölenin miras olarak başkalarına devri gerçekleşmezdi. Kölenin azat edilmesinden oluşan "vela hakkı" azat edenin olur, böylece köle azat eden kişiye intisap etmiş olurdu. Şayet köle ölürse velâ hakkına sahip olan kişi ona mirasçı olurdu. Efendisi, bazen köleyi "velâ hakkı" kendisinde kalmak şartıyla bir başkasına satardı.[95]Bu uygulamalardan anlaşılıyor ki cahiliyede velânın satışı ve bir başkasına devri mümkündür.

Sâibe: Eğer köle, "velâ hakkı" hiçbir şahsın tasarrufunda olmamak üzere azat edilirse, "sâibe" olarak adlandırılırdı. Sâibe cahiliye dönemini köle azat etme uygulamalarından biridir. Nitekim bir kimse, kölesine "sen sâibesin" derse, velâ azat edenin olmaz böylece azat edilen kişi malı üzerinde tasarruf hakkına sahip olurdu. Nitekim Ebû Huzeyfe'nin hanımı, Sâlim'i bu şekilde hürriyetine kavuşturmuştu. [96]

2.2. Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyelere Karşı Tutumu

Allah Rasûlü'nün hayatında, kölelerin ve cariyelerin önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber, kölelere ve cariyelere insan muamelesi yaparak onların gönlünü fethetmiş, ashabına da kölelere ve cariyeleri iyi davranılmasını emretmiştir. Onları azat etmiş ve azat edilmesini istemiş ve Arap toplumunda mevcut olan sosyal yapıyı bazı uygulamalarla iyileştirmeye çalışmış, temel hak ve hürriyetlerden

[94] Ateş, **a.g.e.**, s.356.
[95] Cevad Ali, **a.g.e.,** c. VII, s. 367, Ateş, **a.g.e.**, s. 358.
[96] Cevad Ali, **a.g.e.,** c. VII, s. 367, Ateş, **a. e.**, s. 359.

yoksun olan bu sınıfın güvence içinde yaşamalarını sağlamıştır. Mükâtebe yapacak durumda olan kölelerin sahipleriyle kölelikten kurtulmaları ve hürriyetlerini elde etmeleri için sözleşme yapmalarını istemiştir. Onun tavsiyesiyle Selman-ı Farisi'nin de sahibiyle kölelikten kurtulmak için üç yüz hurma ağacı dikme karşılığında sözleşme yapmış ashab-ı kiram da Selman'a yardım etmiştir. Resûlullah da bizzat fidanları kendi eliyle dikerek bu imecede vazife almıştır.[97] Efendisi ile sözleşme yapıp borcunu ödemeyen kölelere de zekât verileceğini ilan etmiş, onların azat edilmesi hususunda adeta bir seferberlik ilan etmiştir.[98]

Hz. Peygamberin; Müslüman olan kölelerin ve cariyelerin İslâm uğruna işkence ve zulme uğradıklarını görünce bilhassa da Müslümanlardan, köleleri azat etmelerini istemiş olması başlı başına üzerinde durulması gereken bir husustur. Onun bu emrine uyan Hz. Ebû Bekir'in yedi kişiyi azat ettiği bilinmektedir.[99] Yine: "*Kim bir mümin köleyi azat ederse, o kölenin her uzvuna karşılık Allah da o kişinin bir uzvunu cehennemden azat eder*" sözleriyle ashabını köle azat etmeye teşvik etmiştir. bu müjdeye nail olabilmek için ashap arasında köle azat etme yaygınlaşmıştır.[100]Hz. Peygamber'in bu emri sadece işkence ve zulüm gören kölelere has değil meydana gelen tabiat olayları esnasında da köle azat edilmesinin müstehap olduğunu söylemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Esma bt. Ebû Bekir şöyle demiştir: "*Resûlullah ay tutulması esnasında köle azat etmeyi bizlere emretmiştir.*"[101]Bu tavsiyeleriyle kölelerinde insanlık onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını istemiştir. Resulullah, *"Sizin en kötüleriniz, yardımı yasaklayanlar ve kölesini dövenlerdir"* demek suretiyle kölelere insanca

---

[97] Abdulmelik İbn Hişâm (ö.218), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhâfız Şelebi) Beyrut, Şirketu'l Mektebe, 1955, c. I, s. 220, 221.

[98] Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el- Vâkıdî (ö.207), **Kitâbü'l-Meğâzî**, (çev: Musa K. Yılmaz), İstanbul, İlk Harf Yay., 2014, c. III, s. 309.

[99] Muhammed ibn İshâk, **Sîretü İbn İshâk** (ö.150**)**, (thk. Süheyl Zekkâr) Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1978, c. I, s. 191.

[100] Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdullah el Buhâri el Cu'fî, (ö.256), **el- Câmiu's- Sahihî'l- Buhâr**i, , (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), Dâru Tavku'n-Necât , h. 1422, c. III, s. 144, **Hadislerle İslâm**, (Ed: Mehmet Emin Özafşar vd.), Ankara, DİB yay., 2013, c. V, s. 346.

[101] Buhâri,**a. g. e.,** c. III, s. 144.

muamele edilmesini, onlara asla eza ve cefa edilmemesini istemiştir. Köle ve esir kadınları dövmemesi hususunda da kızı Fatma'yı uyarmıştır.[102]

Esir alınan kölelerden İslamiyet'i seçenlere müsamaha göstererek onları serbest bırakmıştır. Nitekim Abdullah b. Cahş'ın gerçekleştirdiği seriyede esir alınıp Müslüman olan Hakem b. Keysan'ı serbest bırakmış o da Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih ederek İslâma güzel hizmetlerde bulunmuştur.[103]

Hz. Peygamber, Bedir Gazvesinde savaş esirlerinin köleleştirilmesi seçeneğini tercih etmeyerek fidye karşılığında serbest bırakılmasını istemiştir. Her bir esirin fidye bedeli ise dört bin idi.[104]Bu da gösteriyor ki Hz. Peygamber hür olan insanları köleleştirmek için savaşmamış onların esir olarak kalmalarına da yüreği el vermemiştir. Savaş esirlerinin güneş altında değil de gölgeliklerde kalmalarını ve giyecek-elbise ihtiyacı olanlara da elbise almalarını emretmiştir. Bu emir üzerine Büsr b. Süfyân el-Huzâi de Mekke'ye gidip esirlere elbiseler satın almıştır. [105] Yine Hz. Peygamberin bu anlayışının bir gereği olarak Müreysî Gazvesinde Hz. Peygamber, Cüveyriye'yi azat edip onun ile evlenmiştir. Evlenme haberi duyulunca insanlar ellerinde bulunan köle ve cariyeleri "Bunlar Resûlullah'ın akrabalarıdır." diyerek azat etmişlerdir. Hz. Âişe de bu olayla ilgili olarak, "Cüveyriye kadar kavmine hayrı olan bir kadın bilmiyorum" demiştir.[106]

Hz. Peygamber kendi ailesinin bir parçası olan köle kökenli insanlara değer vererek birçok savaş ve seriyye de komutan olmalarını sağlamış böylelikle insanların zihinlerindeki köle ve hür ayrımını ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Nitekim Zeyd b. Hârise'yi, el-Îs, et-Taraf'a, el-Hisma'ya, Mûte ve diğer bazı seriyyelere komutan olarak tayin etmiştir.[107] Üsâme b. Zeyd'i de komutan tayin ettiğinde bazıları köle kökenli

[102] Özdemir, **a.g.e.,** s. 32.
[103] Vâkıdî, **a.g.e**, c. I, s. 62.
[104] Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî, **el-Meğâzî**, (çev: Dr. Mehmet Nur Akdoğan), Ankara, Ankara Okulu Yay., 2016, s. 55.
[105] Vâkıdî, **a.g.e.**, c. III, s. 177.
[106] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 56, 57.
[107] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 204, 206, 208, 415.

olmasından dolayı hazmedememiş itiraz etmişlerdir. Allah Resûlü: "Üsâme'nin komutanlığına da itiraz ettiğiniz gibi daha önce babasının da komutanlığına itiraz etmiş idiniz. Babası komutanlığına nasıl layık idiyse oğlu da komutanlığa aynı şekilde layıktır" diyerek zihinlerde kalmış olan sosyal statü ve sınıf farkının izlerini gidermeye çalışmıştır.[108] Hz. Peygamber, savaşlarda elde edilen ganimetlerden kölelere de hisse ve hediyeler vererek onların gönüllerini hoş tutmuştur.[109]

İslam öncesi dönemde cariyeler sadece bir mal olarak görülüyordu. Allah Rasûlü, cariyelerin de kimlik ve kişilik kazanması için -aynen hürler de olduğu gibi- terbiye ve eğitimini önemsemiş; onların en güzel bir şekilde eğitilmesi için örnek olmakla kalmamış bu konuda ashabını da teşvik ederek şöyle demiştir: *"...Yanında cariyesi olan birisi, onu güzelce terbiye eder ve eğitirse, sonrada onu azat edip hür bir kadın olarak evlendirirse Allah o kişiye iki ecir verecektir."*[110]

Hz. Peygamber köle ve cariyeleri bir insan olarak kabul etmiş, hürlerden farklı bir dünyalarının olmadığını ihdas ettirerek evlendirilmesini nesillerinin devam etmesini önemseyerek Ashabına onları evlendirmelerini tavsiye ederek onları fuhşa zorlamalarını bu yolla kazanç sağlamalarını yasaklamıştır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmiştir: *"Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için cariyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir."*[111] Nitekim kendisi de cariyelerle evlenerek hür insanların da cariyelerle evlenmelerini teşvik ederek toplum içindeki statü farkını ortadan kaldırmaya çalışarak şöyle demiştir: "*Kim bir cariyeyi azat edip onu evlendirirse veya evlenirse ona iki mükâfat vardır."*[112] Hatta bir defasında Hz.

---

[108] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. III, s. 369, 370.
[109] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 341.
[110] El Buhâri, **a. g. e**., c. III, s. 149, Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", **Diyanet İlmi Dergi**, 1993, c. XXIX, Sayı: 4, s. 69.
[111] Nur, 24/33.
[112] Buhâri, **a. g. e**., c. III, s. 149, Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as, **Süneni Ebû Davud**, (thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid) Beyrut, Mektebetü Asriyye, t. y., c. II, s. 221, Özafşar vd. (Editör), **a.g.e.,** c. V, s. 347.

Peygamber ile yolda karşılaşan Ebû Hind adlı mevla için ashabına tavsiyede bulunarak şöyle demiştir: "Ebû Hind'i evlendirin ve onunla evlenin."[113]

Yine Allah Rasûlü, köle azat etmenin önemi ve mükâfatının çokluğunu delaleti açısından tatbik etmiş ve bu hususta şu örnekleri vermiştir: "Kim bunu yaparsa bir köle azat etmiş gibidir" veya "Allah'ın yanında bunun sevabı, bir köle azat etmiş kadar büyüktür."[114] Hatta sahibinin yanında kıymeti fazla ve değeri yüksek olan köleyi hürriyetine kavuşturmanın daha faziletli olduğunu tavsiye etmiştir.[115] Hz. Peygamber'e hizmetinde ve sevgisinde son derece samimi olan Sevbân'ı, Hz. Peygamber bir gün çok üzüntülü görmüş ve ona "Sana ne oluyor, Sevbân?" diye sormuştur. Sevban: "Ahireti düşünüyorum, orada senden uzak bir derecede olacağım. Senden ayrı kalmanın keder ve elemini hissediyorum" deyince Allah, bu sahabenin üzüntüsünü Nisâ sûresi 69. âyet-i kerime ile gidermiştir. Ayette *"Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîklar, şehitler ve salih kimselerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar"*[116] şeklinde ifade edilmiştir.

Allah Resûlü, kölelere iyi muamele edilmesi ve merhametli davranmaları konusunda ashabını da eğitmiştir. İbn Mesûd bu konu hakkında şunları anlatmaktadır: "Bir kölemi dövüyordum, arkamdan bir ses duydum. 'Bil ki ey İbn Mesûd!' diyordu. Çok kızgın olduğum için sesin kimden geldiğini anlamadım. Sesin sahibi yaklaşınca onun Resûlullah olduğunu fark ettim. Bana: 'Ey İbn Mesûd! Bil ki senin karşında Allah, senin bu köleye karşı olduğundan daha güçlüdür' dedi. 'Ey Allah'ın Resûlü! O Allah rızası için artık hürdür' dedim. Bunun üzerine: 'Eğer böyle yapmasaydın ateş yüzünü yakardı' buyurdu."[117]

---

[113] Vâkıdî, **a.g.e.,** c.I, s. 167

[114] Ali Abdulvahit Wafi, "İslamiyete Göre Kölelik", çev. Kemal Işık, **Ankara Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 1961, c. IX, s. 212.

[115] Buhâri,**a. g. e.,** c. III. s. 144.

[116] Hâkim en-Nîsâbûrî, Muhammed b. Abdillah, **el-Müstedrek ale's-Sahîheyn**, (thk: Mustafa Abdulkâdir 'Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, c. V, s. 481.

[117] Nîsabûrî, **a.g.e.,** c. V, s. 481.

Köle ve cariyelerin nasıl çağırılacağı hususunda da ashabına tavsiyelerde bulunmuştur. Köle ve cariyelere seslenirken onlara güzel bir şekilde seslenmelerini onlara "kölem" ve "cariyem" değil, "oğlum" ve "kızım" gibi ifadeler kullanmalarını istemiştir.[118] Köle ve cariyelerden de sahiplerine hitap ettikleri zaman onlarında bir kul olduğu unutulmayarak "Rabbim" değil "Efendim" diyerek seslenmelerini talep etmiştir.[119]

Hz. Peygamber, Medine'ye esir olarak getirilen kadınları güvenli bir yer olan Remle binti Haris isimli kadının evinde korunmasını ve onlara iyi davranılmasını ashabına tavsiye etmiştir. İslâm'dan önce Medine, Hayber ve Teyma Yahudileri ve Arapların esir anne ile küçük çocuğunu birbirinden ayırıp sattıkları halde Hz. Peygamber bu uygulamayı doğru bulmayıp yasaklamıştır.[120] Nitekim Benî Kureyza'da esir düşen anne ve çocuğunun ayrılmaması hususunda şöyle buyurmuştur: *"Büluğa erinceye kadar anne ve çocuğu birbirinden ayrılmaz.*"[121]

Hz. Peygamber'in kölelere iyi davranılması ve onurlarının korunması hususundaki tavsiyelerini zaman geçirmeden hayatında uygulayan sahabiler de vardır. Nitekim Ma'rur, Rebeze denilen yerde bir gün Ebû Zer ile karşılaşmış ve Ebu Zer'in kölesi ile aynı kıyafeti giydiğini görmüştür. Bunun sebebini Ebû Zer'e sorunca o da: "Bir adamla karşılıklı birbirimize sövdük. Annesinin zenci olmasından ötürü onu aşağıladım." Hz. Peygamber bana: 'Ey Ebû Zer! Sen onu annesiyle mi aşağıladın? Sen hâlâ cahiliyeden izler taşıyorsun. Kölеleriniz (ellerinizin altındakiler) sizin kardeşlerinizdir. Allah onları sizin muhafazanıza vermiştir. Kimin yanında (elinin altında) böyle bir kardeşi varsa yediklerinden yedirsin, giydiklerinden giydirsin. Onlara

[118] Buhâri, **a. g. e.,** c. III, s. 150, Ebû Dâvud **a.g.e.,** c. IV, s. 294.
[119] Buhâri, **a. g. e.,** c. III, s. 150, Ebû Dâvud, **a.g.e.**, c. IV, s. 294, 295.
[120] Ed: Vecdi Akyüz, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Rıza Savaş c. III, s. 144. (89-177) Ensar Neşriyat, İstanbul, 2007.
[121] Vâkıdî, **a.g.e**, c. II, s. 174.

kaldıramayacakları işler yüklemesin. Yüklediğiniz zamanda onları yardım edin' buyurdu demiştir."[122]

Hz. Peygamber hür, köle ayrımı yapmadan insanlara değer vererek onları önemsemiştir. Mescidin temizlik işleriyle ilgilenen siyahî bir hanım olan Ümmü Mihcen'i birkaç gün göremeyince dikkatini çekmiş nerede olduğunu soruşturmuştur. Ashabı vefat ettiğini söyleyince "Bundan beni haberdar etseydiniz ya!" diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir. Gece vefat ettiği için ashap Allah Rasûl'ünü rahatsız etmek istememişlerdi. Kendisine kabrinin yerini gösterilmesini istemiş ve gösterilen kabre giderek duada bulunarak cenaze namazı kılarak[123]bu hanıma son görevini en güzel şekilde yapmıştır. Hz. Muhammed, insani açıdan sahibi ile köle arasında ayrım yapmadan aynı konumda değerlendirmiş ve efendiye, kendisinin hoş karşılamadığı işleri köle ve cariyesine yaptırmasına da müsaade etmemiştir. Aynı şekilde Hz. Peygamber, bu kişilerinde "efendisinin evinde çoban" olduğuna dikkat çekerek sahibini malını koruması gerektiğini belirtmiştir.[124]

Savaşta esir edilen cariyelerle birlikte olmak isteyen ashabına bazı kısıtlamalar getirerek onları uyarmıştı. Hayber'de adamın birinin hamile olan bir cariyeyle yattığı haberi kendisine ulaşınca çok sinirlenmiş, Müslümanları bundan men ederek şöyle demiştir: *"Onu, kabrinde dahi peşini bırakmayacak bir lanetle lanetlemek isterdim."* Yine Hayber'de esir edilen köle ve cariyelerin hak ve hukukunu gözeterek kimsenin sınırsız bir tasarrufa sahip olmadığını belirterek şöyle demiştir:*"Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, kendi suyu ile başkasının ekinini sulamasın (zina etmesin). Bilininceye kadar (taksim edilinceye kadar) ganimetten bir şey satmasın. Ganimete ait bir hayvana binip de onu takatten düşürdükten sonra geri çevirmesin. Ganimete ait bir elbiseyi giyip de onu eskittikten sonra geri vermesin. Adet görmekten kurtulup da bir*

[122] Mehmet Emin Özafşar vdğr., **Hadislerle İslâm**, Ankara, DİB Yay., 2013, c. VI, s. 399.
[123] Özafşar (Editör), **a.g.e.,** c. VI, s. 406.
[124] Yıldız (Editör), **a.g.e.,** c. I, s. 344.

daha adet görünceye kadar ve hamile ise doğum yapıncaya kadar, hiçbir kimse hissesine düşen cariyesiyle yatmasın."[125]

2.3. Hz. Peygamber'in Esir Eşleri

Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde evlendiği eşlerinden bazıları savaş esiri ve cariyeydi. Arap toplumunda köle, cariye ve esirler insani hak ve hürriyetlerinden yoksunken Allah Resûlü'nün onlara yaklaşımı insancaydı. İnsan yerine konmayıp bir mal gibi satışı gerçekleşen köle, cariye ve esirlerle evlenmek hoş karşılanmazken Hz. Peygamber onlarla evlenmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in esir eşlerinden Cüveyriye ve Safiyye tanıtılacaktır.

2.3.1. Cüveyriye binti Hâris (v. 56/676)

Tam adı Cüveyriye binti el-Hâris b. Ebî Dırâr b. Habib b. Âiz b. Mâlik b. Cezime el-Mustalık'tır.[126] Huzâ'a kabilesine mensup olup yaklaşık 607 tarihinde dünyaya gelmiştir. Babası Hâris b. Ebu Dırar'dır. Hz. Peygamberle evlenmeden önce Müsâfi b. Safvân Zü'ş-Şüfr b. Serh b. Mâlik b. Cezîme ile evlenmiş ve eşi Müsâfi, Müreysi savaşında öldürülmüştür.[127] Hz. Cüveyriye'nin, Hz. Peygamber'le evlenmesi Benî Mustalik gazvesinden sonradır. Mustalikoğullarının Müslümanlara karşı savaş hazırlıkları düzenlediği haberini alan Allah Resûlü hiç beklemeden onlara karşı bir harekât düzenlemiş ve Benî Mustalik Gazvesi'yle onları mağlûp etmiştir. Savaşta alınan esirler gazveye katılanlara dağıtılmıştır.[128]

Eşi bu savaşta öldürülen Cüveyriye esirler arasında ve yirmi yaşlarda olduğu rivayet edilmektedir. Esirlerin paylaşımı sırasında Sâbit b. Kays b. Şemmâs'ın veya amcaoğullarından birinin hissesine düşen Cüveyriye,[129] hürriyetini elde etmek için ödeyeceği fidyenin miktarını Sâbit b. Kays ile tesbit ettikten sonra Hz. Muhammed'in

---

[125] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 339.
[126] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 122.
[127] İbn Sa'd, **a.y**; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 441; Rıza Savaş, "Cüveyriye b. Hâris", **DİA**, c. VIII, s. 146.
[128] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 56; Savaş, **a.g.e.,** c. VIII, s. 146
[129] Ya'kubî, **a.g.e.,** c. II, s.53; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 122,

yanına giderek şöyle dedi: "Ya Resûlullah! Ben kavminin lideri olan el-Hâris'in kızı Cüveyriye'yim. Ben de esir edilenlerdenim ve taksim sırasında Sâbit b. Kays'ın payına düştüm. Azat edilmem karşılığında dokuz ûkıyye üzerine benimle anlaştı. Bu işten kurtulmam için bana yardımcı ol" dedi. Hz. Peygamber ise "Bundan daha hayırlısını ister misin?" deyince o, bunun ne olduğunu sordu. Hz. Peygamber "Senin ödemen gerekeni ben öder ve seninle evlenirim" dedi. Cüveyriye buna "Evet ya Resûlullah!" diyerek Resûlullah, Cüveyriye'nin borcu olan sözleşme parasını ödedi ve onu azat edip onunla evlendi. Cüveyriye'de böylece "müminlerin annesi" oldu.[130]

Kaynaklarda Hz. Peygamber ile evliliği hakkında aktarılan rivayetlerden biri de Cüveyriye'yenin mevlası Abdullah b. Ebü'l Ebyad'ın babasından aktardığı şu rivayettir: "Resûlullah Mustalikoğulları'nı esir aldı ve Cüveyriye'de esirler arasında idi. Babası gelip fidye karşılığında onu serbest bıraktırdı. Daha sonra da Hz. Peygamber onunla evlendi."[131]

Resûlullah'ın Cüveyriye ile evlendiğini duyan ve ganimetten kendisine pay verilen kişiler "Benü'l Mustalik, artık Hz. Peygamber'in akrabasıdır." deyip, ellerinde bulunan köleleri azat etmişlerdir. Cüveyriye sebebiyle Benü'l Mustalik'ten 100 kişi azat edilmiştir. Bu olay sebebiyle Hz. Aişe onun hakkında şöyle demiştir: "Ailesi ve kabilesine Cüveyriye'den daha fazla iyiliği dokunan başka bir kadın olduğunu bilmiyorum." Bir görüşe göre Hz. Peygamber, Cüveyriye'nin mehri olarak bütün Benü'l Mustalik esirlerini azat etmiş diğer bir görüşe göre de Cüveyriye'nin mehri olarak kırk esir azat etmiştir.[132]Sayının miktarına bakılmaksızın esirlerin özgürlüklerine kavuşmasında Hz. Cüveyriye validemizin katkısı büyük olmuştur.

Şu rivayet Hz. Peygamber'in Cüveyriye'yi cariye olarak değil eş olarak aldığını göstermektedir. Hz. Cüveyriye: "Ey Allah'ın Resûlü! Senin hanımların bana karşı kendilerini överek, cariye olduğumu ima ederek 'Resûlullah seninle evlenmedi' diyerek

[130] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 56; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 122, 123; Taberi**, a.g.e.,** c. II, s. 610.
[131] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 124.
[132] İbn İshâk, **a.g.e.,** s. 355; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 125

gururlanıyorlar. Hz. Peygamber, Cüveyriye'ye şöyle dedi: "Senin mehrini arttırmadım mı? Senin kavminden kırk kişiyi azat etmedim mi?"[133]

Cüveyriye'nin asıl adı Berre idi. Allah Rasûlünün Hz. Aişe'den sonra evlendiği en genç hanımdı. Bundan dolayı Hz. Peygamber, ona"küçük kız" anlamına gelen "Cüveyriye" ismini koymuştur.[134] Hz. Peygamber diğer hanımlarına yaptığı gibi onun için de bir gün ayırmıştı ve Cüveyriye hür bir kadın gibi örtünmüştü.[135]

"Saliha, hayırlı kadın" anlamına gelen Berre Cüveyrye'nin Müslüman olmadan önceki ismiydi. Böyle isimlerin kişilere takılması insan nefsi açısından kişi üzerinde iyi bir etki bırakamayacağını düşünen ve böyle değerlendiren Resûlullah ona "küçük kız" manasına gelen Cüveyriye ismini vermişti. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Cüveyriye ibadete çok düşkündü. Hz. Peygamber bir Cuma günü Cüveyriye oruçluyken yanına girdi. Ona "Sen dün oruç tuttun mu?" diye sorunca, o da "Hayır!" cevabını verdi. Hz. Muhammed "Peki, yarın tutacak mısın?" deyince yine "Hayır!" demesi üzerine Hz. Peygamber "O halde orucunu boz" emrini verdi.[136]

Hz. Peygamber Hayber'de Cüveyriye'ye seksen vesk hurma ve yirmi vesk de arpa verdi. Bunun buğday olduğu da söylenmiştir.[137]Cüveyriye tarîkiyle hadis eserlerine 7 hadis intikal etmiştir. Kendisinden de bazı sahabilerden ve tâbiînden rivayette bulunanlar olmuştur. Bazı rivayetler Cüveyriye'ninvefatı hicri 56 yılı Rebîülevvel'nde (Şubat 676) Medine'de bazı rivayetlerde isehicri 50'de (670) yılında vefat ettiği kaydedilmiştir.[138]

Hz. Cüveyriye'nin vefatı hakkında başka düşünenlerde vardır. Abdullah b. Ebü'l-Ebyad babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir:"Hz. Peygamber'in hanımı Cüveyriye,

---

[133] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 124
[134] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 125; Sadreddin Gümüş, **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Aile Hayatı**, Ravza Yay., İstanbul s. 79.
[135] Vâkidî, **a.g.e.,** c. II, s. 57, 58; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 126; Taberi, **a.g.e.,** c. XI, s. 609.
[136] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 127-128.
[137] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 128.
[138] Savaş, **a.g.e.,** c. VIII, s. 146.

Mu'aviye b. Ebû Süfyân'ın hilafeti zamanında hicri 50 senesinde Rebîülevvel ayında vefat etti. Namazını dönemin Medine valisi olan Mervan b. el-Hakem kıldırdı."[139]

Cüveyriye ile ilgili rivayetlerden hareketle şöyle demek mümkündür: Savaşta esir düşen bir kabile reisinin kızı olan Cüveyriye'yi Hz. Peygamber efendimiz azat edip onu hürriyetine kavuşturmuş ve mehrini ödeyerek onu cariye statüsünde değil de eş statüsünde onunla evlenmiştir. Bu evlilik sebebiyle savaş esirleri de hürriyetlerine kavuşmuştur.

2.3.2. Safiyye bt. Huyey (v. 50/670)

Tam ismi Safiyye bint Huyey b. Ahtab b. Sa'ye b. Sa'lebe b. Ubeyd'dir.[140] Medine'de 610'da doğduğu rivayetler arasındadır.[141] Babası Benî Nadîr'in ileri gelenlerinden Huyey b. Ahtab, annesi de Berre bt. Samu'el'dir. Hz. Peygamber ile evlenmeden önce Benî Nadîr'in tanınmış şahsiyetlerinden Sellâm b. Mişkem ile evlenmiştir. Sellâm'dan boşanınca Hayber savaşında öldürülen Kinâne b. Rebî' Ebü'l-Hukayk ile bir nikâhı kıyılmıştır.[142]Çocuğu olmayan Safiyye bt. Huyey, zamanın geleneğine uyarak Ümmü Yahyâ künyesini almıştır.[143]

Hz. Peygamber, İbn Ebü'l-Hukayk kalesini fethedince, esirlerin arasında Safiyye de vardı. Esirlerin taksiminde sahabeden Dihye b. Halife'nin payına düşmüştü. Ashab onun Hz. Peygamber'den başkasına verilmesinin uygun olmayacağını düşündü. Böylece Dihye memnun edilerek Hz. Peygamber'in hissesine ayrılmış oldu. Safiyye bt. Huyey ile amcasının kızı kendisine getirildi. Onların ikisini de Bilâl getirmişti. Bilâl onları getirirken Yahudi ölülerinin yanından geçirdi. Safiyye'nin amcakızı onları görünce elini

[139] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 129; Taberi, **a.g.e.,** c. XI, s. 610.
[140] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 442.
[141] Aynur Uraler, "Safiyye", **DİA**, c. XXXV, s. 474.
[142] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 129; Uraler, **a.g.e.,** c. XXXV, s. 474
[143] Uraler, **a.g.e.,** c. XXXV, s. 474.

yüzüne çarparak çığlık attı, başına toprak saçtı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Şu şeytanı benden uzaklaştırın." demiştir.[144]

Hz. Peygamber, Safiyye'ye İslamiyet'i tercih ederse onunla evleneceğini, Müslüman olmazsada onu serbest bırakıp ailesine geri göndereceğini söyledi. Safiyye'nin İslâmiyet'i tercih etmesi üzerine onu özgür bıraktı ve mehride hürriyeti oldu.[145]

Hz. Peygamber'in güvenliğinin endişesi ve yahudilere yakın olma gibi sebeplerle Hz. Peygamber, Hayber'den ayrıldığı sırada Safiyye ile gerdeğe girmemiştir. Safiyye annemiz Hz. Peygamber'in kendisiyle cariye statüsünde değilde eş statüsünde evlendiğini şu şekilde aktarmıştır: "Hz. Peygamber Medine'ye gitmek üzere yola çıkmak istediğinde Ashâbı, "Safiyye Resûlullah'ın zevcesi mi, yoksa cariyesi mi? Bugün anlayacağız. Eğer onun eşi ise onu örtüye koyacak. Eğer koymazsa onun cariyesidir." dediler. "Resûlullah yola çıkınca bir örtü emretti; onunla örtündüm ve onun eşi olduğum anlaşılmış oldu. Sonra Resûlullah deveyi bana yaklaştırdı ve üzerine ayakla basmam için baldırını kaldırdı. Bunu fazla buldum; ben de dizimi onun baldırının üzerine koydum, sonra deveye bindim."[146]

Hz. Peygamber Medine'ye dönerken Hayber'den uzak bir dinlenme mevkiinde (Sahba) onunla birlikte oldu. Sabahında da sahabelerin yanında bulunan erzakla düğün yemeği verildi. Başka bir rivayette de Resûlullah Safiyye'yi kölelikten azat etti ve bu azatı da onun mehri saydı. Onunla evlendiği zaman, insanları düğün yemeğine çağırdı. Düğün yemeği hays ve hurmadan ibaretti.[147]

Hz. Peygamber Hz. Âişe'nin yanına gidip elbisesinden tutarak: "Ey kumralcık! Onu nasıl buldun?" deyince Âişe: "Yahudiler arasında bir Yahudi kadın gördüm." deyince Hz. Peygamber, "Böyle deme ey Âişe! Şüphesiz ki o Müslüman olmuş ve bunu

[144] Vâkidî, **a.g.e.,** c. II, s. 331-332; İbn Sa'd**, a.g.e.,** c. X, s. 134,135; İbn Kesir, **a.g.e**., c. III, s. 374.
[145] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 331-332; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 132-136.
[146] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 331-332; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 131-133.
[147] İbn İshâk, **a.g.e.,** s. 355-356; İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. II, s. 646.

güzel yaşamaktadır" dedi. Resûlullah Safiyye'nin de örtünmesini emretti ve diğer eşleri arasında günleri taksim ettiği gibi ona da gün taksim etmişti.[148]

Hz. Safiyye diğer hanımların kendisini kıskanması sonucu bazen alaya maruz kalmıştır. Maruz kaldığı olaylardan birini Hz. Safiyye şu şekilde aktarmaktadır: "Resûlullah'ın zevcelerinden hoş olmayan bazı sözler işitirdim. Beni küçümseyerek " Ey Yahudi'nin kızı!" diyorlardı. Fakat Resûlullah'ın bana karşı çok nazik davrandığını ve bana ikramda bulunduğunu görüyordum. Bir gün yanıma girdi; ağlıyordum. Bana, "Neyin var?" dedi. Ben, "Eşlerin beni küçümsüyorlar ve bana "Ey Yahudi'nin kızı! diyorlar" dedim. Baktım ki Resûlullah öfkelendi ve "Sana böyle söyledikleri zaman veya sana karşı gururlandıklarında, sen de "Babam Harûn, Amcam da Musa'dır" de.[149]

Daha hayattayken evini Allah yolunda infak eden Safiyye ibadete düşkün, merhametli, zeki, akıllı, faziletli, cesur, eli açık bir kadındı. Sağlığında evini sadaka olarak infak etmişdi. Safiyye, Hz. Osman'ın evi isyancılar tarafından kuşatıldığında ona yiyecek ve su götürerek ona yardımcı olmuştur.[150] Diğer hanımlarının kıskançlığından etkilenerek ve Hz. Âişe'nin tarafında bulunmuştur. Hz. Peygamber'in bal şerbeti içmesi hadisesinde Hz. Âişe'nin demek istediği sözleri Resûlullah'a iletince Tahrîm sûresinin ilk âyetlerinin inmesine neden olmuştur.[151]

Hz. Muhammed'in hanımları ile yapmış olduğu hac yolculuğundaSafiyye'nin devesi hastalanınca Allah Resûlü eşi Zeyneb binti Cahş'dan yanında bulunan fazla develerden birini ona vermesini söyleyince Zeyneb bu durumdan hoşnut olmayarak şöyle demiştir: "Yahudiye mi vereceğim?" Bunun üzerine Hz. Peygamber bir müddet Zeyneb'in odasına gitmemiştir. Hz. Peygamber'in hastalığının son günlerinde Safiyye, "Keşke senin yerinde ben olsaydım" diye üzüntüsünü belirtince diğer hanımlarının birbirine kaş göz işareti yaptıklarını gören Hz. Peygamber, Safiyye'nin sözünde samimi olduğunu belirterek orada bulunan eşlerini uyardığı rivayet edilmiştir.

---

[148] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 129-132-134.
[149] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 331, 332.
[150] İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. XXXIX, s. 407; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 1046.
[151] Uraler, **a.g.e.,** c. XXXV, s. 475.

Safiyye, hicretin 50. yılında veya 52. yılında vefat ettiği ve Bakî Mezarlığına defnedildiği kaynaklarda geçmektedir. Cenaze namazını ise Muâviye b. Ebû Süfyân'ın veya Saîd b. As'ın kıldırıldığı zikredilmektedir.[152]Safiyye bt. Huyey tarîkiyle hadis eserlerine on hadis intikal ettiği rivayet edilmiştir.[153]

Safiyye ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür. Bir savaş esiri olan Safiyye bt. Huyey, daha önce iki evlilik yapmış, İslâmîyet'i seçip seçmeme konusunda muhayyer bırakılınca kendi hür iradesiyle Müslümanlığı seçmiştir. Allah Resûlü de onu azat edip mehri de azat edilmesi olmuştur.

[152] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 134; Vâkıdî, **a.g.e.,** C.II, s.22.
[153] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 135; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 446, 447;Uraler, **a.g.e.,** c. XXXV, s. 475.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜBÜVVETTEN ÖNCE VE SONRA HZ. PEYGAMBERE ATFEDİLEN KÖLE, CARİYE VE HİZMETÇİLER

Peygamber Efendimizin hayatı ile ilgili sağlıklı bir çalışma yapmak için bilhassa nübüvvet öncesi ile sonrası hayatının iyi bilinmesi ve getirdiği mesajın da doğru anlaşılması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın üçüncü bölümünde Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve sonrası köle ile cariyelerinin alt başlıklar halinde çalışmaya dâhil edilmesi uygun bulunarak kaynaklardan derlenen bilgilerle Hz. Peygamberle ilişkisi bulunan köle, cariye ve hizmetçiler tanıtılmaya çalışılmıştır.

3.1. Nübüvvetten Önce

3.1.1. Miras Yoluyla İntikal Edenler

3.1.1.1. Kadınlar

a) Ümmü Eymen (v. 24/645)

Ümmü Eymen Bereke bint Sa'lebe b. Amr el-Habeşiyye'dir. Peygamberimizin dadısı, azatlısı[154]ve sahâbi bir hanım olan Ümmü Eymen'in asıl adı Bereke'dir.[155] Çocuklarının büyüğü olan Eymen'e nispetle "Ümmü Eymen", bazen de"Ümmü'z-Zabâ"veya "Ümmü Üsâme" künyeleriyle daha çok tanınmaktadır. Habeş asıllı olup Hz. Peygamber'e babası Abdullah'tan miras kalmıştır. Bununla beraber babasından beş

[154] İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. II, s. 347; Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **el-Maârif**, (Thk. Servet Ukkaşe), Mısır, Heyetu'l Mısriyye, 1992, c. I, s. 144.

[155] Muhammed b. Sa'd B. Menîl el-Hâşîmî el-Basrî İbn Sa'd, **Kitâbü't Tabakâti'l-Kebir**, Ed: Prof. Dr. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014, c. X, s. 242; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davûd el-Belâzûrî, **Ensâbü'Eşrâf**, (Thk. Süheyl Zekkar), Beyrut, Dâru'l Fikr, 1996, c. I, s. 96; Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Hayseme, **et-Târîhu'l-Kebir**, (Thk. Salah b. Fethî Hilal), Kahire, Elfaruku'l Hadis, 2006, c. II, s.192.

erkek deve ve bir miktar koyun da kalmıştır. Başka bir rivayette de onun, Hz. Hatice'nin kız kardeşi tarafından Hz. Peygamber'e hediye edildiği ifade edilmiştir. Ümmü Eymen'in kime ait olduğu konusunda farklı rivayetler de bulunmaktadır. Çocukluğundan beri Resûlullah ile beraber olduğu ve bakımını üstlendiğine bakılırsa Hz. Peygamber'e miras yoluyla intikal ettiği görüşü daha güvenilir olmalıdır. İbn Sa'd da onun Hz. Peygamberin babasından miras kaldığını söylemektedir.[156]Hz. Peygamber'in annesi Medine'ye seyahate çıktığında yanında ona bakması için Ümmü Eymen de vardır. Bir ay birlikte orada kalmışlardır. Mekke'ye geri döndüklerinde Ebvâ denilen yerde annesi vefat edince Ümmü Eymen de Resûlullah'ı geldikleri iki deveyle birlikte alıp Mekke'ye dönmüştür. Annesinin sağlığında onunla ilgilendiği gibi vefat ettikten sonra da Peygamberimiz ile ilgilenmeye, ona bakmaya devam etmiştir.[157]

Hz. Muhammed, Hz. Hatice ile evlenince Ümmü Eymen'i azat etti. O da Ubeyd b. Zeyd el-Hazrecî ile evlendi, bu evlilikten Eymen doğdu. Eşi vefat edince, Hz. Peygamber, Ümmü Eymen'i azat ettiği Zeyd b. Hârise ile evlendirdi.[158]Bu hadiseyle ilgili olarak Resûlullah:*"Kim cennet ehlinden bir kadınla evlenmekten hoşlanıyorsa, Ümmü Eymen ile evlensin"* buyurmuştur. Bu buyruk üzerine Zeyd b. Hârise onunla evlenmiş ve bu evlilikten Üsâme b. Zeyd doğmuştur. Resûl-i Ekrem risalet görevinin ilk günlerinde kendi ailesiyle birlikte Müslüman olan Ümmü Eymen'i dedesinden ve babasından kalma bir hatıra olarak kabul etmiş, onu "Annemden sonra annem", "Ey Anneciğim!" diye sevmiştir. Bu aziz yadigâra bakınca da şöyle demiştir: "Bu ehl-i beytimden geriye kalan kimsedir" ve yine zaman zaman kendisini ziyaret ederek ona çeşitli hediyeler vermiştir.[159]Ümmü Eymen, Mekke'deki işkenceler artınca Resulullah'ın

[156] İbn Sa'd, **a. y.**; İbn Kuteybe, **a. e.**, c. I, s. 144; Ebû Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî, **el-İstîâb fi Marifeti'l Ashâb**, (Thk.: Ali Muhammed El-Becâî), Beyrut, Dâru'l Ceyl, 1992, c. IV, s. 1793; Ebu'l Fazl Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed el-Askâlani, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe**, (Thk: Adil Ahmet Abdulmevcut), Beyrut, Dâru'l İlmiyye, 1415, c. VIII, s. 358, 359.

[157] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 104, 105.

[158] bn Sa'd, **a.y**; İbn Kuteybe, **a.y**, Belâzûrî, **a.g.e.,** c. I, s. 96.

[159] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 243, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b.Osman ez- Zehebî, **SiyeruAlâmü'n-Nübelâ**, (thk. Şuayb el-Arnavut), Müessesetü'r-Risale, 1985, c. II, s. 223-224.

izniyle diğer Müslümanlar ile beraber Habeşistan'a hicret etmiş, ancak daha sonra Mekke'ye döndüyse de burada çok fazla kalmayarak Medine'ye hicret etmiştir.[160]

Ümmü Eymen, Allah Resûlu ile beraber Uhud Gazvesi'ne katılıp orada askere su dağıttığı esnada Hibban b. el-Arika adında bir müşrik, onun eteğine isabet eden bir ok atmı, hatta bu durumu da kendisine alay konusu edinmiştir. Bu hadiseyi yakından gören Hz. Peygamber, Sa'd b. Ebi Vakkâs'a bir ok uzatarak: "Bunu ona at" diye emretmiş ve Sa'd attığı okla Hibban'ı vurmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm ederek "Sa'd onun intikamını aldı. Allah senin duanı kabul etsin ve atışını isabet ettirsin." demiştir[161] Uhud Gazvesi esnasında da yaralıları tedavi ederek ve onlara su dağıtarak yardımda bulunmuştur. Nitekim ordu bozguna uğratıldığı esnada da askeri savaşmak için cesaretlendirmiştir. Hatta askerlerin bir kısmına, "Kirman'ı (ip eğirme aleti) al da bununla ip eğir; kılıcını bana ver!" demiştir.[162]

Ümmü Eymen, birkaç hanım sahabi birlikte Hayber Gazvesi'ne katılmış, Peygamber savaşta elde edilen ganimetlerden kendisine de pay vermiştir.[163] Çocukları Eymen ve Üsâme ile beraber Huneyn Gazvesi'ne de katılmış bu savaşta Hz. Peygamber'e yakın durarakonu koruyanlardan biri olmuştur.[164]Yine Hz. Âişe'ye atılan iftira olayı hakkındaResûlullah, Ümmü Eymen'e görüşünü sorunca, Ümmü Eymen, *"Ey Allah'ın Resûlü! (yalan) gözümden ve kulağımdan uzak olsun; onun hakkında hayırdan başka en ufak bir şey bilmiyorum"*demiştir.[165] Ümmü Eymen konuşma sırasında peltek "se"leri sîn gibi söylerdi. Allah Resûlü, Ümmü Eymen'in bir türlü söyleyemediği "selâmullâhi aleyküm" ifadesi yerine daha kısa bir şekilde "selâm" demesine izin vermiştir.[166]

---

[160] İzzuddin İbnü'l Esîr, **Üsdü'l-Gâbe**, Beyrut, Dâru'l Fikr, 1989, c. VI, s. 303.
[161] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. I, s. 292.
[162] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. I, s. 300-327.
[163] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 341.
[164] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 421; c. III, s. 156.
[165] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 76.
[166] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 244; Zehebî, **a.g.e.,** c. II, s. 225.

Ümmü Eymen, Hz. Peygamber'in yanına gelerek , "Beni bir bineğe bindir" dedi. Allah Resûlü, "Seni dişi deve yavrusuna bindireyim"dedi. O , "Ya Resûlullah! O beni taşıyamaz, onu istemiyorum" dedi. Peygamber, "Seni dişi deve yavrusundan başkasına bindirmem." buyurdu. "Allah Resûlü ona şaka yapıyordu. Resûlullah şaka yaptığında sadece doğruyu söylerdi. Çünkü bütün develer dişi develerin yavrusudur."[167]Bu da Resûlü Ekrem'in ona verdiği değeri göstermektedir.

Resûlullah'ın ebediyete intikalinden sonraki günlerde Hz. Ebu Bekir,Hz. Ömer'e şöyle diyerek: "Haydi, Allah Resûlü'nün hayattayken ziyaret ettiği gibi, biz de Ümmü Eymen'i ziyaret edelim." Hz. Ömer ile beraber Ümmü Eymen'in yanına gittiklerinde Ümmü Eymen'in gözlerinden yaşlar süzülmüş. Onlar: "Niçin döküyorsun bu gözyaşlarını? (Bilmiyor musun ki) Allah katında olan Resûlullah için daha hayırlıdır" deyince Ümmü Eymen de onlara şöyle demiştir: "Ben Allah katında olan şeyin Resûlullah için daha hayırlı olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum. Ben semadan vahyin (inzalinin) artık kesilmiş olduğuna ağlıyorum." Bu sözler üzerine Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer de gözyaşlarını tutamamışlardır.[168]

Hz. Ömer'in vefatında ise, "İslâm bugün güç kaybetti" diyerek ağlamıştır.[169] Vâkıdî, Ümmü Eymen'in Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk zamanlarında (24/645) vefat ettiğini zikretmiştir. Zehebî ve başkaları ise beş hadis rivayet ettiğini, bunların Baki b. Mahled'in el-Müsned'inde mevcut olduğunu belirtmişler.[170] İbn Ebû Hâtim ise, Ümmü Eymen'in iki hadis rivayet ettiğini ifade etmiştir.[171]

---

[167] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 243; Zehebî, **a.g.e.,** c. II, s. 225.

[168] İbn Sa'd **a.g.e.**, c. X, s. 245, 246; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1794; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 303; Zehebî, **a. e.**, c. II, s. 226.

[169] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246, Ebu'l Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah b. Abdillah b. Hüseyin ed-Dımeşkî İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk,** y. y., Dâru'l Fikr, 1995, c. IV, s. 303; Zehebî, **a.g.e.,** c. II, s. 226, 227.

[170] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246; Zehebî, **a.g.e.,** c. II, s. 227.

[171] Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, **el-Cerh ve't-Tadîl,** Beyrut, Dâru İhyâ, 1952, c. IX, s. 461.

Ümmü Eymen ile ilgili rivayetler incelendiğinde, Allah Resûlü'ne babasından miras kalan bir köle olduğunu, Hz. Peygamber'in bu hanımı hürriyetine kavuşturup azatlı kölesi Zeyd b. Hârise ile evlendirdiğini söylemek mümkündür.

3.1.2. Satın Alınanlar

a) Sâlih Şukrân el-Habeşî (v. ?)

Sâlih Şukrân, Resûlü Ekrem'in Habeşli bir kölesidir. Gerçek adı Sâlih b. Adî'dir.[172] Önceleri Abdurrahman b. Avf'ın kölesiyken Allah Resûlü onu beğenip parasını ödemiş ve Bedir savaşından sonra azat etmiştir. [173]

Şukrân'ın Hz. Peygamber'in himayesine nasıl girdiği hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Peygamber efendimize babasından miras kaldığına dair rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden birini kaydeden Taberî, Şukrân ile Ümmü Eymen'in Peygamber Efendimiz'e babasından miras kaldığını ifade eder. Bu rivayet Beğavî tarafından da aktarılmaktadır. Zeyd b. Ahrem'de satın alındığına dikkat çekerek konuyla ilgili olarak şöyle demektedir: "İbn Davud'dun şöyle dediğini duydum: Allah Resûlü, onu satın almıştır. Her kim ki Şukrân'ın kendisine hediye edildiğini söylerse, onların sözlerini reddederim."[174]

İbn Sa'd, Ebu Bekir b. el-Cehm'in rivayetini aktararak der ki: "Resûlullah onu, Müreysî' ehlinden alınan ganimetleri korumak ve çocukları da bir semte toplamakla görevlendirmiştir". İbn Sa'd'a göre Şukrân, Resûlullah'ın cenazesinin yıkanmasında, kefenlenmesi ve defin işlemlerinde yer alan kimseler arasında bulunmaktadır.[175]

---

[172] İbn Sa'd, **a.g.e,** c. III, s. 52; Belâzuri, **a.g.e.,** c. I, s. 478; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amulî et-Taberî, **Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk**, Beyrut, Dâru't-Turas, 1387, c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 270; İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. III, s. 284.

[173] İbn Sa'd, **a. g.e.,** c. III, s. 52; Taberî, **a.g.e.,** c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 270; İbn Hacer, **a. y.**, c.III, s. 284.

[174] İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 148; Taberî, **a.g.e.,** c. III, s. 170; İbn Asâkir, **a.g.e.**, c. IV, s. 270; İbn Hacer, **a.y.**, c. III, s. 284.

[175] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. I, s. 166-208; İbn Sa'd, **a.g.e**.,c. III, s. 52.

Bedir'de ele geçirilen esirlerden Allah Resûlü'nün kölesi Şukrân sorumlu olmuştur. Şukrân, Bedir savaşında bulunmuş fakat Resûlullah ona bir pay ayırmamıştır. Esir sahipleri Şukrân'a esirlerini koruması karşılığını verince onun hissesi, diğerlerinin hissesinden daha fazla olmuştur."[176] Allah Resûlü vefatı sırasında, ona vasiyette bulunmuştur. Şukran, Allah Resûlü'nün hayatta iken elbise olarak giydiği kadife bir kumaş parçasını Resûlullah'ın kabrine sermiştir.[177]Belâzurî onun Hz. Ömer'in hilafeti zamanında vefat ettiğini bildirmektedir.[178]

Şukrân ile ilgili rivayetler incelendiğinde, Hz. Peygamber'in azat ettiği aile yadigârı bir kölesi olduğu ve Resûlullah vefat ettiğinde kabrine inen kişilerden biri olduğunu söylemek mümkündür.[179]

3.1.3. Hediye Edilenler

a) Zeyd b. Hârise

Ebû Üsâme Zeyd b. Hârise b. Şerâhîl (Şürahbîl) el-Kelbî (v. 8/629)

Yemen menşeli Kelb kabilesindendir. Künyesi Ebû Usâme'dir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Peygamberimiz ile Zeyd b. Hârise arasında on yaş vardı. Zeyd b. Hârise'nin köle edilişi kaynaklarımızda şöyle geçmektedir: Zeyd annesi Su'dâ ile birlikte annesinin akrabalarını ziyarete gitmiştir. El-Kayn b. Cesroğulları'ndan bir kısım süvariler baskın düzenlediler ve annesinin aşireti olan Ma'noğulları'nın evlerine de girdiler. Zeyd, gücü kuvveti yerinde para edebilecek bir genç idi. Zeyd'i kaçırıp Ukâz panayırında köle olarak satışa çıkardılar. Hakîm b. Hizâm onu 400 dirheme satın aldı.[180]Hz. Hatice'nin yeğeni olan Hakîm b. Hizâm Şam'dan gelen diğer esirler de satın alarak Mekke'ye getirdi. Halası Hz. Hatice'ye "Hala, bu gençlerden istediğini seç senindir," dedi. Hz. Hatice'de Zeyd'i seçti. Hz.

[176] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. I, s. 166-208, İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 52; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 478.
[177] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 52; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 284.
[178] Belâzurî, **a. y**, c. I, s. 478.
[179] İbn Abdilberr, **a.g.e.,** c. II, 708; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 285.
[180] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 42-46; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 542, 543; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. XIX, s. 343-346; İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. II, s. 542, 543.

Hatice o zaman Peygamberimiz ile evli idi. Hz. Peygamber Zeyd'in kendisine hibe edilmesini istedi. Hz. Hatice de Resûlullah'a hediye etti. Allah Resûlü de onu azat edip evlat edindi.[181]

Kelb kabilesinden bir kısım insanlar hacca gittiklerinde Zeyd'i görüp tanıdılar Zeyd'de onları tanıdı. Kabileye mensup kişiler hacdan döndüklerinde yerini ve kimin yanında olduğunu babasına bildirdiler. Babası Hârise, yanına yakınlarını ve Zeyd'in fidyesini de alarak Mekke'ye geldi ve onu Allah Resulü'nden geri istedi. Resûlullah, Zeyd'i ailesiyle görüştürdü ve dilerse kendileriyle gidebileceğini söyledi. Zeyd çağırıldı. Hz. Peygamber kendisine "Bu kişileri tanıyor musun?" diye sordu. "Evet, tanıyorum. Bu babamdır, şu da amcamdır" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Zeyd'e, "Sen benim kim olduğumu öğrendin. Sana olan şefkat ve sevgimi de gördün. O halde ya beni tercih et, yanımda kal ya da onları tercih et, onlarla beraber git" diyerek onu tercihinde serbest bıraktı. Zeyd'in cevabı şu oldu: "Ben hiçbir kimseyi asla sana tercih etmem. Sen, benim annem ve baba yerindesin." Zeyd'in cevabı karşısında şaşkına dönen baba ve amca, "Yazıklar olsun sana ey Zeyd! Demek ki sen, köleliği hürriyete, annene, babana, amcana ve ev halkına tercih ediyorsun?" dediler. Zeyd babasına: "Babacığım! Ben, bu insanda öyle şeyler gördüm ki, kendisine hiçbir zaman başka bir kimseyi tercih edemem" diyerek aidiyet duygusundan sıyrılıp Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Hz. Peygamber de Zeyd'in kendisini seçmesi üzerine elinden tutarak onu Hıcru'l Kâbe'ye çıkardı ve orada bulunan zevata şöyle hitap etti: "Ey burada hazır olunanlar! Şahit olunuz ki, bundan böyle Zeyd benim oğlumdur. Ben ona vâris olurum, o da bana vâris olur." Bu durumu gören babası ve amcası rahatlayarak oradan huzurla ayrıldılar. Bundan böyle Zeyd b. Muhammed olarak çağrıldı. Bu durum Ahzab sûresi 5. âyeti ininceye kadar devam etti.[182] Zeyd, Hz. Peygamber'in yanında kaldığı sürece Allah Resûlü'nün hane içinde ve hane dışında güzel yaşayan, hak ve hukuka dikkat eden, şefkatli, merhametli ve nazik bir kişi olduğunu görmüş aile sevgisini ve sıcaklığını tatmamış gönüllü köleliği tercih ederek ailesiyle gitmemiştir. Hz. Peygamber'in Zeyd'e

[181] İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. I, s. 247, 248; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 543; İbnü'l-Esîr, **a.y.**, c. II, s. 543.

[182] İbn Hişâm, **a.g. e.**, c. I, s. 248, 249; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 43, 44; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 543; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XIX, s. 347-348; İbnü'l-Esîr, **a. y.**, c. II, s. 543.

karşı sevgi ifadelerievlatlık müessesesi kaldırıldıktan sonrada devam etmiştir. "Oğlum" diye hitap etmese bile, zaman zaman kendisine "Ey Zeyd! Sen kardeşimiz ve azatlımızsın", "Sen bana insanların en sevimli olanısın" gibi güzel sözler söylemiştir.[183]

Hz. Peygamber risâlet görevine başlayınca, Zeyd, Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali gibi Allah Resûlü'nü tasdik edip Müslüman olan ilk dört kişinin arasında yer almıştır. İbn Sa'd, onu Müslüman olanların ilki olarak rivayet eder.[184]Kardeşleştirme hadisesi kapsamında Hz. Peygamber Zeyd'i, Hamza b. Abdülmuttalib ve Üseyd b. Hudayr ile kardeş ilan etmiştir.[185]

Kur'ân-ı Kerîm'de adı zikredilen Zeyd, (Ahzâb 33/37) birkaç defa evlenmiştir. Mekke'de Habeşî Ümmü Eymen ile yaptığı ilk evliliğinden oğlu Üsâme doğmuştur. Ümmü Eymen'in haricinde Zeyd, Ümmü Külsûm bint Ukbe b. Ebû Mu'ayt ile evlenmiş bu hanımdan iki çocuğu olmuştur. Zeyd, bu hanımı boşadıktan sonra Dürre bint Ebû Leheb ile evlenmiş ve daha sonra onu da boşayarak Hind bint Avvâm ile bir yuva kurmuştur. Zeyd b. Hârise'nin yaptığı bütün evlilikler, Bedir Gazvesi'nden sonra Hz. Peygamber'in halası Ümeyme'nin kızı Zeyneb bint Cahş ile yaptığı evlilik kadar gündem olmamıştır Nitekim bu evlilik de Hz. Peygamberin çabalarına rağmen çok uzun sürmemiş ve Zeyd, Zeyneb bint Cahş'dan ayrılmıştır. Allah Resûlü bu duruma son derece üzülmüştür. Resûl-i Ekrem halasının kızı Zeyneb'in durumuna oldukça üzüldüğünden ve bu durum ailevi bir mesele haline geldiğinden Hz. Zeyneb ile evlenmek istemiş, ancak Cahiliyye adetlerinde evlatlıkların boşanmış eşleriyle evlenmesinin yasak olduğunu bildiğinden herhangi bir evlilik teşebbüsünde bulunmamıştır. Ancak bu konu hakkında Ahzâb suresi 33/37 ayet nazil olunca Hz. Peygamber, Zeyneb bint Cahş ile evlenmiş ve bu evlilik öncesinde hem Zeyd hem de Zeyneb ile görüşmeyi ihmal etmemiştir.[186]

[183] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 46.
[184] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 198; İbn Hişam, **a.g.e.,** c. I, s. 247; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 46.
[185] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 47.
[186] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 353, 354; İbn Sa'd, **a.g.e.,**c. III, s. 47; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 543.

Zeyd; Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına, Hudeybiye seferine ve Hayber'in fethine katılmış söz konusu savaşlarda Hz. Peygamber'in ordusunun en iyi savaşçılarından olmuştur. Ayrıca komuta ettiği bazı seriyyeler bulunmaktadır. Bu seriyyelerin ilki ise Karade'dir. Bu seriyyede Zeyd, komutasındakilerle beraber Şam tarafına giden Kureyş ticaret kervanına saldırmışlar ve Medine'ye ganimetlerle dönmüşlerdir. Hz. Zeyd'in katıldığı diğer seriyyeler ise; el-Cemûm, el-İs, et-Taraf, Hısmâ, Ümmü Kırfe'dir.[187]

Hz. Peygamber Zeyd'in katıldığı seriyyeler ve savaşlarda gösterdiği kahramanlıklarından hareketle Zeyd'i, hicretin sekizinci yılında Mute savaşında ordu komutanı tayin etmiş ve orduyu savaşa gönderirken şöyle talimatta bulunmuştur: "Zeyd şehid olursa orduya Cafer b. Ebû Tâlib komutanlık yapacak; o da şehid olursa yerine Abdullah b. Revâha komutayı üstlenecektir." Bu çarpışmalar sırasında Zeyd sancağı eline alarak savaşmaya başlamış emrindeki askerlere bu cengâverlikle büyük bir moral kaynağı olmuştur. Savaşın gidişatı aynı Hz. Peygamber'in orduyu Medine'den gönderirken yaptığı talimat üzere olmuş ve Zeyd bu savaşta göğsüne saplanan bir okla yaralanarak sancağı Cafer b. Ebû Tâlib'e devretmiştir. Aldığı yaralara daha fazla dayanamayan Zeyd, Mute savaşında 55 yaşında iken şehit düşmüş ve cenaze namazını bizzat Hz. Peygamber kıldırmıştır. Cenazesinde Allah Resûlü, ashabına dönerek şöyle demiştir: "Kardeşiniz Zeyd için Allah'tan af ve mağfiret dileyin. O, koşarak Cennete girdi."[188]

Hz. Peygamber'e komutanların şehâdet haberi bildirilince ayağa kalkmışve onlar hakkında şöyle dua etmiştir: "Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Zeyd'e mağfiret et! Allahım, Cafer'e mağfiret et! Allahım, Abdullah'a mağfiret et!" Zeyd'in şehâdetinden sonra Allah Resûlü Zeyd'in ailesinin yanına uğramış Zeyd'in kızı Peygamberimizin yüzüne ağlamaklı bakınca Hz. Peygamber'de

[187] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 420; Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 204-206, 207-215; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 48; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XIX, s. 368.

[188] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II. s. 415-420; İbn Hişam, **a.g.e.,** c. II, s. 373-378; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 48-49; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 546; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XIX, s. 368.

dayanamayarak ağlamaya başlamıştır ve durumu gören Sa‘d b. Ubâde, “Ey Allah’ın Resülü bu ne hal?” deyince Hz. Peygamber “Bu, sevenin sevdiğine olan sevgisidir” buyurarak Zeyd’e olan duygularını dile getirmiştir.[189]

İncelenen rivayetlerde sonuç olarak Zeyd b. Hârise hakkında şunları denilebilinir: Küçük yaşta köle olarak satılmış ve Hz. Hatice tarafından Hz. Peygamber’e hediye edilmiştir. Her ne kadar ailesi fidyesini ödeyip Zeyd’i beraberlerinde götürmek istemişlersede o, ailesini tercih etmemiş ve Hz. Peygamber’in yanında gönüllü olarak kalmıştır. Bunun üzerine Allah Resûlü onu evlat edinmiş, daha sonra da azat etmiştir.

3.2. Nübüvvetten Sonra

3.2.1. Hediye Edilenler

3.2.1.1. Kadınlar

a) Mâriye bint Şem’ûn el-Kıbtiyye (v. 16/637)

Mâriye bt. Şem’un, Mısır’ın Hafn bölgesi Ensina kasabasındandır.[190]Babası Mısır’ın Saîd bölgesinde yaşayanKıbtî bir aileye mensuptur. Bazı rivayetlerde babasının İranlı veya Rum olabileceği de zikredilmiştir. Annesinin ise hıristiyan bir Rum olduğunusöyleyenler de olmuştur.[191] Doğum tarihi belli değildir. Ümmü İbrâhim künyesi ile bilinmektedir.[192]

Hz. Peygamber, hicretin 7.(628) yılında çeşitli ülkelerin hükümdarlarını İslâmiyet’e davet etmeye başlayınca Bizans’ın İskenderiye valisi ve Mısır mukavkısı olan Cüreyc b. Mînâ’ya da Hâtıb b. Ebû Beltea ile bir mektup göndermişti. Mukavkıs

[189] İbn Sa’d, **a.g.e.,** c. III, s. 49; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XIX, s. 371.
[190] İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. I, s. 191.
[191] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 449; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s. 311; Aynur Uraler, “Mâriye”, **DİA**, c. XXVIII, s. 63.
[192] İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. I, s. 191; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 449.

mektubu okuyup ona değer vermiş ve Hz. Peygamber'in elçisisini en güzel şekilde ağırlamıştır. Hz. Peygamber'e iletilmek üzere elçi ile çeşitli hediyeler göndermiştir. Bu hediyeler arasında "beyaz tenli, kıvırcık saçlı ve güzel" olarak nitelendirilen Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn'i de göndermiştir. Bazı rivayetlerde de bunlarla birlikte başka iki cariyeden de bahsedilmiştir. Gönderilen hediyeler arasında Mâriye'nin amcasının oğlu Me'bûr adlı hadım ağası, ayrıca 1000 miskal altın, değerlielbiseler, kıymetli kumaşlar, güzel kokular, bir merkep ve katır vb. vardır. Hâtıb'ın Medine'ye dönerken yanındakilere İslâmiyet'i anlattığı, Mâriye ile Sîrîn'in bu esnada müslüman olduğu, Me'bûr'un ise daha sonra Hz. Peygamber'in İslâma daveti üzerine Müslüman olduğu rivayet edilmektedir.[193]

Mâriye el-Kıbtiyye'nin Müslüman olması ve Hz. Peygamber ile evlenmesi hususunda birçok rivayet vardır. Bu rivayetlerden biri olan Muhammed b. Ömer'in haberine göre ise Mâriye el-Kıbtiyye'nin beyaz tenli, kıvırcık saçlı, güzel bir kadın olmasından dolayı Resûlulllah, onu beğenerek evlenmiştir. Resûlullah bu hanımı nikâhlamadan önce onuve kız kardeşini Ümmü Süleym bnt. Milhân'ın evinde ağırlamış ve burada onları ziyaret ederek İslâm'ı anlatmıştır. Hz. Peygamber'in tebliğinden oldukça etkilenen ve yolculuk esnasında da elçiden İslâm hakkında bilgiler alan Mâriye ve kızkardeşi Müslüman olmuştur. Resûlullah, Mâriye'yi mülk-i yeminle (cariye statüsünde) nikâhlayarak onunla evlenmiştir. Hz. Peygamber ile evliliğinden sona Resûlullah Mâriye'yi, Benî en-Nadîr'den kalma, el-Âliye'de kendisine ait bir eve göndermiş, yazın ve hurma toplama zamanında da yanında kalmıştır. Mâriye'nin kardeşi Sîrîn'i de şair Hassân b. Sâbit'e hediye etmiştir.[194] Münafıklar ve bazı art niyetli kimseler Mâriye'nin hizmetinde bulunan Mısır'lı hadım köle hakkında dedikodu çıkarmışlardır. Bunun üzerine Resûlullah bu iddiayı araştırmak için Hz. Ali'yi görevlendirmiş yapılan araştırmalar sonucunda Kıbtî'nin hadım olduğu anlaşılmış ve böylelikle asılsız dedikodular kapanmıştır.[195]

---

[193] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 122, 123; İbnu'l-Esir, **a.g.e**., c. VI, s. 261vd; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s. 310.
[194] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s.122-123
[195] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 450; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 261.

Hz. Hatice dışında diğer eşlerinden çocuğu olmayan Resûl-i Ekrem'in hicretin 8 yılının Zilhicce ayında (Nisan 630) Mâriye'den bir erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. Böylece Mâriye, ümmü'l-veled statüsüne geçerek hür bir kadın olmuştur. Doğan çocuğa İbrahim ismi verildikten sonra yedinci gün ona bir koyun kesilerek akika yapılmış, saçı kestirilmiş ve ağırlığı oranınca gümüş para fakirlere ve miskinlere dağıtılmıştır. Hz. Peygamber'in Mâriye'den bir çocuğu olunca, diğer eşleri bu durumdan biraz rahatsız olarak Mâriye'yi kıskanmışlardır. Resûlullah, oğlu İbrahim vefat ettiği gün onun hakkında şöyle demiştir: "Eğer yaşasaydı, onun dayılarından hiçbirisi köle olmazdı."[196]

Hz. Peygamber'in çok beğendiği, ilgisini gösterdiği ve muhabbet duyduğu bu güzel hanımı başta Hz. Âişe olmak üzere diğer eşleri de kıskanmıştır. Hatta bir defasında Hz. Hafsa'nın evinde bulunmadığı sırada Resûlullah, Mâriye'yi eve çağırttı. Birlikte olduklarını duyan Hafsa bu durumdan rahatsız olup çok üzülmüştür. Hz. Peygamber de Hafsa'dan bu konuyu kimseyle paylaşmaması isteğinde bulunmuş ve ona Mâriye'yi kendine haram kıldığına dair yemin etmiştir. Resûlullah'ın bu sözünü kendisi ve diğer eşleri için bir müjde kabul eden Hafsa validemiz durumu Hz. Âişe'ye haber verince Resûl-i Ekrem'e hitaben, eşlerini memnun etmek için Allah'ın helâl kıldığını kendisine haram kılmasını doğru bulmayan âyetler (et-Tahrîm 66/1-2) nâzil olmuştur. Bu âyetlerin, Hz. Peygamber'in diğer eşi Zeyneb bint Cahş'ın evinde bal şerbeti içmesini kıskanan hanımlarına balı kendisine haram kıldığını söylemesi üzerine indiği de kaydedilmiş bu arada her iki olayın da âyetin nüzûl sebebi olabileceği belirtilmiştir.[197]

Mâriye Medine'de Hz. Ömer'in hilafeti döneminde vefat etmiş ve cenaze namazı Hz. Ömer tarafından kıldırıldıktan sonra Bakî' kabristanına defnedilmiştir.[198]

Mâriye ile ilgili rivayetlerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Mısır mukavkısı tarafından hediye edilen bir cariye olup İslâmîyet'i tercih etmiş ve Hz. Peygamber'le mehri ödenerek evlenmiştir. Allah Resûlü'nden İbrahim adında bir çocuk doğurarak Ümmü'l-Veled statüsüne yükselmiştir.

[196] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 122, 123-131; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 450.
[197] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 112, 113.
[198] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 235; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 453; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1912.

b) Sîrîn (Şirin) el-Kıbtiyye (v. ?)

Kıpti asıllı olan bu hanımın bazı rivayetlerde ismi Hanna ve Kaysara olarak geçmektedir. Mâriye'nin kız kardeşi olarak bilinmektedir. Hicretin 7. senesinde Hz. Peygamber, komşu ülkelerin devlet başkanlarına İslam'a davet mektupları göndermiş. Bu davet mektuplarından birini de Mısır mukavkısına gönderildiği kaynaklarımızda mevcuttur. Mısır'ın idarecisi Cüreyc, gönderilen mektuba değer vermiş ve Hz. Peygamber'e hediyeler göndermiştir. Gönderilen hediyeler arasında Sîrîn de cariye olarak geldiği rivayet edilmektedir. Hâtıb b. Ebî Beltea'nın davetiyle yolda İslam'a girmiş Medine'ye gelince Hz. Peygamber onu şairi Hassan b. Sâbit ile evlendirmiş ve bu evlilikten Abdurrahman b. Hassan dünyaya gelmiştir.[199] Vefat yeri ve tarihi hakkında bilgi bilinmemektedir.

Sîrîn ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'e hediye olarak gönderilen bir cariyedir. İslâmla müşerref olmuş Allah Resûlü de onu şairi Hassan b. Sâbit ile evlendirerek kendi himayesine almamıştır.

3.2.1.2. Erkekler

a) Ebû Râfi' (Eslem) el-Kıbtî (v. 40/660)

Bu sahâbi isminden ziyade Ebû Râfi künyesi ile meşhur olmuştur.[200] İsmi Eslem'dir. İbrahim veya Hürmüz de denilmiştir. Abbâs b. Abdülmuttalib'e ait Mısırlı bir köle iken Abbâs tarafından Hz. Peygamber'e hediye edilmiştir. Resûlullah'a Abbas'ın Müslüman olduğu müjdesi getirildiğinde ise, Resûlullah Ebû Râfi'i azat ediphürriyetine kavuşturmuştur.[201]Saîd b. Âs'ın kölesi olduğu da rivayet edilmiştir. Fakat bu rivayet makbul görülmemiştir.[202]

---

[199] İbn Hişâm, **a.g.e.,** c. II, s. 306; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XXXIV, s. 291;İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 648

[200] İbn Abdilber, **a.ge.,** c. I, s. 83; İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. I, s. 93.

[201] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IV, s. 81; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 477; Taberî, **a.g.e.,** c. III, s. 170; Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheyli, **er-Ravzü'l-Ünüf fî Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn Hişâm**, Thk.: Ömer Abdusselam es-Sulemi, Beyrut, Dâru İhya, 2000, c. V, s. 119; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. I, s. 93; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 113.

[202] Taberî, **a.g.e.,** c. III, s.13; İbnü'l-Esîr**, a.g.e.,** c. I, s. 93.

Bedir'den sonra Ebû Rafî Medine'ye hicret etmiş ve her daim Resûlullah'ın yanında bulunmuştur. Resûlullah ile beraber Uhud, Hendek ve diğer savaşlara katılmıştır. Resûlullah, bu mezkur sahabiyi kölesi Selmâ ile evlendirmiş ve bu evlilikten, Ubeydullah b. Ebû Râfi'i doğmuştur. Hz. Ali, hilafeti sırasında Ubeydullah'ı kendi katipliğini yapmakla görevlendirmiştir. Ebû Râfi' eşi Selma ile beraber Hayber'de bulunmuştur. [203]

Resûlullah, Erkam b. Ebü'l-Erkam'ı zekât tahsili için vazifelendirmişti. Erkam, Ebû Râfi'nin yanına gelerek ona şöyle demiştir: "Bana yardım etmeyi arzu eder misin? Ben de sana zekât için çalışanların payını veririm" demiştir. Ebû Râfi'ise, "Bunu Peygamber'e söyleyene kadar bana müsaade et" deyip, bu durumuHz. Peygamber'le istişare edince Resûlullah ona şöyle demiştir: *"Ey Ebû Râfi'! Biz Ehl-i Beytiz. Zekât bizim için helal olmaz. Bir topluluğun mevlası, onların kendilerindendir (kendilerinden sayılır)."*[204]

Ebû Süfyân, Bedir gazvesinde bozguna uğratılmalarını "gökle yer arasında duran yağız atlara binmiş ve beyazlar giyinmiş adamların neden olduğunu" ifade etmiştir. Bunun üzerine Ebû Râfi', Ebû Süfyân'a gördüğü kişilerin melek olduğunu söylemiştir. Bu sözü işiten Ebû Leheb tarafından dövülmüş ve onun elinden ancak Ümmü'l-Fazl'ın müdahalesiyle kurtulabilmiştir.[205]

Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim doğunca, Ebû Râfi', doğan çocuğu Peygamberimize müjdelemiş Allah Resûlü de bu müjdenin karşılığında onu bir hizmetçi ile mükâfatlandırmıştı.[206]

Ebû Râfi'nin vefat tarihi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birini aktaran Vâkidî ise "Ebû Râfi'nin Osman b. Affân'ın

[203] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IV, s. 83; Taberî, **a.g.e.,** c. III, s. 170; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. I, s. 94; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 113.
[204] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IV, s. 83.
[205] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 477; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IV, s. 82.
[206] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 477.

öldürülmesinden sonra veya önce Medine'de vefat ettiğini söylemiştir[207] Belâzurî ise Hz. Osman'ın hilafeti sırasında vefat ettiğini rivayet etmiştir. Bu iki rivayetin dışında başka bir rivayete göre iseHz. Ali'nin hilafeti günlerinde vefat etmiştir.[208] Ebû Râfi'nin Hz. Peygamber'den 68 hadis rivayet ettiği bilinmektedir.[209]

Ebû Râfi' ile ilgili rivayetlerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'in köleleri arasında farklı isimlerle zikredilen ancak künyesiyle meşhur olan Abbâs b. Ebû Talib tarafından Hz. Peygambe're hediye edilen bir köledir. Resûlü Ekrem de onu azat ederek hürriyetine kavuşturmuş kölesi Selma ile evlendirmiştir. Ebû Râfi'nin sevgi ve bağlılığı Hz. Peygamber vefat edene kadar devam etmiştir.

b) Kerkera en-Nûbî (v. 628)

Resûlullah'a hediye edilen kölelerden biri olup Hz. Peygamber de onu azat etmiştir. Kerkera'nın, Resûlullah hayattayken köle olarak vefat ettiği de zikredilmiştir.[210] İbn Sa'd bu sahabiyi Allah Resûlü'nün köleleri arasında rivayet etmiştir.[211] Bir diğer rivayette ise onun Resûlullah'a, Benî Hanîfe kabile reisi Hevze b. Ali el-Hanefî tarafından hediye edildiği ve Peygamberimizin de onu azat ettiği aktarılmıştır.[212]Hayber günü Resûlullah'ın bineğini tutmakla görevlendirilmişti. Hayber'in fethinden sonra fetih esnasında ganimetlerden bazı şeyleri izinsiz alarak vefat etmiş ve ashab-ı kiram: "Ey Allah'ın Resulü! Kerkera şehit oldu" deyince Hz. Peygamber onlara şu cevabı vermiştir: "Ceza olarak bir müddet cehennemde azap görecek."[213]

İbn Karkul'de isminin zaptedilmesiyle ilgili şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Deniliyor ki: "Her iki 'kef' harfinin okunmasıyla 'Kerkere'dir. Yine her iki 'kef' harfinin kesre okunmasıyla 'Kirkire' dir. Bunun gereği olarak demek ki onda dört lügat vardır." Nevevi de bu hususla ilgili olarak şöyle demektedir: "İhtilaf, sadece birinci 'kef'

[207] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. I, s. 94; İbn Hacer**, a.g.e.,** c. VII, s. 113.
[208] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 478; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. I, s. 94, 156; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 113.
[209] Abdullah Aydınlı, "Ebû Rafi", **DİA**, c. X, s. 211.
[210] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. V, s. 439.
[211] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 482.
[212] Hargûşî, **Şerfü'l-Mustafa**, c. III, s. 269; İbn Hacer, **a. g. e.,**, c. V, s. 439.
[213] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 338; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. IV, s. 170.

harfinin okunuşu kesinlikle meksur-esiredir."[214] 628 yılında Hayber'de vefat eden Kerkera'nın kaç yaşında vefat ettiği bilinmemektedir.

Kerkera ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'e hediye edilen kölelerdendir. Allah Resûlü azat edip hürriyetine kavuşturmuştur. Kerkera Hz. Muhammed'in hayattayken vefat ettiği bir köledir.

c) Me'bûr el-Kıbtî (v. 679)

Hz. Mâriye'nin erkek kardeşidir.[215] Akrabası veya amcaoğlu olduğu da rivayet edilmiş ve adı Hâbu olarakda zikredilmiştir.[216]Doğum tarihi ve gençliği hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'e hicretin 7. yılında Mısır Mukavkıs'ı tarafından Hâtıb b. Ebû Belta ile hediye olarak gönderilmiştir. Hâtıb b. Ebî Belta kendisini İslam'a davet etmiş ancak Me'bûr kendisine yapılan daveti kabul etmemiştir. Daha sonra Hz. Peygamber ile görüşmüş ve Müslüman olmuştur.[217]Hz. Mâriye'nin Resûlü Ekrem'in eşlerinin arasına katılmasından sonra Me'bur da onun hizmetini üstlenip ona su ve odun getirmiş ve bundan dolayı münafıklar dedikodu yapmaya başlamışlar. Dedikodular Hz. Peygamber'e ulaşınca Allah Resûlü de Hz. Ali'den durumu araştırmasını istemiş ve Hz. Ali adamı yakalamış ve yapılan kontrollerde Me'bûr'un hadım olduğu ortaya çıkmıştır. Allah Resûlü bu olay hakkında şöyle buyurmuştur:"Olaya şahit olan, şahit olmayanın görmediğini görür".[218] Belâzurî, Me'bûr'un H.60 tarihinde Medine'de vefat ettiğini ve Bakî kabristanına defnedildiğini rivayet etmiştir.[219]

Me'bûr ile ilgili rivayetler incelendiğinde hakkında şunları demek mümkündür: Hz. Muhammed'e hediye olarak gönderilen kölelerden olup Müslüman olmuştur. Mâriye'nin Hz. Peygamber'in eşlerinin arasına katılmasıyla kardeşi Mâriye'nin hizmetinde bulunmuştur.

---

[214] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. V, s. 439.
[215] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 230, İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. IV, s. 229; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. V, s. 517.
[216] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. V, s. 517.
[217] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 230; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 449; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s. 311.
[218] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 233.
[219] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 449.

d) Müdim el-Esved (Mid'am) (v. ?)

Hısmâ'da dünyaya gelen[220]Mid'am siyahî bir köle olup Rifâ'a b. Zeyd b. Vehb el-Cüzâmî tarafından Resûlullah'a hediye edilmiştir.[221] Başka bir rivayete göre de onu Resûlullah'a, Ferve b. Ömer el-Cüzâmî hediye etmiştir.[222]Allah Resûlü ile beraber çıktığı seferlerde Resûlullah'ın bineğini O'nun için hazırlardı. Vâdi'l-Kurâ denilen yerde Hz. Peygamber'in bineğinin eğerini bağlarken bir okun ona isabet etmesi ölümüne sebep olmuştur.[223] Vefat tarihi tespit edilememiştir.

Müd'im hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber'e hediye edilen kölelerden olup Resûlullah hayattayken vefat etmiştir.

e) Sefîne (v. ?)

Aslen İranlı olup künyesi Ebû Abdurrahman'dır.[224] Eba Buhteri olduğu da rivayet edilmiştir.[225] Bedeviler arasında doğup büyüyenlerdendir.[226] Kaynaklarda onun ismi hakkında Mihrân, Umeyr, Sâlih, Tahmân, Necrân, Rûmân, Zekvân, Mervân, Keysân, Süleyman, Rebâh, Müflih, Eymen, Ahmer, Ahmed gibi isimler rivayet edilmiştir.[227] "Gemi" anlamına gelen Sefîne, Allah Resûlü tarafından ona bir sefer sırasında çok miktarda eşyayı taşıyabildiğinden verilmiş bir lakaptır.[228] Hz. Peygamber bu lakabı verdiği için o hep bu lakapla anılmak istemiş "bu lakap dışında başka bir isimle çağrılmak istemiyorum" demiştir. Sefîne'yi Ümmü Seleme validemiz satın alıp vefat edinceye kadar Hz. Peygamber'e hizmet etmesi şartıyla hürriyetine kavuşturmuş[229] ve Hz. Peygamber'e hediye etmiştir. "Ümmü Seleme şart koşmasaydı bile Hz. Peygambere ömrümün sonuna kadar hizmet ederdim."diyen Sefîne, Allah Resûlü vefat

[220] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VI, s. 49.
[221] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 118; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 484; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VI, s. 49.
[222] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 484; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 283; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VI, s. 49.
[223] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 118, 119; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 484.
[224] Belâzurî, **a.g.e**., c. I, s. 480; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 684, 685 ; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. IV, s. 266; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 111.
[225] İbn Abdilber, **a. y.**
[226] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 480; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. IV, s. 266
[227] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 111;Yusuf Ziya Keskin, "Sefîne", **DİA**., c. XXXVI, s. 302.
[228] Keskin, **a.y**.
[229] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 480; İbn Abdilber**, a.g.e.,** c. II, s. 684; İbn Asakir, **a.g.e**., c.IV, s. 266.

edinceye kadar onun hizmetinde bulunmuştur.[230] Hz. Peygamberin vefatından sonra Batn-ı Nahle'de yaşadığı ve Haccac'ın Medine valiliği döneminde vefat ettiği rivayet edilmiştir.[231]

Sefîne ile ilgili rivayetler incelendiğinde şöyle demek mümkündür: Kaynaklar asıl isminin ne olduğu hakkında hem fikir olmayıp farklı isimlerle zikredilmiştir. Sefine, Allah Resûlü tarafından ona verilen bir lakaptır. Ümmü Seleme tarafından satın alınarak Hz. Muhammed'e hizmet etmesi şartıyla azat edilmiş hediye bir köledir.

3.2.2. Savaş Esiri Olarak Alınanlar

3.2.2.1. Kadınlar

a) Reyhâne bint Şem'un el-Kuraziyye (v. 10/632)

Tam ismi Reyhâne bt. Şem'un b. Zeyd b. Hunafe b. Amr'dır.[232] Benî Kurayza'dandır. Aslen Benî Nadîr kabilesine mensup olduğuda söylenmiştir.[233] Bazı kaynaklarda adı Rubeyha olarak geçmektedir.[234] Doğum tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in cariyelerinden biri olarak zikredilen Reyhâne Hz. Peygamber ile evlenmeden önce Benî Kurayzalı Hakem (Abdülhakem) denilen amcasının oğlu ile evli olduğu ve busebeple onun Benî Kurayza'ya mensup olduğu belirtilmiş, Benî Nadîr'den olduğu görüşü zayıf sayılmıştır.[235] Hicretin 5. senesinin sonlarında (627 başları) Hendek Gazvesi'nin ardından Hz. Peygamber ile yaptıkları antlaşmayı bozan Benî Kurayza kuşatma altına alınmış, savaşabilecek yaşta olan erkekleri öldürülmüş, kadın ve çocuklarına esir

[230] Keskin, **a.g.e**., c. XXXVI, s.302.
[231] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 684, 685; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. IV, s. 268
[232] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 453, İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1847; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 120.
[233] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 453; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1847.
[234] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 121; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s.147.
[235] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 453.

muamelesi yapılmış, malları müslümanlar arasında paylaştırılmasına hükmedilmiştir. Bu kuşatmada eşi öldürülen Reyhâne de esirler arasında bulunmaktaydı.[236]

Muhammed b. Ömer'in Reyhâne'den naklettiği bir haberdegüzel bir kadın olan Reyhâne'nin Hz. Peygamber ile yollarının kesişmesini şu şekilde anlatmaktadır: Reyhâne dedi ki: "Kurayzaoğulları esir alındığında ben de esir düşenler arasındaydım. Resûlullah benim esirler arasından alınmamı emretti. Bunun üzerine oradan alındım. Beni kendisi için seçip aldı ve Ümmü'l-Münzir Selmâ bint Kays'ın evine gönderdi. Esirler öldürülüp, bazıları da taksim edilinceye dek orada kaldım. Daha sonra Resûlullah yanıma geldi. Ben ondan utandığımdan çekingenlik gösterdim. Beni çağırıp önüne oturttu ve bana, "Şayet Allah'ı ve Resûlü'nü tercih edersen Resûlullah seni kendisi için alacak" dedi. Bunun üzerine ben: "Allah ve Resûlünü tercih ediyorum." dedim. Ben Müslüman olunca beni azat edip benimle evlendi,[237]diğer eşlerine verdiği gibi bana da 12 ukiyye[238] bir neş mihr verdi. Diğer eşlerine günlerini taksim ettiği gibi benim için de gün taksim etti. Bana örtünmemi emretti." Belâzurî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber'in ona mehir olarak hürriyetini bağışladığı da zikredilmiştir.[239]

Başka bir rivayette ise Resûlullah Reyhâne'ye, "Eğer arzu edersen seni azat eder ve seninle evlenirim. Eğer benim mülkümde (yanımda cariye olarak) kalmak istersen mülk-i yemin yoluyla seninle birlikte olurum." dedi. Reyhâne, "Ey Allah'ın Resûlü! Senin mülkünde (cariye olarak senin yanında) olmam hem senin için, hem de benim için daha hafif olur" dedi. Böylece Reyhâne Resûlullah'ın mülkünde kaldı.[240]

İbn Sa'd'ın aktardığı başka bir rivayete göre Reyhâne'nin bir süre sonra Resûlullah'ı diğer hanımlarından aşırı şekilde kıskanması üzerine Resûl-i Ekrem'in onu bir talâkla boşadığı, ancak Reyhâne'nin bu duruma çok üzülmesi üzerine onu yeniden

---

[236] Hayati Yılmaz, "Reyhâne bt. Şem'un", **DİA**, c. XXXV, s. 41, 42.
[237] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s. 146, 147.
[238] Ukiyye, 40 dirhem (118.8) gramdır. Ukiyye'nin yarısına da "neşş" denir. Halil Sahillioğlu, "Dirhem", **DİA**, c. IX, s. 369.
[239] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 454.
[240] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s.;136,137, Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 454; İbnü'l-Esîr, **a. e.**, c. VI, s. 121; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VIII, s. 146, 147.

nikâhına aldığıdır,[241]zayıf olduğu belirtilen bir başka rivayete göre ise Reyhâne câriye olarak kalmış ve Müslüman olmamıştır. Vâkidî bu hususta şöyle bir nakilde bulunmuştur: "Reyhâne'yi ez-Zührî'ye sordum; o da dedi ki: "Reyhâne Resûlullah'ın cariyesiydi. Resûlullah onu azat etti ve onunla evlendi. Reyhâne ailesinde örtünür ve 'Resûlullah'tan sonra kimse beni görmemelidir' derdi."[242] Reyhâne Resûlullah'tan önce vefat etti ve ölünceye kadar da Resûlullah ile birlikte kaldı. Reyhâne, 10. (632) yılda Resûl-i Ekrem Vedâ haccından döndükten bir müddet sonra Medine'de vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi**.** [243]

Reyhâne ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları söylemek mümkündür: Savaş esiri olarak Hz. Peygamber'in hissesine düşen Reyhane İslâm'la müşerref olmuştur. Allah Resûlü, ona mehrini vererek onunla evlenmiş, ancak Reyhâne cariye olarak kalmayı tercih etmiştir.

3.2.2.2. Erkekler

a) Ebû Dumeyre(v. ?)

Kaynaklarda doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmayan Ebû Dumeyre hakkında İbn Sa'd şöyle bir rivayet nakletmektedir: "Bize İsmail b. Abdullah b. Ebû Üveys el-Medenî haber verdi. O dedi ki: Bana Hüseyin b. Abdullah b. Ebû Dumeyre şunları anlattı: "Resûlullah'ın Ebû Dumeyre'ye yazmış olduğu mektup şöyle idi: "Bismillahirrahmanirrahîm. Allah'ın Resûlü Muhammed'den, Ebû Dumeyre ve ailesine. Onlar bir Arap ailesi iken, Allah'ın Resûlü'ne lütfettiği ganimetten idiler. Resûlullah onları azat etti. Daha sonra Resûlullah, bu aileyi istedikleri takdirde gidip kavmine katılmak ile Resûlullah ile beraber kalarak onun aile halkından olmak seçenekleri arasında serbest bıraktı. O da Allah ve Resûlü'nü tercih ederek Müslüman oldu. Bu durum karşısında Müslüman olarak Allah ve Resûlü'nü tercih ettiler. Böyle olunca, kim onlarla buluşursa, onlara iyilikten başka bir şeyi dokunmasın. Onlarla karşılaşan bir

[241] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s.137.
[242] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 453, 454.
[243] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. ; İbn'ül-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 120.

kimse, hayırdan başka bir şey tavsiye etmesin!" "Bu yazıyı Übey b. Kâ'b kaleme almıştır".

İbn Sa'd'ın Ebû Dumeyre hakkında İsmail b. Ebû Üveys'den aktardığı bir diğer rivayet ise şöyledir: "O (Ebû Dumeyre), Resûlullah'ın azatlılarından biri olup Himyer halkındandır. Bu aileden bir grup kişi, yolculuk esnasında karşılarına soyguncular çıkarak ellerindeki tüm eşyalarını aldılar. Ancak, yanlarında bulundurdukları bu yazıyı çıkarıp onlara göstererek içeriğini kendilerine anlatınca çıkmadılar. Ebû Dumeyre'nin evladından olan Hüseyin b. Abdullah, bir gün Halife el-Mehdî'nin yanına gelip, kendisine Resûlullah'ın bu yazısını gösterince Mehdî, bu mektubu öperek gözlerinin üzerine koymuş ve kendisine 300 dinar vermiştir."[244]

Ebû Dumeyre hakkında nakledilen rivayetlerle ilgili olarak şöyle demek mümkündür: Hz. Muhammed'in savaş ganimeti olarak sahip olduğu bir köledir. Resûlullah onu azat etmiş kendi yanında ve kavmine katılması hususunda muhayyer bırakınca Ebû Dumeyre'de Hz. Peygamber'inde yanında kalmayı tercih etmiştir.

b) Yesâr er-Râî el-Habeşî (v. 628)

Habeşistan asıllı olup Nûbe'dendir. Gatafan kabilesinin Benî Abd b. Sa'lebe kolunun topraklarında ele geçirilen bir köledir.[245] Namaza göstermiş olduğu özen ndeniyle Allah Resûlü onu azat etmiştir.[246] Ureyne kabilesinden bazı kişiler Hz. Peygamber'e gelerek İslamiyet'i seçtiklerini söylemişlerdi. Karınlarının şişliğinden şikâyet edince Resûlü Ekrem onları develerin çobanlığını yapan Yesâr'ın yanına deve sütü içerek sağlıklarına kavuşmaları için göndermişti. Birkaç gün sonra bu grup Yesâr'ın, gözlerine ve diline diken batırarak şehit ettiler.[247]

İbn Sa'd, bu olayın Zülcedr denilen yerde develeri otlatmaktayken meydana geldiğini belirtir. Ureynîler Hz. Peygamber'in develerini alarak uzaklaşırlar ve bu sırada,

[244] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 119, 120.
[245] İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 147; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 479.
[246] İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 289; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. IV, s. 740.
[247] İbnü'l-Esîr, **a. e.**, c. IV, s. 740; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VI, s. 535.

Amr b. Avfoğulları'dan bir kadın, bineğine binmiş olarak buradan geçerken Yesâr'ın bir ağaç altında acımasız bir şekilde şehid edildiğini görünce, kavminin yanına geri dönüp durumu onlara bildirmiş ve onlar da bu haber üzerine Yesâr'ın bulunduğu yere gitmişler. Onu bulunduğu yerden alarak Kubâ'ya getirmişler ve daha sonra onu Kubâ kabristanına defnetmişler.[248]

Resûlullah, Kürz b. Câbir el-Fihrî, Hicretin 6. yılı Şevval ayında Ureyne kabilesinden bu olayı gerçekleştirenleri yakalaması için görevlendirmiştir.[249]

Yesâr'la ilgili rivayetler incelendiğinde şunları demek mümkündür: Savaşta ele geçirilen esir bir köledir. Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir.

c) Zeyd B. Bevlâ en-Nûbî (v. ?)

Hz. Peygamber'in mevlası[250] olan Zeyd b. Bevlâ' Nûbe asıllı olup künyesi Ebu Yesar'dır.[251]Benî Sa'lebe kabilesinin topraklarına yapılan bir seferde esir alınmış ve esirlerin paylaştırılmasında Hz. Peygamber'e intikali gerçekleşince Allah Resûlü tarafından azat edilmiş ve Hz. Peygamberin yanında kalarak hizmetinde bulunmuştur.[252]

Oğlu Bilal b. Yesar b. Zeyd tarîkiyle bir hadis rivayet ettiği nakledilmiştir. Rivayet edilen hadis şöyledir: "*Bana babam, dedemden bahsederken söylediklerini dinledim."* O, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu nakletti: "Kim, "*Esteğfirullahe'l-lezi lâ ilâhe illa hüve'l-Hayye'l-Kayyûm ve etûbü ileyh*" derse, savaş günü cihattan kaçmış dahi olsa, onun günahları bağışlanır."[253] Vefat yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunamamıştır.

Zeyd b. Bevlâ ile ilgili rivayetler incelendiğinde şunları demek mümkündür: Savaş esiri olarak alınan Zeyd, azat edilerek hürriyetine kavuşmuştur. Hz. Muhammed'in yanında kalarak hizmetini görenlerden biri olma şerefine nail olmuştur.

---

[248] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 118; İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. V, s. 479.
[249] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 118.
[250] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IX, s. 64; İbnü'l Cevzi, **et-Telkîh**, c. I, s. 210.
[251] İbn Hacer, **el-İsâbe**, c. II, s. 49.
[252] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzib**, c. III, s. 430.
[253] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 115; Buhâri, **Tarihü'l-Keb**ir, c. III, s. 379; İbn Abdülber, **el-İstîâb**, c. II, s. 559, 560.

d) Ebû Bekre Nüfey' b. Mesrûh (v. 671)

Fakih, ibadete düşkün bir kişi[254] olarak bilinen ve Nufey' b. Haris el-Mesrûh, Ebû Bekre künyesiyle tanınmıştır.[255]Hâris b. Kelede'nin kölesi olması hasebiyle Nufey' b. Hâris b. Kelede olarak da adlandırılmıştır.[256] Kaynakların genelinde adı bu şekilde zikredilmiştir. Bazı kaynaklarda ise adı Nufey' b. Mesrûh olarak geçmektedir. İsminin bu şekilde olduğuna dair şöyle demiştir: "Ben Resulullah'ın mevlası Ebû Bekre'yim. İnsanlar beni muhakkak birine nispet ederek çağırmak isterlerse Nufey' b. Mesruh olarak çağırsınlar." Annesi Sümeyye Haris b. Kelede'nin kölesidir. Babası Mesrûh el-Habeşî'dir.[257] Ebu Süfyan'ın oğlu Ziyad b. Ebih ile aynı anneden doğmuştur.[258]

Taif kuşatmasında Hz. Muhammed'in "Hürlerden her kim bize katılırsa emniyettedir. Kölelerden bize katılan da hürriyetine kavuşur" duyurusu üzerine Taif kalesinden kendisini bir makara ile sarkıtarak kaçtığı için makara manasına gelen "berke" kelimesi ile künyelenmiştir. [259] Yanında bir kişi ile beraber Hz. Peygamber'e gelmiş ve Allah Resûlü de her ikisini azat etmiş ve ona "Ebû Bekre" künyesini vermiştir.[260] Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in yanına kardeşi ile beraber geldiği her ikisinin de bu kuşatmada Peygamberimiz tarafından azat edildiği geçmektedir. [261]Ebû Bekre kendisini Allah Resûlü'nün mevlası olarak seslenmelerini istemiş ve hatta bunu övünerek şu şekilde dile getirmiştir: "Ben sizin din kardeşinizim. Ben Allah Resulü'nün azatlısıyım" diyordu. Taifliler, muhasaranın ardından Hz. Muhammed'den Ebû Bekre'yi kendilerine geri verilmesini isteyince Hz. Peygamber onların bu isteğini kabul etmeyerek "O, Allah'ın ve Resûlü'nün azatlısıdır" demiştir.

Dönemindeki fitne olaylarına karışmayan Ebû Bekre, yakın çevresi siyasetin içinde olduğu halde siyasetten uzak durmus, kardeşi Ziyad b. Ebih vali tayin edilince

[254] İbn Asâkir, **a. y**.; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. IV, s. 578,579.
[255] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1530; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s.632
[256] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. IV, s. 578.
[257] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1530; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 632
[258] İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. LXII, s. 202; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 632.
[259] Asri Çubukcu, "Ebu Bekre", **DİA**, c. X, s. 114.
[260] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1531.
[261] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V. s. 285.

ona bundan vazgeçmesini söylemiş, kardeşi tavsiyesini dinlemeyince kızmış ve ölünceye kadar onunla konuşmamıştır.[262]

Ebû Bekre'nin yirmi kadar çocuğu vardı. Çocukları Basra'da mal, ilim ve velayet (idarecilik) sahibi önde gelen kimselerdi.[263] Muaviye'nin hilafeti döneminde kardeşi Ziyad vali iken Basra'da h. 51 veya 52'de vefat etmiştir.[264]

3.3. Nasıl İntikal Ettiği Hakkında Bilgi Bulunmayanlar

3.3.1. Kadınlar

a) Hadirâ (Hadrâ) (v. ?)

Hz. Peygambere hizmet edenlerdendir.[265] Selmâ (r.anhâ); Hadirâ, Radvâ ve Meymune bint Sa'd adlı hanımlarla birlikte Hz. Peygamber'e hizmet ettiklerini Allah Resûlü'nünde bu hizmetlerini karşılıksız bırakmayarak hepsini azat ettiğini demiştir.[266]İbn Sa'd, Resûlullah'ın cariyesi olduğunu söylemiştir.[267]İbn Asakir, Muhammed b. İshâk'ın rivayetini anarak Hz. Peygamber'in hizmetlilerinden olduğunu söylemiştir.[268]

Kısacası Hadirâ, Allah Resûlüne Hizmet eden azatlı bir köledir.

b) Meymûne bnt. Ebî Asîb (Anbese) (v. ?)

Allah Resûlünün cariyelerindendir. Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir ve babasının ismi hakkında ihtilaf olduğu söylenmiştir. Nitekim babasının isminin Anbese

[262] İbn Sa'd, **a.g.e**., c. VII, s. 16.
[263] İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. V, s. 285 vd.
[264] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 632; İbn Sa'd, **a.g.e**., c. VII, s. 16.
[265] İbn Kesir, **a. g. e.** , c. IV, s. 644.
[266] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 485, İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 644
[267] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 480, 481.
[268] İbn Asakir, **a.g.e.,** c. IV, s. 304.

veya Ebî Anbese olduğu da zikredilmiştir. Ancak İbn Sa'd, bu hanımın Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Asîb'in kızı olduğunu ifade etmiştir.[269]

Meymune, Hz. Peygamberden rukye ile ilgili bir hadis naklettiği belirtilmiştir.[270]

Meymûne hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamberin azatlı kölelerinden Anbese'nin kızı olup ev işlerinde çalışan azat edilmiş hizmetçi bir cariyedir.

c) Meymûne bnt. Sa'id (Sa'd) (v. ?)

Allah Resûlü'nün Mevlalarından [271]ve hane-i saâdet de hizmet edenlerdendir.[272] Hz. Peygamber'in hizmetçilerindendir. Diğer bir hizmetçisi aynı zamanda azatlı kölesi Ebû Râi'nin eşi Selma'nın ifadesine göre Hz. Muhammed'in bir defada kendisiyle birlikte azat ettiği dört köle kadından biridir.[273]Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamakta ancak bazı hadis rivayetlerinde adı geçmektedir. Adı geçen hadis rivayetlerinden bazıları şunlardır:

"Nebî'ye, her ikisi de oruçlu olduğu halde eşini öpen adamın durumu soruldu. "Orucu bozulmuştur." buyurdu.*"Yine Resûlullah'a zinadan doğan çocuğun durumu soruldu." "Onda hayır yoktur.""Kendisiyle cihad edeceğim bir çift ayakkabı, bana zinadan doğan çocuğu azat etmemden daha sevimlidir*" anlamındaki hadis onun rivayetlerinden biridir.[274]

Hz. Peygamber Meymûne'ye sık sık nasihatlerde bulunmuş ve özellikle Meymûne üzerinden bütün ashabını kabir azabından Allah'a sığınmalarını istemiştir. Nitekim Musa b. Mes'ud'dan, o da İkrime b. Ammâr'ın rivayet ettiği üzere Hz. Peygamber mevlası Meymûne'ye şöyle demiştir: *"Ey Meymûne, kabir azabından*

[269] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. VII, s. 61.
[270] İbn Hacer, **a.g.e**., c. VIII, s. 3270.
[271] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 327; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 485; Taberî, **a.g.e.,** c. XI, s. 622.
[272] Belâzurî, **a.g.e.,** c. X, s. 485.
[273] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 485.
[274] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 327.

*Allah'a sığın."*Ben*, "Ya Resûlullah, o gerçek midir?"*diye sorunca, "*Evet ey Meymûne! Kıyamet gününün en şiddetli azabı, gıybet ve idrardan (sakınmamak) sebebiyledir."*[275]

Meymûne ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber'in hane-i saâdetlerinde hizmet eden bu hanım, Allah Resûlü tarafından azat edilmiş bir hizmetçidir.

d) Radvâ (v. ?)

Belâzurî, Radvâ hakkında Hz. Muhammed'in hizmetini gören azatlısı olduğunu ve Resûlullah tarafından Selmâ, Radvâ ve Hadrâ (Hadirâ) adlı kölelerin bir defada azat edildiğini bildirmiştir.[276]Ulaşabildiğimiz kaynaklarda hakkında bulunan bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Kısacası Radvâ, Hz. Peygamber'in azat ettiği hizmetçilerinden biridir.

e) Ravdâ (v. ?)

Hz. Peygamber'e ne zaman ve nasıl intikal ettiği bilinmemekle birlikte Belâzurî onun hakkında, Hz. Peygamberin Ravdâ ve Rebîha (Rubeyha) adlı bu hanımları azat ettiğini bildirmiştir.[277]

Öncesi rivayetlerde dikkate alınarak Ravdâ hakkında şöyle demek mümkündür: Allah Resûlü tarafından azat edilen bir hizmetçidir.

f) Rebîha (Rubeyha) (v. ?)

Belâzurî, bu hanım hakkında "Hz. Peygamber Rebîha (Rubeyha) ve Ravdâ adlı bu hanımları azat etmiştir" der.[278] Hayatı hakkında ulaşılan bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Rebîha hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Muhammed tarafından azat edilen bir hizmetçidir.

---

[275] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 327.
[276] Belâzurî, **a. y**.
[277] Belâzurî, **a. y**.
[278] Belâzurî, **a. y.**

g) Rezine (Rüzeyne) (v. ?)

Hz. Peygamber'in hizmetçilerindendir. Allah Resûlü'nden aşura orucu, deccâl ve başka konular ile ilgili hadis rivayet etmiştir. Rezine'nin kızı, annesinden aşure günü ve orucu hakkında şöyle bir rivayet aktarmıştır: "Anneme sordum: Aşure günü hakkında Allah Resülü ne dedi?" Annem: "Resulullah, o gün oruç tutar, bize de oruç tutmamızı emrederdi."[279]İbn Kesir bu hanım hakkında, Hz. Peygamber tarafından Safiyye binti Huyey'e mehir olarak verilen cariye olduğu ve Hane-i Saâdet'de Hz. Peygamber'e hizmet edenler arasına katıldığı, daha sonra Hz. Safiyye annemizin bu hanımı hürriyetine kavuşturduğunu, fakat Rezine'nin gönüllü olarak Hane-i Saâdet'te hizmet etmeye devam ettiğini bildirmiştir.[280]

Rezine hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamberin eşi Safiyye'nin azat ettiği cariyelerinden olup Hane-i Saâdette gönüllü bir hizmetçidir.

h) Selmâ (v. ?)

Resûlullah'ın mevlası ve hane-i saâdet de hizmet edenlerdendir.[281] Doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi bulunmamaktadır. Selmâ'nın, Safiyye bnt. Abdülmuttalib'in azatlısı olduğunu söyleyenler de olmuştur. Resûlullah'ın azatlısı Ebû Râfi'nin eşi ve çocuklarının annesidir.[282] Selmâ, Hz. Hatice validemiz ile Resûlullah'ın evliliklerinden dünyaya gelen çocuklara ebelik yapmış ve çocukların doğum öncesi ihtiyaçlarını hazırlamıştır. Hz. Mâriye'nin oğlu İbrahim'e de ebelik etmiştir. İbrahim'in doğumu gerçekleşince zevcesi Ebû Râfi'e gidip Mariye'nin bir erkek çocuk doğurduğunu haber verince, Ebû Râfi'de Resûlullah'a doğan çocuğu müjdelemiştir. Resûlullah da bu müjde karşılığında köle bağışlamıştır.[283] Selmâ, Hz. Peygamber ile beraber Hayber savaşına katılmış ve bu savaşta hemşirelik yapmıştır.[284]

---

[279] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 333; İbn Kesir, a.g.e., c. IV, s. 645, 646.
[280] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 645.
[281] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 426; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 81; I İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 306.
[282] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246.
[283] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246.
[284] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 341; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 306.

İbn Kesir, onun Huneyn savaşına katıldığını da bildirmektedir.[285] Hz. Peygamber'in azat ettiği dört hizmetçi cariyeden biri olan bu hanım, Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in ebeliğini de yapmıştır. Hz. Fatma hastalanınca hemşirelik yapmış, vefat ettiğinde deHz. Ali ve Esmâ bnt Umeys ile birlikte Hz. Fatma'yı yıkayıp kefenlemiştir. Allah Resûlü, Selmâ ile ilgili şöyle bir benzetme yapmıştır. "Selmâ'nın uğramadığı ev, içinde yemek pişmeyen ev gibidir." İbn Kesir de Hz. Peygamber'in Selmâ'nın yaptığı yemekleri beğendiğini bildirmiştir.[286]

Allah Rasûlünün kızı Hz. Fatıma'ya hastalığı sırasında hemşirelik yapan Selmâ, vefat ettiği zaman da Hz. Ali ile Hz. Ebû Bekir'in hanımı Esma'nın yardımıyla onun naşını yıkamış; Resûlullah'ın sevgili kızına dünyadaki son vazifeyi yerine getirenlerden olmuştur.[287] Kaynaklarda vefat tarihi ve yeri verilmemiştir.

Selmâ hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. Hz. Peygamber'in aile bireylerinin hayatlarında önemli bir yere sahip olan Selmâ, Resûlullah nezdinde değeri çok olan bu hizmetçi hanımı azat ederek mevlası Ebû Râfi' ile evlendirmiştir.

ı) Ümeyme (v. ?)

Hane-i Saadet'te hizmet eden bu hanımdan Şam ehli hadis rivayet etmişlerdir.[288] Nitekim Hz. Peygamber, çevresinde bulunan kişilere sık sık nasihatte bulunurmuş. Özelliklede bazı zamanlar Hz. Peygamber'i ziyaret edip onunla görüşenler Allah Resûlü'nden kendilerine nasihat edilmesini isterlermiş. Ümeyme'nin Cübeyr b. Nüfeyr tarîkiyle Hz Peygamber'den rivayet ettiği hadis şu şekildedir: "*Etin parça parça doğranıp ateş de pişirilse dahi Allah'a hiçbir şeyi ortak koşma, namazları bilerek terk etme kim namazı bilerek terk ederse Allah ve Resûlü'nun himayesinden çıkar, içki içme*

[285] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 647.
[286] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. X, s. 246, İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 648.
[287] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. VI, s. 649; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. VIII, s. 227.
[288] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VI, s. 26.

çünkü o bütün kötülüklerin başlangıcıdır, ana babanın rızasını kazanmak için onlara itaat et.[289]

Ümeyme hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'e hizmetini gören hizmetçilerden biridir.

i) Ümmü Ayaş (v. ?)

Bazı rivayetlerde Hz. Muhammed'in kızı Rukiyye'nin (r.a) cariyesi olduğu kaydedilmiştir.[290] Ayrıca Ümmü Ayaş'ın ismi Hz. Peygamber'in hizmetini görenler arasında adı geçmiştir.[291]

Ümmü Ayaş hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in aile bireylerinin cariyesi olan bu hanım, Allah Resûlü'nün hizmetinde bulunan bir hizmetçidir.

3.3.2. Erkekler

a) Ebû Asîb (v. ?)

Künyesiyle tanınan Ebu Asîb'in gerçek ismi Ahmer'dir. Hz. Muhammed'in azat ettiği kölelerdendir. Künyesiyle meşhurdur. Mescid-i Nebevi de ilim tahsil edenlerdendir. Zehebi onun ibadetlerine önem veren, salih, fazilet sahibi, sürekli ilimle iştigal eden bir kişi olduğunu bildirmektedir. Nitekim Ebu Asîb, kuşluk namazını kılan, ayakta durmaya gücü yetmediği zaman otururak namaz kılan, sıcak günlerde oruç tutan ve oldukça mütevazı yaşayan biri olarak anlatılmıştır.[292] Bazı rivayetlerde adı "Ebû Asîb'den rivayet edildi ki" şeklinde geçmektedir. Hazım b. Kasım onun hakkında şöyle demiştir: "Ebu Asib'i gördüğümde tahtadan yapılmış kalın fakat temiz bir bardakla su içiyordu". Ona, "Suyu şu ince bardakla içsen olmaz mı?" Dediğimde bana şöyle cevap

[289] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 641
[290] İbn Asakir, **a.g.e.,** c. XXXIX, s. 46, İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 652
[291] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. VII, s. 362.
[292] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. IX, s. 59.

verdi: “Elimdeki kap ile su içmeme engel olan bir şey yok. Allah Resûlü’nün de böyle bir kap ile su içtiğini gördüm”[293] Bereketli bir ömrü olan Ebu Asib, İslamın emirlerini aktarmaktan vazgeçmemiş hatta bir defasında şöyle demiştir: “Yürüyecek kadar sağlıklı olan kişi, Cuma namazını asla terk etmemelidir çünkü Cuma namazı tıpkı hac gibi farzdır.”

Ebu Asîb’den Müsned’de üç hadis nakledilmiştir.[294]Vefat tarihi, yeri ve yaşı hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir.

b) Ebû Hind (v. ?)

Benî Beyada kabilesinden olup efendisi Ensar’dan Ferve b. Amr el-Beyâdî idi. Hz. Peygamberimize hacamat uygulayan birisidir.[295] Hz. Peygamber, Hayber’de zehirli koyun etinden yedikten sonra O’na hacamat yapmıştır. Aynı zamanda Ebû Hind, Ci‘râne umresinde Hz. Peygamber’in başını tıraş etmiştir.[296]

Ebû Hind, bir gün Peygamber’e hacamat Allah Resûlü şöyle demiştir: “Ey Beyada oğulları! Ebu Hind, ensardandır. Ona kız veriniz, ondan kız alınız.”[297] Hz. Peygamber’in bu tavsiyesi yerine getirilerek Ebû Hind evlendirilmiştir.

Ebû Hind ile ilgili şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber’in bizzat kölesi olmayıp o toplumda yaşayan Mevlalardan biridir. Hz. Peygamber’in yakın çevresinde yaşamış ve hizmetinde bulunmuş bir hizmetçidir.

c) Ebû Lekît el-Habeşî (v. ?)

İsmi hakkında bilgi bulunmayan ve künyesi ile meşhur olan Ebû Lekît, Habeşistan’ın Nûbe bölgesindendir.[298]Hz. Peygamber’e intikali nasıl olduğu bilinmemekle birlikte bazı rivayetlerde Hz. Peygamber’in hizmetlileri, mevlaları

[293] İbn Sa’d, **a.g.e.,** c. IX, s. 58, 59.
[294] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c.V, s.81.
[295] Belâzürî, **a.g.e.,** c. I, s. 485.
[296] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 362.
[297] Ebû Dâvûd, Nikâh, 25-26.
[298] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 292.

arasında zikredilmiştir. Hz. Ömer devrine kadar ismi geçmekle beraber bu dönemde oluşturulan Divan'da adı geçmiş ve kendisine maaş ödenmiştir.[299]

Ebû Lekît hakkında şunları demek mümkündür: Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan bir hizmetçidir.

d) Enceşe el-Habeşi (v. ?)

"Ebû Mariye" künyesiyle tanınan Resûlullah'ın Habeş asıllı azatlılarındandır. Arap Yarımadası'nane şekilde geldiği bilinmemektedir.[300] İslam'a girdikten sonra Hz. Peygamber ile birlikte seferlere katılmıştır. Hz. Peygamber ve ailesinin yapmış olduğu yolculukların birinde Enceşe'nin söylediği coşkulu beyitlerden nasibini alan develer hızlanmış, bunun üzerine Allah Resûlü, Enceşe'ye "Ey Enceşe, ağır ol! Cam gibi nazik olan hanımların hayvanlarını yavaş sür" buyurarak hanımları rahatsız olmaması için develerin yavş sürülmesi konusunda onu uyarmıştır.[301]

Enceşe hakkında kısaca şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Muhammed'in yakın çevresinde yaşayan azatlılarından biridir.

e) Enese el-Habeşi (v. 634)

Hz. Peygamber'in azatlılarından olan Enese Habeşistanlı olup Serat da doğmuştur. Künyesi "Eba Mesruh"tur. Bunun dışında "Ebû Müserrih" veya "Eba Meşreh" de denilmiştir. Hz. Peygamber'in huzuruna girmek ve görüşmek isteyen insanlara izin alınması için Allah Resûl'ü tarafından görevlendirilmiştir.[302]Enese, Medine'ye hicret ettiği zaman bir rivayete göre Külsûm b. el-Hidm'e konuk olmuştur. Başka bir rivayete göre de onun Sa'd b. Hayseme'ye konuk olduğu söylenilmiştir.[303]

İbn Hacer'in, Musa b. Ukbe'nin İbn Şihâb'dan aktardığı şu görüşe göre Enese, Bedir Savaşı'na katılmış ve orada şehit düşmüştür. Aktardığı başka bir görüşe görede

[299] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V, s. 268; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 292.
[300] Belazurî, **a.g.e.**, c. I, s. 482.
[301] Buhârî, Edeb, 111, Müslim, Fedâil, 70-73; Darimî, İstizan, 65.
[302] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 51, İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 255; İbn İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,**, c. I, s. 301.
[303] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 51.

Enese, Uhud Savaşı'ndan sonra hayli bir zaman yaşamış ve Ebu Bekir es-Sıddîk'ın halifeliği esnasında vefat etmiştir.[304]

Enese hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in hizmetini gören azatlı kölelerinden biridir.

f) Fedâle (v. ?)

Resûlullah'ın Yemenli bir kölesidir. Fedâle, Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir. Şam'da vefat ettiği bildirilmiştir. Ca'fer el-Müstağfiri şöyle nakletmiştir: "Şam'a yerleşmiştir." Ebu Bekir b. Muhammed b. Hazm da, Fedâle'yi Hz. Muhammed'in mevlaları arasında saymıştır.[305]İbn Kesir'de Muhammed b. Sa'd'ın Vâkıdî'den aktarmış olduğu bu rivayet ile aynı görüşü paylaşmıştır."Fedâle, ailesiyle birlikte Şam'a yerleşmiş ve nesli devam etmiştir."[306]

Fedâle için Hz. Peygamber'in azatlı kölelerinden biridir, demek mümkündür.

g) Hilâl b. Hâris (Ebû Hamrâ) (v. ?)

Künyesi Ebû Hamrâ olup Hz. Peygamber'in azatlılarından ve hizmetini görenlerdendir.[307] Davranışlarıyla ailesine, ashabına ve bizlere örnek olan Hz. Peygamber, namaz ibadetine önem vermiş, evhalkını namaza kaldırmış onlarında bu ibadete ehemmiyet vermelerini dile getirmiştir. Nitekim kızı Hz. Fatma ve damadı Hz. Ali'nin evine giderek Ahzab suresi 33. âyeti hatırlattığı "Ey Peygamber'in ev halkı Allah sizden kiri giderip sizi tertemiz kılmak ister"[308]Ebû Hamrâ tarafından nakledilmiştir.

Ebû Hamrâ için Resulullah'ın yakın çevresinde yaşamış ve hizmetini görmüş azatlı bir kölesidir demek mümkündür.

---

[304] İbn Hacer, **a.g.e.,** , c. I, s. 283, 284.
[305] Belazuri, **a.g.e.,** c. I, s. 480; İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. IV, s. 346; Dineverî, **a.g.e.,** c. I, s. 498.
[306] İbn Kesir, **a.g.e.,** c.IV, s. 630.
[307] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1633.
[308] İbn Abdilber **a. y.** c. IV, s. 1633;

h) Hişâm (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Doğum yeri ve tarihi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bir hadis rivayetinde adı geçmektedir. Adı geçen hadis rivayeti şu şekildedir: *"Adamın biri Allah Resulüne gelerek, Ey Allah'ın Resûlü! Benim eşim kendisine el uzatanlardan elini geri çevirmez dedi. Resûlullah'da kendisine, o halde onu boşa! Dedi. Adam, Ama ondan hoşlanıyorum dedi. Resûlullah da o zaman ondan yararlan"*! dedi.[309] Hakkında daha fazla bilgiye ulaşılmadı.

Hişâm için şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in azat ettiği kölelerden biridir.

ı) Hürmüz b. Mâhân el-Fârisî(v. ?)

Allah Resulü'nün Fars asıllı mevlasıdır. İsminin "Keysân" veya "Mîhrân" olarak bilindiği hakkında Atâ b. Sâib, Ümmü Külsûm'den rivayetiyle bu kişilerin aynı kişi olduğunu söylemiştir.[310] Hürmüz'ün ismi bazı kaynaklarda "Tehman,"[311] "Meymûn," "Bâzâm"[312]ve "Zekvan" olarak geçmektedir. Künyesi "Eba Keysan"dır. [313]

Sevrî, Atâ b. es-Sâib'den naklettiği şu rivayette "Ali'nin kızı Ümmü Külsûm'e biraz zekât getirdim, kabul etmeyip reddetti" ve şöyle dedi: "Bana, Allah Resulü'nün Mehran adındaki mevlası şöyle dedi: "Resûlullah şöyle buyurdu: "Biz Muhammed ailesiyiz. Bize sadaka helal olmaz."[314]Kavmin mevlası, kendilerinden sayılır."[315] Hz. Peygamber'in kendisine ve ailesine has olan sadaka yasağını mevlası Hürmüz'e de uygulamıştır.

[309] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 115, 116;İbn Abdilber, **a.g. e**., c.IV, s.1541; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. IV, s. 287; İbnü'l-Esir, **a.g.e.,** c. V, s. 374;İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 633;
[310] Buhari, **Tarihü'l-Kebir**, c. VII, s. 234.
[311] Ebu Nüaym, **Ma'rifetü's-Sahâbe**, c. V, s. 2402.
[312] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s.628
[313] İbn Abdilber, **a. e.**, c. III, s. 1331; İbn Kesir, **a.g.e.,** c.IV, s.629.
[314] İbnü'l Esîr, **a. g. e.,**, c. V, s. 368; İbn Ebî Hâtim, **a.g.e.,** c. VIII, s. 300; İbn Kesir, **a.g.e.,** c.IV, s. 629.
[315] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 467.

Hz. Hâlid b. Velîd'in bir seferinde Hürmüz onun askerlerinden olmuştur. [316]Nerede vefat ettiği hakkında bilgi bulunamamıştır.

Hürmüz ile ilgili rivayetler değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in kendisine sadaka yasağı uyguladığı farklı isimlerle çağrılan Resûlullah'ın yakın çevresinde yaşayan azatlı bir kölesidir.

i) Nâfi' (v. ?)

Hz. Peygamber tarafından azat edilmiştir.[317] Adı, Hz. Peygamber'in azatlıları listesinde yer almıştır. Hz. Peygamber'den şu anlamda bir hadis rivayet etmiştir: *"Zina eden evli bir kimse; kibirli bir kimse ve yaptığı ameli Allah'a karşı minnet vesilesi yapan kişi cennete giremez."*[318]

Ulaşabildiğimiz kaynaklarda hayatına dair bilgiler bunlarla sınırlıdır. Nafi'in nerede, ne zaman, kaç yaşında vefat ettiği ile ilgili kaynaklarımızda bilgi yoktur.

Kısacası Nâfi', azat edilen bir köledir.

j) Ruveyfi' (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Ömer b. Abdulaziz'in Ruveyfi' nin oğluna bağışta bulunduğuna dair Mus'ab ez-Zübeyr, İbn Ebu Haysem'den şöyle bir görüş nakletmiştir: "Ruveyfi'nin oğlu Ömer b. Abdulaziz'e geldi ve Ömer b. Abdulaziz de ona bağışta bulundu." Soyu devam etmemiştir. Bu hususla ilgili olarak İbn Asâkir şöyle demiştir: "Ondan başka bu görüşü nakledeni bilmiyorum."[319]

Ruveyfi' için Hz. Peygamberin azat ettiği bir köle olduğunu söylemek mümkündür.

[316] İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, c. V, s. 368.
[317] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1489.
[318] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 631.
[319] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. II, s. 417, 504; İbn Asâkir, **a.g.e.,** c. IV, s. 264.

k) Vâkıd (Ebû Vakıd) (v. ?)

Resûlullah'ın Mevlaları arasında adı zikredilmektedir. Hadis kaynaklarında *Zâzân tarîkiyle Resûlullah'ın mevlası Vâkıd'dan* şöyle bir hadis nakledilmiştir: *"Kim Allah'a itaat ederse, namazı ve orucu az olsa da Allah'ı anmış olur."*[320] Ulaşibildiğimiz kaynaklarda hayatına dair bilgiler bunlarla sınırlıdır.

Vâkıd hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in azat ettiği bir köledir.

3.4. Satın Alınanlar

3.4.1. Erkekler

a) Ebû Kebşe el-Fârisî (v. 13-634)

Ebû Kebşe Allah Resûlü'nün Mevlalarından olup İsmi Süleym'dir. Devs bölgesinde doğmuştur.[321]Fars asıllı olup ve daha çok künyesiyle tanınmıştır. Kime ait olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hz. Peygamber onu satın alıp hürriyetine kavuşturmuştur.[322]

Ebû Kebşe, Medine'ye hicret ettiği zaman Ümmü Külsûm b. el-Hidm'e veya Sa'd b. Hayseme'ye konuk olmuştur. Hz. Muhammed ile beraber Bedir, Uhud ve bütün seferlere katılmış ve Ömer b. el-Hattâb'ın halifeliği döneminde vefat etmiştir.[323]

Ebû Kebşe için şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği bir kölelerinden biridir.

---

[320] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV. s. 1551;İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V, s. 326; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 632;İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VI, s. 466.
[321] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 51, 52; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 477, İbn Hacer, **a.g. e.,** c. VII, s. 284.
[322] Taberi, **a.g.e.,** c. III, s. 171; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1738; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V, s. 262.
[323] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 51, 52; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 477; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1738; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 284.

b) Sevbân(v. ?)

Resûlullah'ın Mevlalarındandır. Künyesi Ebû Abdullah'tır.[324]Tanınmış bir sahabidir. Araplardan Hakemiy Kabilesi'ndendir. Başka bir görüşe göre ise Sevbân es-Serât'tandır. İbn Kesir, bu yerin Mekke ile Yemen arasında bir yer olduğunu rivayet eder. Resûlullah'ın satın alarak azat ettiği bir köledir. Sevbân ölünceye kadar Hz. Peygamber'e hizmet etti ve onu yalnız bırakmadı.[325] Önce Remle'yedaha sonra da sonra da Humus'a göç etti. Burada kendisine ait bir sadaka evi vardı.[326] Hicri 54 yılında Humus da Mu'âvye b. Ebû Süfyan'ın hilafeti döneminde vefat etti.[327]

İbn es-Seken, Yusuf b. Abdulhamîd tarîkiyle şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Sevbân'a rastladım; bana şunu anlattı: "Resûlullah Ehli Beytine dua etti." "Ben de Ehli Beyt'tenim" dedim. Bu durum tekrar edince Resûlullah şöyle üçüncüsünde şöyle buyurdu: "Evet, kimsenin kapısında dikilmez ve emîrden bir şey istemezsen (…)"

Hz. Peygamber, İslâmi ahlak anlayışı gereği bazı konularda ashabını eğitmiş ve bazende yapılan davranışlara yeni bir muhteva kazandırmıştır. Nitekim kimseden bir şey istememe, el açıp dilenmeme gibi konularda da ashabını uyararak şöyle buyurmuştur: "Kim bana dostluğundan garanti verirse, ben de ona cennet garantisi veririm." Bunu duyan Sevbân şöyle cevap vermiştir: "Ey Allah'ın Resûlü ben garanti veririm" deyince Resûlullah Sevbân'a şöyle demiştir: "Kimseden bir şey isteme!" Sevbân bu sözü genel anlamda değerlendirerek yere düşen kırbacını kendisine vermek istediklerinde o kırbacını almaz devesini çökerterek kendisi yerden alırmış.[328]

Sevbân hakkında şunları söylemek mümkündür: Hz. Peygamber'in yakın çevresinde yaşayıp hizmetini gören Efendimizin satın alıp azat ettiği bir kölelerindendir.

---

[324] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 114; İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 147; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 481; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 218.
[325] İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 147; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 218; İbn Kesir, **a.g.e.,** c.IV, s. 621.
[326] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 114, 115; İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 147; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 218.
[327] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 115; İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s.147; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 481.
[328] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 115, Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 482.

c) Ebû Mevhibe (Müveyhibe) (v. ?)

Resûlullah'ın mevlalarından olup Müzeyne'de doğmuştur. Hz. Peygamber onu satın alıp azat etmiştir. Kaynaklarda Ebu Müveyhibe olarak da geçmektedir.[329] Gerçek adının ne olduğu bilinmemektedir. Künyesi ile tanınmıştır. Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yılları hakkında bilgi verilmemiştir. Belâzürî, onun hakkında şöyle demektedir: "O Ebû Mevhibe'dir." Hürriyetinden sonrada efendimizin yanından kalarak onun hizmetinde bulunmuştur. Resûlulla hile beraber, el-Müreysî gazvesine katılmıştır. Ebû Mevhibe, Hz. Âişe'nin bindiği devenin yularını tutuyordu.[330] Hz. Âişe onun hakkında şöyle demiştir: "O, salih (düzgün) bir adamdı. "[331]

Resûlullah'ın mevlası Ebû Mevhibe, Hz. Peygamber ile Bakî Mezarlığına yaptığı ziyareti şöyle anlatmaktadır: "Resûlullah bana bir gece yarısı, "Ey Ebû Mevhibe! Ben, el-Bakî Mezarlığı ehli için mağfiret dilemekle emrolundum. Sen de benimle gel!" dedi. Kendisi oraya çıkınca ben de kendisiyle beraber çıktım. Birlikte oraya varınca, oranın ehli için uzun uzun istiğfarda bulunduktan sonra Allah Resûlü şöyle dua etti: "Ey mezarlık halkı! Sizin içinde bulunduğunuz yeriniz, halkın içinde bulunduğu duruma nazaran size mutlu olsun. Fitneler gece karanlığı gibi peş peşe gelecektir. Bir öncekini bir sonraki takip edecektir. Bir sonraki, bir öncekinden daha kötüdür." Resûlullah daha sonra dönüp bana şöyle dedi: "Ey Ebû Mevhibe! Bana dünya hazineleri ile dünyada ebedî kalış verildi. Ben, bununla Rabbime ve cennete kavuşmak arasında serbest bırakıldım" deyince Ben de Allah Resûlü'ne şöyle dedim: "Anam-babam sana feda olsun ey Allah'ın Resûlü! Dünya hazineleri ile dünyada kalışı, sonra da cenneti alsaydın!" deyince O da bana şöyle dedi: "Ben Rabbime ve Cennete kavuşmayı tercih ettim." Ebû Mevhibe olayın devamını şu şekilde aktarmıştır: "Resûlullah'ın Bâki mezarlığından döndükten sonra, hastalanarak acı çekmeye başladı, ardından da vefat etti.[332]

---

[329] İbn Kuteybe, **a.g.e.,** c. I, s. 148; Taberî, **a.g.e.,** c. III, s. 171; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1764; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V, s. 309.
[330] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 117; Belâzürî, **a.g.e.,** c. I, s. 483.
[331] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. II, s. 72; İbn Sad, **a.g.e.,** c. V, s. 117.
[332] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 117, 118; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1765; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. V, s. 309.

Ebû Mevhibe hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği ve hizmetini gören bir köledir.

d) Ebû Lübâbe el-Kurazî (v. ?)

Ebû Lübâbe'nin Benî Kureyza kabilesinden olup adı Zeyd b. Münzir'dir. Yesâr b. Zeyd. b. Münzir'in babasıdır.[333] Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Ebû Lübâbebe hicretten sonra Medine'de yaşamış nasıl köle olduğu bilinmemektedir. Hürriyetini elde etmek için sahibi ile sözleşme yapmış belirlenen tutarı ödemeyince Hz. Peygamber, onun bedelini ödeyerek hürriyetine kavuşturmuştur.[334]

Ebû Lübâbe için şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği bir köledir.

e) Selmân-ı Farisî (v. 656)

Künyesi Ebu Abdullah'tır. [335] Aslen İran'lıdır. İslâmiyetten önceki ismi Mâbeh b. Bûzehşan'dır. Selmân el-Hayr olarak da tanınmaktadır.[336] Babası onu Mecusi olmaya zorlayınca bulunduğu şehri terk edip kendine uygun din arayışına çıkmıştır.[337] Şam, Musul, Nusaybin, Amûriyye gibi şehireri dolaşmıştır. Amûriyye'deki papazdan Arap Yarımadasında yeni bir peygamberin çıktığını duyunca bir kervana katılarak Hicaz Bölgesine doğru yola çıkmış ve Vâdi'l-Kura denilen yerde anlaştığı tüccarın ihanetine uğrayarak köle olarak bir yahudiye satılmış ve buradan Beni kureyzalı bir yahudiye satılarak Medine'ye gelmiştir.[338]

Selmân'ın kölelik hali Müslüman olmasını geciktirince Bedir ve Uhut savaşlarına katılamamıştır. Hz. Peygamber'den hürriyetini elde etmesi için yardım isteyince Peygamberimiz de sahibiyle sözleşme yapmasını tavsiye ederek sahibinin belirlediği bedelden 300 hurma fidanını, Peygamberimiz ve ashabı bizzat kendi elleriyle

[333] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 483; İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 290.
[334] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 483, İbn Hacer, **a.g.e.,** c. VII, s. 290.
[335] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 626.
[336] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 141.
[337] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 634.
[338] İbrahim Hatipoğlu, "Selmân-ı Fârisî", **DİA,** c. XXXVI, s. 442.

dikmişlerdir. Kalan kısmını da Allah Resûl'ü ödeyerek Selmân'ı hürriyetine kavuşturmuştur. [339]

Ebu'd-Derda ile kardeş ilan edilen Selmân Hz. Peygamber'in sürekli hizmetinde bulunmuştur.[340] Hendek gazvesine ve ondan sonra olan bütün gazvelere katılmıştır. Hendek kazma fikrini de ilk söyleyeninin onun olduğu rivayet edilmektedir. Hendek kazma başarısından dolayı ensar ve muhacir arasında bir anlaşmazlık olunca Hz. Peygamber: "Selmân Ehl-i beyt'tendir" diyerek anlaşmazlığı ortadan kaldırmıştır.[341]

Kindeli bir hanımla evlenmiştir.[342] Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'den ayrılarak Küfe ve Basra şehirlerinde bir müddet yaşamıştır. Hz. Ömer'in hilafeti döneminde Medâin valisi olarak görev yapmıştır.[343]Valilik dönemlerinde sade bir yaşam sürmeye özen göstermiştir.[344]Dil yeteneğinin çok geliştiği Fars, Roma ve Yahudi, Hıristiyan kutsal kitaplarını okuduğu rivayet edilmektedir. Kendisinden hadis rivayet edilmiştir.[345] 656 yılında vefat ettiği rivayet edilmiştir.[346]

Kısacası Selman, Hz. Peygamber'in satın alarak azat ettiği ve hizmetinde bulunanlardan biridir.

f) Ubeyd (v. ?)

Köle olan Ubeyd, Allah Resulü tarafından satın alınıp azat edilmiştir. İlim için çaba sarfederek Suffe ehliyle birlikte ilimle meşgul olmuştur. Allah Resûlü'ne hizmet ederek hayatıyla ilgili pek çok olaya tanıklık etmiştir. Nitekim "Allah Resûlü, farz namazlar dışında nafile namaz kılınmasını emreder miydi?" diye Ubeyd'esorulunca Ubeyd'de bu konu hakkında şöyle demiştir: "Evet, akşam ile yatsı arasında namaz kılınmasını söylerdi"Ubeyd'den şu anlamda bir hadis rivayet edilmiştir: *"Resûlullah*

[339] İbn Hişam, **a.g.e.,** c. I, s. 220, 221; İbn Kesir, **a.g.e.,** c.IV, 626.
[340] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. II, s. 331.
[341] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 626; Hatipoğlu, **a.g.e.,** c. XXXVI, s.442.
[342] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. III, s. 141.
[343] Zehebî, **a.g.e.,** c. I, s. 86.
[344] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 634.
[345] Hatipoğlu, **a.g.e.,** c. XXXVI, s. 442.
[346] Hatipoğlu, **a.y.**

döneminde, iki kadın oruçluyken biri diğerinin yanına gelerek beraber oturdular ve insanların etini yemeye başladılar.[347] Ubeyd'in vefat yeri ve tarihi bilinmemektedir.

Ubeyd için şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: İlimle meşgul olup Hz. Peygamber'in yakın çevresinde yaşayan azatlı bir köledir.

3.5. Hürlerden Hizmetini Görenler

a) Abdullah b. Mes'ud (v. 652-653)

Hz. Peygamber'e hizmet etmeye kendisini adayan Abdullah b. Mes'ud'un tam ismi İbn Gâfil b. Habîb b. Şemh b. Fe'r b. Mahzûm b. Sâhile b. Kâhil b. el-Hâris b. Temîm b. Sa'd b. Hüzeyl b. Müdrike'dir. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır.[348] Benî Zühre'nin müttefiklerinden olup[349] annesi Ümmü Abd bt. Abdüved'dir.[350] Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'e eziyet eden kişiler arasında bulunan [351]Ukbe b. Ebû Mu'ayt'ın koyunlarının çobanlığını yapmıştır. İman etmesi koyunları otlatırken Hz. Peygamber'le arasında geçen diyaloga dayanmaktadır.[352] İman ettikten sonra kendisini Hz. Peygamber'in özel hizmetine adayarak Allah Resûlü bir yerlere gideceği zaman ayakkabılarını hazırlar, yıkanacağı zaman perde tutar, gece ibadete kaldırır, yolda önünde yürer, ayakkabılarını çıkardığı zaman da muhafaza ederdi. Allah Resûlü, Abdullah b. Mes'ud'a "Seni yasaklayana kadar örtüyü kaldırmana ve sırrımı duymana benden sana onay vardır" demiştir.[353]

Mekke'de müşriklerin baskılarına aldırmadan Kur'an-ı açıktan ilk okuyan kişidir.[354] Mekke'de işkenceler artınca diğer Müslümanlar ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş[355] ve Medine'ye hicret ettiğinde Mu'az b. Cebel veya Sa'd b. Hayseme'ye misafir

[347] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 115. İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 629.
[348] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 987.
[349] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 202; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 987.
[350] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 167; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 987.
[351] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 203.
[352] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 167, 168; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 987.
[353] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 170, 171; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 988.
[354] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 258, 259; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 168.
[355] İbn İshak, **a.g.e.,** s. 245; İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 168; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 988.

olmuştur. Hz. Peygamber onu Zübeyr b. Avvam veya Mu'az b. Cebel ile kardeş ilan etmiştir.[356] Bedir, Hudeybiye başta olmak üzere diğer bütün savaşlara katılmıştır.[357]

Ebû Musa el-Eş'arî, Abullah b. Mes'ud hakkında şöyle bir rivayette bulunmuştur: "Peygamber'i gördüm. İbn Mes'ud'u da onun ailesinden biri olarak gördüm." Abdullah b. Mes'ud ahlakıyla, hal, tavır ve duruşuyla Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kişidir.[358] Daha hayatta iken cennet ile müjdelenen on kişiden biridir. Ayrıca o, Kur'an-ı Kerim'in kendisinden öğrenileceği birkaç kişiden biri olarak kabul edilir.[359]

Abdullah b. Mes'ud, kısa boylu, zayıf, esmer, saçları omzuna dökülen ibadet konusunda da hassasiyet sahibi biri olarak tanınırdı.[360] Hz. Ömer onu Küfe'ye vali ve muallim olarak atamıştır.[361]

Abdullah b. Mes'ud, Medine'de hicri 32 yılında altmış küsur yaşında vefat etmiş, cenaze namazını tercih edilen görüşe göre Osman b. Affân kıldırmış ve Cennetü'l-Bakî kabristanlığına defnedilmiştir.[362]

Kısacası Abdullah b. Mes'ud, Hz. Peygamber'e hizmet eden hürlerden biridir.

b) Enes b. Mâlik (v. 93/711)

Asıl adı Ebû Hamza Enes b. Mâlik Nadr el-Ensarîdir. Künyesi Ebû Hamza olup Neccaroğulları'ndandır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince ailesi tarafından Hz. Peygamber'in hizmetine verilmiştir. Kaynaklarda zeki ve okuma-yazma bilen biri olarak geçmektedir. Allah Resûlüne dokuz veya on yıl hizmet eden Enes "Hâdimü'n-Nebi" lakabıyla anılmıştır. Enes, Allah Resûlü'ne hizmet ettiği sürece "ona kızmadığını, yaptığı bir şey için de neden böyle yaptın ya da yapmadığı bir şey için de neden onu yapmadın?"demediğini rivayet etmektedir. Hz. Peygamber'in gözetiminde büyümüş ve

[356] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 168, 169;
[357] Vâkıdî, **a.g.e.,** c. I, s. 140; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 988
[358] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 171
[359] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 988
[360] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 175; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 990
[361] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 174; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 992
[362] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 177; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 994

duasına mazhar olmuştur.[363] Hz. Peygamber Medine'de kendi evine yerleşince sadece Enes değil Hz. Peygamber'e hizmet etmenin mutluluğunu yaşıyan ve bunu bir yarış haline getiren Hârise'nin çocukları Hind ve Esmâ da es-Sukya kuyusundan müminlerin annelerinin evlerine su taşırlardı.[364]

Bedir ve daha sonra yapılan tüm savaşlara katıldı. [365]Hz. Ebû Bekir tarafından zekât memuru olarak görevlendirilmiştir. Enes, verilen görevi tamamlayınca Medine'ye geri dönmüştür. Hz. Ebû Bekir vefat ettiğini öğrenmiş halife tayin edilen Hz. Ömer'e biat etmiştir. Bir gurup sahabi ile birlikte Basra'ya giderek bu şehirde Hadis ve Fıkıh dersleri okutmuş daha sonra bu şehre yerleşmiştir. Tüster'in fethine katılmıştır. Çokca hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olarak sayılan Enes aynı zamanda iyi bir ok kullanıcısı olarakta tanınmıştır. Basra da vefat eden sahabilerin sonuncusu sayılmıştır.[366]

Enes, Hz. Peygamber'e hizmet etmesi için ailesi tarafından verilen hür bir hizmetçidir.

c) Esmâ b. Hârise (v. 685)

Hz. Peygamber'e hizmet edenler arasında ismi geçen Esmâ b. Hârise'nin tam ismi Esmâ b. Hârise b. Sa'îd b. Abdullah Gıyâs b. Amr b. Âmir b. Sa'lebe b. Mâlik b. Efsâ'dır. Hâriseoğulları'ndandır.[367] Künyesi Eba Muhammed'dir.[368]

Suffe ehli olduğu bilinmektedir. Kardeşi Hind ile birlikte Allah Resûlü'nün uzun süre hizmetinde bulunup kapısından ayrılmamışlardır.[369]

Hz. Peygamber'in tavsiye ve sünnetine uymada diğer sahabiler gibi hassasiyet gösteren Esmâ, Allah Resûlü'nden aşure gününde oruç tutmanın önemi ile ilgili olarak şu rivayeti aktarmıştır: "Aşure gününde Allah Resûlü'nün yanına uğradım bana: "Ey Esmâ bugün oruçlu musun ?" diye sordu ben de hayır Ya Resulullah dedim. " O halde

[363] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. ; 341-343-346.
[364] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. ; 487.
[365] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 344.
[366] İbn Sa'd, **a.g. e**, c. V, s. 349-350-369;İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", **DİA**, c. XI, s. 234,235.
[367] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 86
[368] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 86
[369] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 86,87.

oruç tut" dedi. Ben de kahvaltı yaptığımı söyledim bana "günün kalan kısmını oruçlu geçir ve kavminin de günün kalan kısmını oruçlu geçirmelerini tavsiye et!" buyurdu."[370]

Hz. Peygamber, Eslemoğulları'nın Ramazan'da Mekke'de hazır bulunmalarını istediğinden Esmâ ve kardeşi Hind'i Eslemoğulları'na elçi olarak göndermiştir.[371] Esmâ ve Hind kardeşler es-Sukyâ kuyusundan Hz. Peygamber'in eşlerinin evlerine kovalarla su taşırlardı.[372]

Esmâ, Hicri 66 yılında seksen yaşındayken vefat etmiştir. Bazı rivayetlerde Muaviye b. Ebû Süfyan döneminde Basra'da vefat ettiği belirtilmiştir.[373]

Esmâ, Hz. Peygamber'in suffe ehlinden olan hür bir hizmetçisidir.

d) Habbe ve Sevâ Kardeşler (v. ?)

Hz. Peygamber'e hizmet edenler listesinde isimleri geçmektedir.[374] Hâlid el-Esedî'nin çocukları olup Esed b. Huzeyme'dendirler.[375]Allah Resûlü kendine ev yaptığında bu kardeşler evin bitimine kadar Hz. Peygamber'e yardım etmişlerdir. Kardeşler, Resûlullah'ın onlara bir şeyler öğrettiğini ve şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: "Yaşadığınız müddetçe hayırdan umut kesmeyin. Dünyaya gelen her insan kabuksuz ve kırmızı bir et parçası şeklinde doğar. Sonra Allah o kişiye rızık verir."[376]

Habbe ve Sevâ kardeşler için şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan iki kardeştir.

e) Hind b. Hârise el-Eslemî (v.)

Hz. Peygamber'e hizmet edenler listesinde ismi geçmektedir.[377] Babası Hârise b. Sa'îd b. Abdullah b. Gıyâs'dır. Hâriseoğulları'ndandır.[378]Kardeşi Esmâ ile birlikte Allah

[370] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 237; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 87.
[371] İbn Sa'd **a.g.e.,** c. V, s. 237, 238.
[372] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. I, s. 487.
[373] İbn Sa'd, **a.g.e**., c. V, s. 238; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 87
[374] İbn Kesir, **a.g.e**., c. IV, s. 653
[375] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. VIII, s. 139
[376] İbn Sa'd, **a.g.e**., c. VIII, s. 139,140.
[377] İbn Abdilber, **a.g.e**., c. I, s. 86.

Resûlü'nün uzun süre hizmetinde bulunup kapısından ayrılmamışlardır.[379] Hudeybiye'de bulunup Hz. Peygamber'e Şeceretü'r-Rıdvan altında biat etmiştir.[380]

Hz. Peygamber, Eslemoğulları'nın Ramazan'da Mekke'de hazır bulunmalarını istediğinden Esmâ ve kardeşi Hind'i Eslemoğulları'na elçi olarak göndermiştir[381] Hind b. Hârise Medine'de Muaviye b. Ebû Süfyan zamanında vefat etmiştir.[382]

Hind b. Harise hakkında şöyle demek mümkündür: Hz. Peygamber'e yakın yaşayan ve hizmetinde bulunan bir kişidir.

f) Kays b. Sa'd b. Ubâde (v. 680)

Hz. Peygamber'in alemdarlarından[383] olan Kays b. Sa'd b. Ubâde'nin tam ismi Kays b. Sa'd b. Ubâde b. Düleym b. Hârise b. Ebû Hazime b. Sa'lebe b. Tarîf b. el-Hazrec b. Sâ'ide'dir.[384] Babası Hazrec kabilesinden Sa'd b. Ubâde annesi Fükeyhe bt. Ubeyd'dir.[385] Künyesi Ebâ Fazl veya Ebâ Abdullah'tır.[386]Babası tarafından daha küçük yaşta iken Hz. Peygamber'in hizmetine verildiği ve yaklaşık on yıl Hz. Peygamber'e hizmet ettiği rivayet edilmiştir.

Kays hakkında şöyle demek mümkündür: Ailesi tarafından Hz. Peygamber'in hizmetine verilen hür bir kişidir.

g) Mikdâd b. Amr (Mikdâd b. Esved)(v. 653'ten sonra)

Hz. Peygamber'in hizmetçileri[387] arasında adı geçen Mikdâd'ın tam ismi el-Mikdâd b. Amr b. Sa'lebe b. Malik b. Rebî'a b. Sümame b. Matrûd b. Amr b. Sa'd b. Dehîr'dir. Ebâ Ma'bed künyesiyle künyelenmiştir. Mikdâd b. Esved olarak da

---

[378] İbn Sa'd, **a.g.e**., c. V, s. 238.
[379] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 238; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. I, s. 87.
[380] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 238.
[381] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 237, 238
[382] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 238.
[383] Ebû Nüaym, **a.g.e.,** c. IV, s. 2308.
[384] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 393
[385] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 393,395; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 1289.
[386] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. III, s. 1289;
[387] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 653.

bilinmektedir. Esved b. Abduyağûs Mikdâd'ı nesebine katmıştır.[388] "Evlatlıkları babalarına nispet ederek çağırın!" ayeti gereğince Mikdâd b. Amr olarak çağrılmıştır.[389] İbn İshak'ın rivayetine göre Habeşistan'a ikinci hicret edenler arasındadır. Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişiyle Medine'ye hicret edip Külsüm b. Hidm'in evinde misafir edilmiş ve daha sonra Hz. Peygamber, onu Cebbar b. Sahr ile kardeş ilan etmiştir. Mikdâd, Bedir ve bundan sonra yapılan tüm savaşlara katılıp Hz. Peygamber'in okçularından biri olmuştur.[390] Mikdâd'ın fiziki özelliği şişman, uzun boylu, saçı gür, kaşları bitişik ve sakalları ne uzun ne kısa biri olarak tarif edilmiştir.[391]Hz. Osman'ın hilafeti döneminde hicretin 33. senesinde Medine'ye üç mil uzaklıkta bulunan "Curuf" denilen yerde yetmiş veya buna yakın bir yaşta vefat ettiği rivayet edilmiştir. İnsanların omzunda taşınarak Baki kabristanlığına defnedilmiştir. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırmıştır.[392]

Kısacası Mikdâd, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunan hür bir hizmetçisidir.

h) Muğîre b. Şu'be (v. 670)

Tam ismi Muğire b. Şu'be b. Ebî Âmir b. Mes'ud es-Sekafi'dir. 600 yıllarda Taif'te dünyaya gelmiştir. Sakif kabilesinin Ahlâf kolundandır. Muğîretü'r-re'y lakabıyla anılmış ve hitabetiyle ün kazanmış Araplar'ın dört dâhisinden biri olarak kabul edilmiştir.[393] Hudeybiye Antlaşması'ndan önce Habeşistan hükümdarı Necaşi'yi ziyaretten dönerken Benî Malik'ten olan yol arkadaşlarını sarhoş oldukları bir sırada öldürerek Taif'e dönemediğinden Medine'ye gelerek Müslüman olmuştur. Öldürdüğü kişilerin diyetini babasının amcası Urve b. Mes'ud ödemiştir.[394]

Hicretin 6. Yılında Allah Resûlü umre yapmak için yola çıkarken Muğîre bu kafilede Hz. Peygamber'in muhafızlığını yani koruyuculuğunu yapmıştır. Aynı şekilde

[388] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s. 161; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 204,205; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. LX, s. 145, 146.
[389] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s.161
[390] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s.161; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 205
[391] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s.162; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 205
[392] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. III, s.162; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 205; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1481; İbn Asakir, **a.g.e.,** c. LX, s. 182, 183.
[393] İbn Kesir, **a. g. e**. c. IV, s. 664-665; İrfan Aycan, "Mugire b. Şu'be", **DİA**, c. XXX, s. 376.
[394] İbn Kesir, **a. y**., c. IV, s. 664-665.

Muğîre, Hudeybiye barış görüşmelerinde de Hz. Peygamber'in koruyuculuğunu yapmıştır. Hudeybiye'den sonra yapılan bütün gazvelere iştirak etmiştir. Ebû Süfyan ile birlikte Taif'teki Lat putunu yıkmakla görevlendirilmiştir.[395]

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde Ridde ve Yermük savaşlarına katılmıştır. Hz. Ömer zamanında ise Kâdisiye savaşına katlmış ve Basra ve Kûfe valiliklerine getirilmiştir. Hz. Osman tarafından bu görevinden azledilmiştir. Emevilerin kuruluşuna kadar resmi göreve getirilmemiş ve Muaviye zamanında hac emirliği görevini üstlenmiştir. Muğîre'nin Hâricî isyanını bastırıp isyancıları ortadan kaldırmasında da katkısı olmuştur. 670 yılında veba salgınında vefat etmiştir.[396]

Kısacası Muğîre, Hz. Peygamber'e hizmet eden ve koruyuculuğu görevinde bulunan hür bir kişidir.

ı) Rebî'a b. Ka'b el-Eslemî (v. 683)

Allah Resûlü'nün hizmetlileri arasında adı geçmektedir.[397]İlk Müslümanlardan ve Ashâb-ı Suffe'den olan Rebî'a, Hz. Peygamber'in yanında ve yakınında yer alarak ona hizmet ve arkadaşlık yapmıştır.[398] Benî Eslem'den olup Ebû Firâs künyesiyle bilinmektedir.[399] Hz. Peygamber ile beraber gazvelere iştirak etmiştir.[400]Hz. Peygamber evlenmesine yardımcı olup gelin adayının mehrinin ödenmesi hususunda da Büreyde el-Eslemî görevlendirmiştir.[401]Rebî'a, Allah Resûlü'nün kapısının yakınında geceler, Hz. Peygamber'in geceleri abdest almasına ve diğer ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmuştur. Nitekim O yine bir gece Resûlullah'tan: "Semi'allahu limen hamideh" ile " el-hamdu lillahi Rabbi'l âlemîn" seslerini duyduğunu söylemiştir.

Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir efendimiz ile Rebî'a arasında bir araziyi paylaştırmıştır. Arazinin sınırında bulunan kökü Rebî'a'nın dalları ise Hz. Ebû Bekir'in

[395] İbn Kesir, **a. y**., c. IV, s. 664-665.
[396] İrfan Aycan, "Mugire b. Şu'be", **DİA**, c. XXX, s. 376,377.
[397] Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 273;İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1728;İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 659.
[398] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 229.
[399] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1728; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 659.
[400] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 630.
[401] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 660-661.

tarafında olan hurma ağacının kime ait olacağı hususunda aralarında bir tartışma çıkınca Allah Resûlü "Ağacın kökü kime ait ise dallarının da ona ait olacağını" söyleyerek taraflar arasındaki anlaşmazlığı gidermiştir.[402]

Rebî'a, Hz. Peygamber ile arasında geçen bir konuşmayı şöyle aktarmıştır: "Bir defasında Allah Resûlü bana "Ey Rebî'a! dile benden ne dilersen dile"buyurdu ben de "Cennette senin ile arkadaş olmayı dilerim ey Allah'ın Resûlü" Hz. Peygamber bana dönerek "Ey Rebî'a öyleyse çok secde ederek nefsin konusunda bana yardımcı ol!" buyurmuştur.[403]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Beyne'ye yerleşen Rebî'a, el-Harre olayına kadar orada yaşamış ve hicretin 63 yılında vefat ettiği rivayet edilmiştir.[404]

Kısacası Rebî'a hürlerden biri olarak Hz. Peygamber'in kapısından ayrılmayan bir hizmetçisi olarak zikredilmiştir.

i) Ukbe b. Âmir b. Abs el-Cühenî (v. 58/678)

Hz. Peygamber'e hizmet edenler listesinde ismi zikredilmiştir.[405] Kudâ'a'nın Cüheyne boyundan olup Himyer kabilesindendir. Künyesi Ebû Amr'dır.[406]Allah Resûlü Medine'ye gelince biat edip bir müddet yanında kalıp hizmetinde bulunmuştur. Ukbe b. Âmir Müslüman oluşunu şöyle rivayet etmektedir: "Bana ait olan koyun sürülerinin içindeyken, Hz. Peygamber'in Medine'ye gelişinin haberi bana ulaştı koyunlarımı bırakıp ben sana biat etmek istiyorum ey Allah'ın Resûlü dedim. Bana Arabî biati mi yoksa hicret biati mi yapmak istiyorsun? dedi. Ben de bir muhacir gibi hicret biati yapmak istiyorum dedim"[407]

Ukbe, usta bir okçu olmakla birlikte Hz. Peygamber'in cesur savaşçılarından biridir. Peygamberle birlikte çeşitli savaşlara katılmış ve Allah Resûlü tarafından zekât

[402] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 229,230; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 661.
[403] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 660.
[404] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 230; Belâzurî, **a.g.e.,** c. I, s. 273; İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. IV, s. 1728.
[405] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 653.
[406] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 273,274.
[407] İbn Sa'd**, a.g.e.,** c. V, s. 274

memurluğu görevine getirilmiştir. Dört Halife Döneminde de fetihlere iştirak etmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in katırı Düldül'ün bakımını üstlenmiştir. Hz. Peygamber ile yapmış olduğu bir yolculukta aynı deveye bindiklerinden Ukbe'ye "Redifu Resûlullah" denilmiştir.[408] Ukbe b. Âmir, saç ve sakallarını boyarken şöyle demiştir: "Biz üstünü değiştirirken altı direnmeye devam ediyor." Muhammed b. Ömer, Ukbe b. Âmir'in Muaviye ile birlikte Sıffin'de bulunduğunu Sıffin olayından sonra Mısır'a giderek bir ev inşa edip Mısır'a yerleştiğini rivayet etmiştir. Ukbe b. Âmir, Muaviye'nin hilafetinin sonlarına doğru vefat etmiştir.[409]

Ukbe, kıraat, fıkıh, ferâiz, şiir ve kitâbet alanlarında sayılı kişilerden biridir. Aynı zamanda Arap dilini güzel konuşur, şairliğinin yanı sıra güzel sesi ve etkileyici Kur'an okuyuşuyla tanınırdı. Bir defasında Hz. Ömer'in arzusu üzerine ona Tevbe sûresini okumuş, Hz. Ömer bu tilâveti dinlerken ağlamıştır. Kütüb-i Sitte'nin tamamında rivayetleri bulunan Ukbe'den Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah, Ebû Ümâme gibi bazı sahâbîlerin yanı sıra birçok tâbiîn âlimi hadis nakletmiştir.[410]

Ukbe hakkında şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür: Hz Peygamber'in bizzat yanında kalarak gönüllü olarak hizmetini yapmış hür bir kişidir.

j) Zû Mihber el-Habeşî (v. 679)

Habeşistanlı olup Hz. Peygamber'in hizmetlileri arasında ismi geçmektedir.[411] İsmi Zû Mihmer şeklinde kaydedilmiştir.[412] Necâşi Ashame'nin kardeşinin oğludur. [413]Doğum tarihi bilinmemektedir.

Habeşistan'a hicret eden ilk Müslümanların yaptıkları davet neticesinde bir gurup Habeşli ile Müslümanlığı seçen Zû Mihber amcası Necâşi Ashame'den izin alıp

[408] Erdinç Ahatlı, "Ukbe b. Âmir", **DİA**, c. XLII, s. 62.
[409] İbn Sa'd, **a.g.e.,** c. V, s. 274.
[410] Erdinç Ahatlı, "Ukbe b. Âmir", **DİA,** c. XLII, s. 62.
[411] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 475; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. II, s. 26; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 658.
[412] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 475; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. II, s. 26; İbn Kesir, **a. g e.**, c. IV, s. 658.
[413] İbn Abdilber, **a.g.e.,** c. II, s. 475;İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. II, s. 26; İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 658.

Medine'ye gelmiş ve burada gördüğü yakın ilgi ve muhabbet atmosferinden etkilenerek Habeşistan'a dönmeyip Allah Resûlü'nün yanında kalarak hizmetinde bulunmuştur.[414]

Hz. Peygamber ashabına savaşlardada çeşitli görevler vermiştir. Seferin birinde orduyu sabah namazına kaldırma görevi ve gece nöbeti Zû Mihber'e verilmiştir. Kendisi uykuya galip gelerek orduyu sabah namazına kaldıramamış ve sabah namazı kaçırılmıştır. Sabah namazı ise güneş doğduktan sonra kılınmıştır.[415]Bu olay kazaya kalan namazların daha sonra kaza edilebileceğine örneklik teşkil etmiştir.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir müddet Medine'de kalmış Şam'ın fethi gerçekleşince buraya yerleşmiştir. Vefat edene kadar Şam'da yaşamıştır.[416]

Zû Mihber hakkında şunları söylemek mümkündür: Sarayda yetişmesine rağmen İslamiyet'i tercih edip Hz. Muhammed'in yanında kalarak hizmetlileri arasına girmiştir.

[414] İbnü'l-Esîr, **a.g.e.,** c. II, s. 26.
[415] İbn Kesir, **a.g.e.,** c. IV, s. 658, 659.
[416] İbn Hacer, **a.g.e.,** c. II, s. 348.

SONUÇ

"Hz. Peygamber'in Köle ve Cariyeleri" adlı bu çalışmada, Kur'an vahyine konu olan cariye ve köle kavramları, Hz. Peygamber (s.a.v.) özelinde irdelenmeye çalışılmıştır. Nitekim tarihsel zaman, mekân ve ortamla ilgili bugüne ulaştırılabilen bilgi dağarcığı içerisinde, Kur'an vahyinin nüzul sebeplerine yansıyanlar olduğu gibi, yalnızca tarih kaynaklarında yer alan veriler olduğu da görülür. Bu durum, tarih kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber'in himayesindeki köle ve cariyelerin belirlenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Böylece hem Hz. Peygamber'in insani açıdan köle ve cariyeler karşısındaki tutumu açığa çıkarılmış, hem de Kur'an'a konu olması bakımından cariye ve köleliğin kapsamı belirlenmiş olacaktır.

Araştırma ekseninde ortaya çıkan temel sonuç, köleliğin sadece Arap Yarımadası'nda değil, diğer dinlerde ve toplumlarda da var olduğunu göstermektedir. Bu durum köle ve cariye mefhumunun yalnızca Hz. Peygamber'in yaşadığı topluma münhasır olmadığını ve o dönemden sonra kazandığı yeni anlamlar bakımından köle ve cariye statüsünün öncekine denk olmadığını göstermektedir.

Kelimeler ve kavramların kullanıldığı zamandaki anlamları ile sonraki dönemlerde kazanmış oldukları yeni anlamların tespiti, kelimeler ve kavramların daha sağlıklı bir şekilde anlaşılıp değerlendirilmesini sağlayacaktır. "Cariye" kavramı Arap dilinde genelde "genç kız", "yaşlı kadın köleler, kadın hizmetçiler" için kullanılırken bu kavram sonraki dönemlerin zihin dünyasında farklı bir anlam kazanmıştır.

İslâmiyet öncesi dönemde, kölelik babadan oğula geçen bir müesseseydi; geniş ölçüde yayılmış olan kölelik artık kurumsallaşmıştı. İlk Müslümanlar, bütün dünyada yaygın olan kölelik müessesesini hazır buldular. İslâm, köleler konusunda son derece geniş ve önemli sonuçlar doğuran bir ıslahat hareketi gerçekleştirdi. İslâm'dan başka hiçbir medeniyette, kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması ve haklarının iyileştirilmesi için mücadeleler ve örnek uygulamalar yapılmamıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.); insanların köle ve hür diye ikiye ayrılıp kölelere adaletsizlik yapılmasına karşı çıkmış; her fırsatta kölelerin seviyelerini yükselterek

onları hür insanlarla eşit yapmaya çalışmıştır. Hz. Peygamberin kölesi yoktu. Kölesi olanlara da köleleri Allah rızası için azat etmelerini tavsiye etmiştir. İnsanların vicdanını eğiten İslâm dini, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şahsında hürriyete verilen değeri de ortaya koymuştur. Allah Rasûlü, bizzat kendisi rızası dışında hiçbir insanı yanında zorla tutmamıştır. Hizmetinde bulunanlar ise gönüllü kimselerdi.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an vahyine Mekke'de, belirli bir tarihte, zaman, mekân ve kültürel ortamın içerisinde, sosyal bakımdan topluma ait bir fert olarak muhatap olmuştur. Kur'an'ın yönlendirmesiyle Hz. Peygamber, toplumun örf, âdet ve yaşantısını vahyin emri doğrultusunda bazı konuları tashih, bazılarını devam ettirmiş bazı uygulamaları da yürürlükten kaldırmıştır. Böylece Hz. Peygamber vahyin ışığında Müslüman bir toplum inşasına çalışmış bunun yansımaları da sosyal hayatı etkilemiştir.

Hz. Peygamber'in nübüvetten önce ve sonra hayatının çeşitli safhalarında Arap ve Arap olmayan köle ve cariyeleri olmuştur. Hz. Peygamber bu köle ve cariyeleri azat etmiş, vefat ettiğinde de arkasında azat edilmemiş hiçbir köle ve cariye bırakmamıştır. Zira Hz. Peygamber'e vahyin kazandırdığı insan tasavvurunun O'na böyle yapmasını gerektirdiğine, böylece insan şahsiyet ve haysiyetinin korunması bakımından insanî eşitliğinin fiilen sağlanmış olduğu kanaatine varmış olduğunu düşünmekteyiz.

Kölelik ve cariyelik kapsamlı bir konudur. Biz bu çalışmamızda Hz. Peygamber'in nübüvvet öncesi ve sonrası bir şekilde hayatına girmiş köle, cariye ve azatlılarını tespit edip biyografileri verilerek Hz. Peygamber ile ilişkisine değinilmiştir. Rivayetlerin çelişkisinden dolayı durumu kapalı olanların ve tespit edilememiş olanların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Tespit ettiğimiz kölelerden beşinin savaş esiri olduğu, sekizinin hediye olduğu, birinin miras olarak intikal ettiği, yedisinin satın alındığı ve yirmi ikisinin de Hz. Peygamber'e nasıl intikal ettiği hususunda bir bilgi bulunamadığı görülmüştür. Hürlerden de hizmetinde bulunan kişiler olduğu görülmüştür.

Eslem, İbrahim, Hürmüz'ün Ebû Rafi'nin isimleri olduğu,

Keysân, Mîhrân, Mehran, Tehman, Meymûn, Bâzâm, Mehran'ında Hürmüz b. Mahan'ın isimleri olduğu,

Umeyr, Rûmân, Zekvân, Ahmer Sefine'nin isimleri olduğu,

Hanna, Kaysara ve Sirin'in de kaynaklarda aynı kişiler olduğu tespit edilmiş olup böylece kronolojik olarak sayıca artan köleler ve cariyelerin sayısının artmış olmadığı daha da iyi anlaşılmıştır.

Bazı köle ve cariyeler hem isimleriyle hem de künyeleriyle anıldıkları için kronolojik olarak köle ve cariye sayısında artışlar görülmüştür (Ebû Asib, Ahmer, Ebû Bekre, Nüfey b. Mesruh, Ebû Lübabe, Zeyd b. Münzir).

Hz. Peygamber'in çevresinde yaşayan ve hizmetinde çalışan bazı hanımların da onun cariyesi olarak kaynaklarda geçtiği, hâlbuki bu kişilerin Resûlullah'ın hizmetinde gönüllü olarak çalışan hanımlar (Selmâ, Hudrâ, Radvâ) olduğu bazılarının da annelerimizin ve kızlarının cariyesi Rezine (Rüzeyne) olduğu görülmüştür.

Bir savaş esiri olan Hz. Reyhâne'nin İslâmîyet'i seçtiği konusunda kaynaklar hemfikir olmakla beraber, Reyhâne'nin evliliği konusunda hemfikir değillerdir. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in onunla evlenmediği onu cariye olarak aldığı belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde ise Hz. Reyhâne'yi azat edip mehrini ödemiş, onunla evlendiği tespit edilmiştir. Hz. Peygamber, onu boşadığında ailesinin yanındayken "Resûlullah'tan sonra kimse beni görmesin" dediğinden cariyesi olduğu düşünülmüştür.

Hz. Peygamber'e cariye vasfıyla hediye edilen Hz. Mâriye Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber'in diğer eşlerinin sahip oldukları bütün haklara sahip olarak Allah Resûlü tarafından ilgi, muhabbet ve değer görmüş, bir cariyeye nasıl davranılması gerektiği konusunda güzel bir örnek olmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'e bir evlat vererek Ümmü İbrahim künyesini almış ümmü'l-veled statüsü alan cariyenin durumuna da en güzel bir şekilde örneklik teşkil etmiştir.

Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye annelerimizin savaş esiri olarak alındıkları ve Hz. Peygamber tarafından azat edilip hürriyete kavuşturulduklarını görmekteyiz. Bu

hanımların kendi hür iradeleriyle Hz. Peygamber'e iman ettiklerini ve Hz. Peygamber tarafından gelen evlenme teklifini kabul ederek mehirleri ödenmiş olup örtüye bürünmüşler cariye değil Hz. Peygamber'e eş olarak "Müminlerin Annesi" olma vasfına sahip olmuşlardır. İlk dönem klasik siyer kaynaklarında da Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimiz Hz. Peygamber'in eşleri arasında sıralanmaktadır. Hz. Cüveyriye ve Hz. Safiyye validelerimizin durumuna bakarak bir savaş sonucunda alınıp başkasının mülkü olan tüm kadınların cariye ve mal hükmünde değerlendirilmesinin doğru olmayacağını düşünmekteyiz.

Hz. Peygamber'in köleleriyle ilişkisinin sevgi ve merhamete dayandığı, günümüzde Batı'nın ve İslam'a saldıranların iddia ettiği şekilde olmadığı bazı kişilerin gönüllü olarak Allah Resûl'ünün hizmetinde bulunduğu (Ebu Hind, Huneyn, Zû Mihber) ve Hz. Peygamber'in de kendisini tercih eden bu kişilere ahde vefa gösterek Sevban gibi bazı köle ve cariyeleri Ehl-i Beytine kattığı görülmüştür.

Asılsız iddialara ve ithamlara göre Allah Rasûlünün sınırsız sayıda köle ve cariyesinin olduğu; yaptığımız araştırma neticesinde ve ulaştığımız sonuçlara göre asılsız ve mesnedsiz olduğu kanaatine varılmıştır. Nitekim ortaya çıkan sonuçlar Hz. Peygamber'in hayatına bir şekilde girmiş cariyelerden sadece ikisiyle mehirleri ödenerek ve sahih bir nikâh kıyılarak aile hayatı sürdürdüğü görülmüştür. Ayrıca bir kısmının gönüllü olarak O'na hizmet ettikleri bir kısmının da belli bir ücret karşılığında çalışan hizmetlileri ve çalışanları (günlük ev işleri, alışveriş, bağ, bahçe, temizlik vs.) olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

Ahatlı, Erdinç: "Ukbe b. Âmir", **DİA,** c. XLII.

Aktan, Hamza: "İstîlad", **DİA,** c. XXIII.

Ateş, Ali Osman: **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, İstanbul, Beyan Yay., 2014.

Askâlani, Ebu'l Fazl Şihâbuddin Ahmet b. Ali b. Muhammed: **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe**, Thk.: Adil Ahmet Abdulmevcut, Beyrut, Dâru'l İlmiyye, 1415.

Aycan, İrfan: "Mugire b. Şu'be", **DİA**, c. XXX.

Aydın, Mehmet Akif; Hamidullah, Muhammed: "Köle", c. XXVI.

Aydınlı, Abdullah: "Ebû Rafi", **DİA**, c. X.

Bakır, Zülfiye Zeynep: **Modern Kölelik,** İnsamer Yay., İstanbul 2016.

Bales, Kevın: "**Kullanılıp Atılanlar" Küresel Ekonomide Yeni Kölelik**, çev. Pınar Öğünç, İstanbul, Çitlembik Yay., 2002.

Belâzûrî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davûd: **Ensâbü'Eşrâf**, Thk.: Süheyl Zekkar, Beyrut, Dâru'l Fikr, 1996

Bozkurt, Gülnihal: "Eski Hukuk Sisteminde Kölelik" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1981, S. 65.

Buhâri, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdullah el-Cu'fi: **El-Câmiu's-Sahihî'l Buhâri,** Thk.: Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, y.y, Dâru Tavku'n-Necât, 1422.

Canan, İbrahim: "Çağdaş Tefsirde 'Kölelik' Yorumu", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005.

"Enes b. Malik", **DİA**, c. XI.

Çağatay, Neşet: **İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı,** Ankara, Marst ve Ş. A. S. Matbaası, 1957.

Çambay, Kübra: "Emevi ve Abbasi İdaresinde Kölelik", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ, 2018.

Cevâd Ali: **el-Mufassal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslam**, Beyrut, Dâru's-Sâkî, 2001.

Demir, Ömer; **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstabul, Ağaç Yay., 1993

Demircan, Adnan: **Cahiliye Arapları**, İstanbul, Beyan Yay., 2015.

Demircan, Adnan: **Hz. Peygamber'in (sav) Doğduğu Çevre ve Toplum**, İstanbul, Siyer Yay., 2015.

Demircan, Adnan: **İslam Tarihi İlk Döneminde Arap-Mevali İlişkisi**, İstanbul, Beyan Yay., 1996.

Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe: **el-Maârif**, Thk.: Servet Ukkaşe, Mısır, Heyetu'l Mısriyye, 1992.

Duman, M. Zeki: "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı", **Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Kayseri, 2011/1, S. 12.

Ebû Bekr Ahmed b. Ebû Hayseme: **et-Târîhu'l-Kebir**, Thk.: Salah b. Fethî Hilal, Kahire, Elfaruku'l Hadis, 2006.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as: **Sünen-i Ebû Davud**, Tthk.: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut, Mektebetü Asriyye, t. y.

Ebu Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak el-İsbehanî **Ma'rifetü's-Sahâbe**, Thk.: Adil b. Yusuf el-Azazî, Riyad, Dâru'l Vatan, 1998.

Fayda, Mustafa: "Abdullah b. Cüd'an", **DİA**, c. I.

Fendoğlu, Hasan Tahsin: **İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme**, İstanbul, Beyan Yay., 1996.

Feyyûmi, Ahmed Muhammed Ali el-Hamevi: **Misbâhu'l-Münîr Fi Ğarîbi'ş-Şerhi'l-Kebir**, Beyrut, Mektebetü'l-İlmiyye, t.y.

Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kub: **Kâmûsu'l-Muhît**, Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2005.

Halil b. Ahmed, Ebu Abdurrahman b. Amr b. Temim: **Kitabu'l Ayn**, Thk.: Mehdi Mahzumî ve İbrahim Samirî, Daru Mektebetu'l Hilal, t.y.

Güngör, Cahit: "Çağdaş Tefsirde 'Kölelik' Yorumu", **(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005.

Halil, Sahillioğlu: "Dirhem", **DİA**, c. IX.

Hargûşî, Abdulmelik b. Muhammed b. İbrahim **Şerefü'l-Mustafa**, Mekke, Dâru'l Beşâiru'l İslâmiye, 1424.

Hatalmış, Ali: **İslam Toplumunda Kölelik ve Cariyelik,** Araştırma Yay., Ankara, 2012.

Hatipoğlu, İbrahim: "Selmân-ı Farisi", **DİA,** c. XXXVI

İbn Asâkir, Ebu'l Kasım Ali b. Hasan b. Hibetullah **Târîhu Dımaşk,** y. y., Dâru'l Fikr, 1995.

b. Abdillah b. Hüseyin ed-Dımeşkî:

İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî: **el-Cerh ve't-Tadîl,** Beyrut, Dâru İhyâ, 1952.

İbn Faris, Ahmed b. Zekeriya Kazvinî'l Razî Ebu Hüseyn: **Mu'cemu Mekayisil Luga**, Thk.: Abdusselam Mahmud Harun, Daru'l Fikr, 1979.

İbn Hişâm, Abdulmelik: **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Thk.: Mustafa es-Sakkâ-İbrahim el-Ebyârî-Abdulhâfız Şelebi, Beyrut, Şirketu'l Mektebe, 1955.

İbn İshâk, Muhammed: **Sîretü İbn İshâk,** thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1978.

İbn Kesir, Ebü'l Fidâ İsmail b. Amr b. el Kureşi ed-Dımaşki: **Sîretü Nebeviyye,** thk. Mustafa Abdulvahid, Beyrut, Dâru'l Marifeti Tabea, 1976

İbn Manzûr, Ebu'l Fadl Cemâluddîn Muhammed: **Lisânû'l Arab**, Beyrut, Daru's- Sadr, Beyrut, 1414.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd B. Menîl el-Hâşîmî **Kitâbü't Tabakâti'l –Kebir**, Ed: Prof. Dr. Adnan Demircan, İstanbul, Siyer Yay., 2014.

el-Basrî:

İbn Şihâb ez-Zührî, Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah: **el-Meğâzî**, çev: Dr. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara, Ankara Okulu Yay. 2016.

İbnü'l Esîr, İzzuddin: **Üsdü'l-Gâbe,** Beyrut, Dâru'l Fikr, 1989.

Kızıltoprak, Süleyman: "Memlük", **DİA**, c. XXIX.

Kitab-ı Mukaddes: Ahd-i Atik, Levililer, 25/44-45-46, s. 130, İstanbul, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2013.

Komisyon: **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, Ed. Vecdi Akyüz, İstanbul, Beyan Yay., 1994, c. I.

Komisyon: **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Ed: Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul, Çağ Yay., 1986,c. I.

Komisyon: "Kölelik", **Rehber Ansiklopedisi,** İstanbul 1994, c. XII, s. 214.

Lewis, Bernard: **Ortadoğuda Irk ve Kölelik**, çev: Enver Gürsel, İstanbul, Truva Yay., 2006.

Muhammed b. İsmail b. İbrahim el- Buhâri: **Tarihü'l-Kebir**, Thk.: Muhammed Abdulmuîd Han, Haydarabad, Dâiretü'l Mârifetü'l Osmaniye, t. y.

Nemerî, Ebû Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber: **el-İstîâb fi Marifeti'l Ashâb**, Thk.: Ali Muhammed el-Becâî, Beyrut, Dâru'l Ceyl, 1992.

Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim: **el-Müstedrek ʿale's-Sahihayn,** (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2002.

Özdemir, Mehmet Nadir: **İslâm'ın İlk Döneminde Kölelik Abbasilerin İlk Yüzyılı**, İstanbul, Gökkube Yay., 2006.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, M. E. B. Yay., 1993.

Parlatır, İsmail: Türk Sosyal Hayatında Kölelik, **Belleten**, Ankara, 1983/187, S. 805.

Sâmi, Şemseddin: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, İkdam Matbası, 1317.

Sarıcık, Murat: **Batılı Kölelik Anlayışı Karşısında Osmanlı'da Kölelik, Câriyelik ve Harem,** Isparta, Tuğra Ofset, 1999.

Savaş, Rıza: "Cüveyriye b. Hâris", **DİA**, c. VIII.

Sırma, İhsan Süreyya: **İslâm Öncesi Mekke Dönemi ve Hz. Muhammed**, İstanbul,Beyan Yay., 2002.

Süheyli, Ebü'l-Kâsım **er-Ravzü'l-Ünuf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li-İbn**

Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed: **Hişâm**, Thk.: Ömer Abdusselam es-Sulemi, Beyrut, Dâru İhya, 2000.

Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amulî: **Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk**, Beyrut, Dâru't-Turas, 1387.

Toksarı, Ali: "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", **Diyanet İlmi Dergi**, Ekim-Kasım-Aralık 1993, c. XXIX.

Şanlıbayrak, Hakan: **Erken Ortaçağda Kölelik**, İstanbul, İletişim Yay.,2013.

Uludağ, Süleyman: "Hâdim", **DİA**, c. XV.

Uraler, Aynur: "Mâriye", **DİA**, c. XXVIII.

Uraler, Aynur: "Safiyye", **DİA**, c. XXXV.

Üzüm, Hamza, "Tanah ve Talmut'ta Kölelik"**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı:12, 2013.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer: **Kitâbü'l-Meğâzî**, çev: Musa K. Yılmaz, İstanbul, İlk Harf Yay., 2014.

Wafi, Ali Abdulvahit: **İslamiyete Göre Kölelik**, çev. Kemal Işık, Ankara Üni., İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1961, c. IX, ss. 207-212.

Ya'kûbî, Ahmed b. İshâk Ebî Ya'kûb b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh: **Târih'ul Ya'kûbî,** Beyrut, Dâru'l-Kutubu'l İlmiye, 1422.

Yılmaz, Hayati: "Reyhâne bt. Şem'un", **DİA**, c. XXXV.

Yiğit, İsmail: "Mevalî", **DİA**, c.XXIX.

Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman: **SiyeruAlâmü'n-Nübelâ**, Thk: Şuayb el-Arnavut, Müessesetü'r-Risale, 1985.

TABLOLAR

Tablo 1

KRONOLOJİK AÇIDAN TARİH KAYNAKLARINDA HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ				
İBN SA'D (v. 230)	EL-BAĞDADİ (v. 245)	İBN KUTEYBE (v. 276)	BELAZURİ (v. 279)	TABERİ (v. 310)
Erkekler	**Erkekler**	**Erkekler**	**Erkekler**	**Erkekler**
	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise	Zeyd b. Harise
Zeyd b. Harise	Üsame		Üsame b. Zeyd	Üsame b. Zeyd
Ebu Rafi'		Üsame	Ebu Rafi'	Sevban
Salih Şükran	Ebu Rafi'	Eymen Cübeyr	Enese el-Habeşi	Şükran
Ebu Kebşe	Ebu Kebşe		Ebu Kebşe	Ruveyfi (Ebu Rafi)
Sefine	Ebu Lübabe	Ebu Rafi'	Salih Şükran	el-Behi (Rafi)
Enese el-Habeşi	Ebu Lekit	Sefine	Yesar	Selman-ı Farisi
Sevban	Ebu Hind	Mihran	Fedale	Sefine
Rebah	Ebu Eymen	Sevban	Sefine	Enese (Ebu Mesruh)
Yesar	Ebu Müveyhibe	Yesar	Sevban	Ebu Kebşe
Fedale	Ruveyfi'	Şükran	Enşece	Ebu Müveyhibe
Ebu Müveyhibe	Sefine	Ebu Kebşe	Rafi'	Rebah el-Esved
Mid'am	Sevban	Ebu Dumeyra/Damira	Ebu Lübabe	Fedale
Kerkere/a/Kirkere	Salih Şükran	Mid'am	Ebu Müveyhibe	Mid'am
Nubi	Enese (Uneyse)	Ebu Müveyhibe	Mid'am	Ebu Dumeyra
Kadınlar	Verdan	Nubî	Ebu Dumeyra	Yesar

Selma	Ebu Bekre	Fedale	Kerkere/a/Kirkere	Mehran/Mihran
Rizvi/Radva	Enşece	**Kadınlar**	Rebah	Me'bur
Meymune	**Kadınlar**	Ümmü Eymen	Hişam	**Kadınlar**
Hudra (Cariye)	Ümmü Eymen	Selma	Ebu Hind	Reyhane
Ümmü Eymen	Ravda		**Kadınlar**	Mariye
			Selma	
			Ravda	
			Hadra	
			Rebiha/Rubeyha	

DARİMİ (v. 354)	HARGÛŞÎ (v. 407)	İBNÜ'L-CEVZİ (v. 597)	MAKRİZİ (v. 845)	DİYARBEKRİ (v. 990)
Erkekler	**Erkekler**	**Erkekler**	**Erkekler**	**Erkekler**
Ebu Kebşe	Zeyd b. Harise	Eslem	Zeyd. Hârise	Zeyd b. Harise
Ebu Rafi'	Ümmü Eymen	Ebu Rafi'	Üsame b. Zeyd	Üsame
Ebu Asîb	Üsame b. Zeyd	Üsame bt. Zeyd	Ebu Rafi'(Eslem, İbrahim, Hürmüz)	Sevan b. Muhammed
Zekvan	Eymen b. Abdülhazreci	Eflah	Enese (Ebu Mesruh, Ebu Müserrih)	Ebu Kebşe (Evs)
Şükran	Ebu Rafi'	Enese	Ebu Kebşe (Seleme, Evs, Süleym)	Enise
Rebah	Sefine	Ebu Mesruh	Salih b. Adî Şükran	Said b.
Zeyd	Sevban	Sevban	Fedaâe	Şükran
Tahman	Yesar	Zekvan (Tahman-Mehran)	Sefine (Mefleh, Mehran b. Ferruh, Necran, Ruman, Kays, Rebah, Ahmet, Tehman, Amr Ebu Abdurrahman)	Rebah
Keysan	Şükran	Rafi'	Sevban	Yesar

Nafi’	Ebu Kebşe	Rabahu’l-Esved	Enceşe Abdulesved	Ebu Rafi’
Ubeyd	Ebu Damire	Zeyd b. Bevla (Ebu Yesar)	Ebu Lübabe (Zeyd b. Münzir)	Ebu Müveyhibe
Kadınlar	Mid’am	Salim (Süleym Ebu Kebşe/Evs)	Ebu Müveyhibe (Ebu Mevhibe)	Zeyd b. Zeyd
-	Ebu Müveyhibe	Said b.	Mid’am	Fedale el-Yemeni
	Enese	Damira b. Ebu Damira	Kerkere	Rafi’
	Fedale	Ubeydullah b. Abdülgaffar	Ebu Damra	Mid’am
	Verdan	Mehran	Rebah (Ebu Eymen, Esved)	Kerkere
	Ebu Bekra	Ebu Abdurrahman	Hişam	Damra b. Ebi Damra
	Tahman	Sefine	Ebu Hind	el-Melik
	Ebu Eymen	Mid’am	Damire b. Ebi Damire	Ebu’s-Semh
	Ebu Hind	Nafi’	Tahman (Mihran, Keysan, Bazam, Zekvan, Meymun)	Ebu Ubeyde
	Enceşe	Nubi	Ubeyd (Abd b. Abudugaffar)	Huneyn
	Salih	Vakıd	Kafîz	Useyb/Ebu Asîb
	Ebu Selma	Verdan	Me’bur(Semhures)	Ba’dem
	Ebu Asîb	Hişam	Nafi’	Bedr
	Ubeyd	Ebu Esile	Ebu Bekre(Nafi’b. Haris el- Mesruh)	Hatim
	Eflah	Yesar	Vakıd(Ebu Vakıd)	Ubeyd b. Abdülgaffari
	Ruveyfi’	Ebu’l-Hamra	Hürmüz(Mihran, Meymun)	Zeyd b. Bevla
	Ebu Lükayt/Lakit	**Kadınlar**	Ebu Hamrâ (Hilal **b.** Haris)	Said b. Zeyd
	Ebu Rafi’ el-Asgar	Ümmü Eymen	Ebu Selma(Ebu Selam, Haris)	Sa’d Sender

	Yesaru'l-Ekber	Umeyme	Ebu Safiyye (Ubeyd, Ebu Ubeyd)	Abdullah b. Eslem
	Kerkere	Hadra	Ebu Asîb(Ahmer)	Gaylan
	Rebah	Rizvi	Zekvan(Tahman)	Fakir
	Enese	Selma	Zeyd	Muhammed b. Adurrahman
	Ebu Lübabe	Meymune b. Sa'd	Zeyd b. Bevla	Keyreb
	Büceyl b. Habib	Meymune b. Ebi Asîb	Sabık	Ebu Mekhul
	Ebu Beşer	Ümmü Damira	Selman-Farisi	Nafi' b. es-Saib
	Kadınlar	Ümmü Ayyaş	**Kadınlar**	Nuheyk
	Selma	Reyhane (Cariye)	Rezine	Ebu'l-Yesar
	Ümmü Eymen	Mariye (Cariye)	Rebiha/Rubeyha	Ebu Kubeyle
	Reyhane bt. Şem'un	Cemile (Cariye)	Selma	Sefine
	Ravda		ÜmmüAyyaş	Ebu Lübabe
	Hadra		ÜmmüDamira	Ebu Lekit
	Meymune b. Sa'd		Meymune b. Ebu Anbese	Ebu Hind
			Hadra	Enese el-Habeşi
			Ümmü Eymen	Enise
			Umeyme	Ruveyfi
			Radva	Kayser
			Sirin	Meymun
			Reyhane	el-Bekre
			Mariye	Hürmüz
				Ebu's-Safiyye
				Ebu Selma
				Esved
				Selman el-Farisi
				Şem'un b. Zeyd

				Eymen
				Eflah
				Sabık
				Salim/Süleym
				Ubeydullah b. Eslem
				Nubeyl
				Verdan
				Keysan
				Ebu Eyla
				Kadınlar
				Selma
				Ümmü Eymen
				Umeyme
				Hadra
				Rizvi
				Reyhane
				Meymune bt. Sa’d
				Meymune b. Asîb
				Ümmü Damire
				Ümmü Ayyaş
				Rîhe
				Saibe

Tablo 2

<table>
<tr><th colspan="3">KRONOLOJİK AÇIDAN HZ. PEYGAMBER'İN KÖLE VE CARİYELERİ (34)</th></tr>
<tr><td>A. Nübüvvet Öncesi</td><td colspan="2">B. Nübüvvet Sonrası</td></tr>
<tr><td>1. <u>Miras Kalanlar</u>:
a. Ümmü Eymen</td><td colspan="2">1. <u>Hediye/Hibe Edilenler</u>:</td></tr>
<tr><td>2. <u>Satın Alınanlar</u>:
a. Salih Şükran</td><td>a. Kadınlar
(1) Mâriye
(2) Sîrîn (Şirin)</td><td>b. Erkekler
(1) Ebu Rafi'(İsimleri: Eslem, İbrahim, Hürmüz; Lakapları: Ruveyfi' veBureyh)
(2) Kerkere en-Nûbî
(3) Me'bur el-Kıbti
(4) Müd'im el-Esved (Mid'am)
(5) Sefîne</td></tr>
<tr><td>3. <u>Hediye Edilenler</u>:
a. Zeyd b. Harise</td><td colspan="2">2. <u>Savaş Esiri Olanlar</u>:</td></tr>
<tr><td rowspan="4"></td><td>a. Kadınlar
(1) Reyhane</td><td>b. Erkekler
(1) Ebu Dumeyra
(2) Yesar er-Rai
(3) Zeyd b. Bevla (Künyesi: Ebu Yesar)
(4) Ebu Bekre</td></tr>
<tr><td colspan="2">3. <u>Hz. Peygamber'e Nasıl İntial Ettiği Hususunda Bilgi Bulunayanlar</u></td></tr>
<tr><td>a. Kadınlar
(1) Hudra (Hadra)
(2) Meymune bt. Ebi Asîb (Anbese)
(3) Meymune bt. Sa'id/Sa'd
(4) Radvâ
(5) Ravdâ</td><td>b. Erkekler
(1) Enes el-Habeşi (Umeyse, Künyesi: Ebu Mesruh/Ebu Müserrih/Ebu Meşrih)
(2) Hürmüz b. Mahan (İsimleri: Keysan, Mihran/Mehran, Meymun; Künyesi: Eba Keysan)</td></tr>
</table>

	(6) Rebiha (Rubeyha) (7) Rezine (Ruzeyne) (8) Selma (9) Umeyme (10) Ümmü Ayyaş	(3) Ruveyfi' (4) Fedale (5) Enceşe el-Habeşi (Künyesi: Ebu Mariye) (6) Ebu Lekit el-Habeşi (7) Ebu Asîb (İsmi: Ahmer) (8) Hişam (9) Nafi' (10) Ebu Hind (11) Hilal b. Haris (12) Vâkıd (Ebu Vâkıd)
	4. Satın Alınanlar	
	a. Kadınlar	b. Erkekler (1) Ebu Kebşe (İsimleri: Süleym, Evs) (2) Sevban (Künyesi: Ebu Abdullah) (3) Ebu Müveyhibe/Ebu Mevhibe (4) Ebu Lübabe el-Kurazi (İsmi: Zeyd b. Münzir) (5) Ubeyd (6) Selman el-Farisi